T.C.
ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

KOSOVA KURTULUŞ ORDUSU: İDEOLOJİ, STRATEJİ VE PRATİK

Tolga KARPUZ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr.Öğr.Üyesi Ersin EMBEL

İstanbul, 2022

KOSOVA KURTULUŞ ORDUSU: İDEOLOJİ, STRATEJİ VE PRATİK

Tolga KARPUZ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

2022

Tolga KARPUZ tarafından hazırlanmış ve 12/08/2022 tarihinde sunulmuş "KOSOVA KURTULUŞ ORDUSU: İDEOLOJİ, STRATEJİ VE PRATİK" başlıklı tez Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir.

Dr.Öğr Üyesi Ersin EMBEL

Danışman

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri:

Dr. Öğr. Üyesi Ersin EMBEL	İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,Altınbaş Üniversitesi	_____
Dr. Öğr. Üyesi Eylem AKDENİZ	İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,Altınbaş Üniversitesi	_____
Doç. Dr. Fırat YALDIZ	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,Kastamonu Üniversitesi	_____

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak bütün şartları sağladığını beyan ederim.

Tezin Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne teslim tarihi:

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışlara uygun olarak edinildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kuralların ve davranışların gerektirdiği şekilde, bu çalışmada, orijinal olmayan tüm materyalleri ve sonuçları tamamen alıntı yaptığımı ve referans gösterdiğimi de beyan ederim.

Tolga KARPUZ

İmzası

ÖZET

KOSOVA KURTULUŞ ORDUSU: İDEOLOJİ, STRATEJİ VE PRATİK

KARPUZ, Tolga

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Altınbaş Üniversitesi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ersin Embel

Tarih: Ağustos/2022

Sayfa: 116

Modernist milliyetçilik kuramı açısından, Arnavutlar da diğer milletler gibi milliyetçiliğin üretimi olarak ortaya çıkmıştır. Arnavut milletinin ortaya çıkış süreci, dar bir çevreye ulaşabilen entelektüellerin öncülüğünde ortak alfabe, yazılı eserler, ortak tarih ve ulusal sembol ve mitlerin üretilmesiyle başlamıştır. Sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki toprak kayıpları ile Arnavut halkının diğer Balkan halklarının egemenliğine girmesi tehlikesi baş göstermiştir. Buna çözüm olarak geniş kapsamlı bir özerklik ve kendi güvenliğini sağlama amacı güden Arnavutlar ile Osmanlıcılık düzleminde tek bir kimlik oluşturma amacı güden İttihat Terakki iktidarı arasında uzun süren çatışmalar meydana gelmiştir. Sonunda Balkan Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğu için hezimetle bitmesiyle aradıkları fırsatı yakalayan Arnavutlar 1912'de bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bağımsızlığa giden yolda isyanların sürükleyicisi olan Kosovalı Arnavutlar, bu yeni kurulan devletin topraklarının Kosova'nın dışında kalmasıyla yüz yıla yakın bir süre Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Yugoslavya Krallığı ve sosyalist Yugoslavya döneminde Arnavut milliyetçiliğinin sürüklediği siyasi ve askeri mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Yugoslavya'nın kurucu lideri ve Devlet Başkanı Tito'nun ölümünden sonra, 1974'te kazanmış oldukları özerklik hakkının giderek yükselen Sırp milliyetçiliğinin etkisiyle 1989'da ellerinden alınmasıyla Kosovalı Arnavutlar için yeni bir mücadele dönemi açılmıştır.

1980'lerin ilk yarısında kurulmuş bir siyasi hareket olan LPK (Kosova Halk Hareketi), sınırlı sayıda ancak politik olarak bilinçli olan Enverist ve milliyetçi görüşteki militan kadrosuyla ortaya

çıkmıştır. 1993 yılında siyasi hedefini Kosova'nın bağımsızlığı olarak belirleyen örgüt, aynı zamanda silahlı bir birim kurmaya karar vermiş ve böylece UÇK(Kosova Kurtuluş Ordusu) doğmuştur. 1997 yılına kadar sınırlı sayıda silahlı eylem yapabilen UÇK, liderleri Adem Jashari'nin ailesiyle birlikte katledilmesiyle halk desteğini arttırmış ve örgüte Kosova'dan ve diğer ülkelerden ciddi sayıda katılım olmuştur. 1999 yılı başında karşılıklı olarak şiddetin artmasının ardından Batılı ülkelerin zorlamasıyla gerçekleştirilen Rambouillet görüşmelerinde, bu ülkelerin Kosova ile ilgili taleplerini kabul etmeyen Yugoslavya NATO operasyonuna maruz kalmış ve 1999 yılının Haziran ayında Kosova'dan çekilmiştir. Rambouillet Anlaşması kapsamında silahsızlandırılan ve lağvedilen UÇK'nin eski mensuplarının önemli bir kısmı Kosova'da yeni kurulan polis ve güvenlik gücünde görev yapmıştır. Bir kısım eski UÇK üyesi ise LPK'nın kararıyla Preşova ve Makedonya'da Sırbistan ve Makedonya güvenlik güçlerine karşı silahlı eylemlerde bulunmuştur. Yaklaşık 9 yıl BM'nin geçici devlet yönetimini üstlendiği Kosova, 2008 yılında Kosova meclisinde alınan kararla bağımsızlığına kavuşmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arnavut milliyetçiliği, Kosova Kurtuluş Ordusu, Silahlı Mücadele, Kosova, Bağımsızlık

ABSTRACT

KOSOVO LIBERATION ARMY:
IDEOLOGY, STRATEGY AND PRACTICE

KARPUZ, Tolga

Master Thesis/Department of Politics and International Relations, Altınbaş University

Supervisor: Dr. Lecturer Ersin EMBEL

Date: 08/2022

Pages: 116

In terms of the Modernist Theory of Nationalism, Albanians, like other nations, created as the production of nationalism. The Formation Process of the Albanian Nation began with the production of a common alphabet, written works, common history and national symbols and myths under the leadership of intellectuals who could reach a narrow circle. Afterwards, the Ottoman Empire's territorial losses in the Balkans and the danger of Albanian people coming under the sovereignty of other Balkan peoples arose. Albanians who aimed to ensure comprehensive autonomy and their own security had long lasting conflicts with the Union and Progress Committee Government, which aimed to create a single identity on the level of Ottomanism. After the Balkan War ended in defeat for the Ottoman Empire, Albanians, who caught the opportunity they were looking for, finally declared their independence in 1912.

When the new established Albanian State remained outside of Kosovo, Kosovar Albanians, who were the main force of the rebellions on the way to independence, continued their political and armed struggles, based on Albanian nationalism, during the period of the Kingdom of Serbs-Croats-Slovenes, the Kingdom of Yugoslavia and socialist Yugoslavia for nearly a century. After the death of Tito who was the founding leader and the President of Yugoslavia, a new period

of struggle opened for the Kosovo Albanians when the right to autonomy they had gained in 1974 was taken away in 1989 with the effect of the increasing Serbian nationalism.

LPK (Kosovo People's Movement), a political movement founded in the first half of the 1980s, with a limited availability militants who have political consciousness as Enverist and Nationalist. In 1993 UÇK (Kosovo Liberation Army) was born as an armed Unit, which determined its political goal as the independence of Kosovo. The UÇK, which was able to carry out a limited number of armed actions until 1997, increased its public support with the murder of its leader Adem Jashari with his family and there was a significant participation from Kosovo and other countries. In the beginning of 1999, after the mutual violence increased, in the Rambouillet negotiations held with the pressure of the Western countries, Yugoslavia, which did not accept the demands of these countries for Kosovo, was exposed to the NATO operation and withdrew from Kosovo in June 1999. Most of former members of the UÇK, which was disarmed and dissolved under the Rambouillet Agreement, served in the newly established police and security force in Kosovo. On the other hand, some former members of the UÇK carried out armed actions against the Serbian and Macedonian security forces in Presova and Macedonia with the decision of the LPK. Kosovo, The United Nations assumed responsibilities for the temporary state administration for about 9 years, gained its independence in 2008 with the decision taken by the Kosovo Assembly.

Keywords: Albanian Nationalism, Kosova Liberation Army, Armed Struggle, Kosova, Independence

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **v**

ABSTRACT ..... **vii**

KISALTMALAR ..... **xi**

GİRİŞ **1**

1.MODERN MİLLİYETÇİLİK BAĞLAMINDA ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİ **6**

1.1 MİLLİYETÇİLİĞİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ 6

1.1.1 Milliyetçilik Kuramları 6

İlkçi Yaklaşım (Primordialism) 6

Modernist Yaklaşım 7

Etno-Sembolcü Yaklaşım 8

1.1.2 Millet Kavramı 9

1.1.3 Küçük Milletlerin Milli Canlanış Süreci 11

1.2 ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİ 12

1.2.1 Arnavut Kültür Hareketi 15

1.2.2 Arnavut Milliyetçiliğinin Siyasallaşması 20

1.2.3 Kitlesel Çatışmalar ve Bağımsızlık 28

2. UÇK ÖNCESİ KOSOVA'DA SİLAHLI VE SİYASİ ARNAVUT HAREKETLERİ **35**

2.1 OSMANLI DÖNEMİ 35

2.2 BALKAN SAVAŞI VE İŞGAL DÖNEMİ 38

2.3 SIRP-HIRVAT-SLOVEN KRALLIĞI DÖNEMİ 40

2.3.1 Cemiyet Hareketi 41

2.3.2 Kosova Komitesi ve Kaçak Hareketi 42

2.4 YUGOSLAVYA KRALLIĞI VE II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ 44

2.4.1 Balli Kombetar 46
2.4.2 Shaban Polluzha Silahlı Direniş Hareketi 48
2.5 SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİ 49
2.5.1 LRBSH (Arnavutların Birliği için Devrimci Hareket) 52
2.5.2 LPK (Kosova Halk Hareketi) 53
2.5.3 LDK(Kosova Demokratik Birliği) 55
3.UÇK (KOSOVA KURTULUŞ ORDUSU) 60
3.1 İDEOLOJİK ALTYAPI 60
3.2 KURULUŞ SÜRECİ 63
3.3 SİLAHLI MÜCADELE DÖNEMİ 64
3.4 RAMBOUILLET GÖRÜŞMELERİ VE NATO MÜDAHALESİ 72
3.5 TMK (KOSOVA KORUMA KOLORDUSU) 78
3.6 UÇPMB (PREŞOVA, MEDVEÇE, BUYENOFÇA KURTULUŞ ORDUSU) 80
3.7 UÇK (MAKEDONYA) 82
4.BAĞIMSIZLIK VE DEVLET İNŞASI 84
4.1 ULUS VE DEVLET İNŞASI BAĞLAMINDA UNMIK YONETIMI 84
4.2 ICTY (ESKI YUGOSLAVYA ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ) 87
4.3 AHTISAARI PLANI VE BAĞIMSIZLIK İLANI 88
4.4 EULEX (AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ MİSYONU) 90
4.5 KOSOVA CUMHURİYETİ YÖNETİM SİSTEMİ VE SİYASİ PARTİLER 91
4.6 UÇK İLE İLGİLİ SAVAŞ SUÇU İDDİALARI 94
5.SONUÇ 96
REFERANSLAR 101

KISALTMALAR

AAK : Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës – Kosova'nın Geleceği İçin İttifak

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AGİT : Avrupa Güvenlik İş birliği Teşkilatı

BBC : British Broadcasting Corporation – Britanya Yayın Kuruluşu

BM : Birleşmiş Milletler

BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BND : Bundesnachrichtendienst- Almanya Federal Haber Alma Servisi

CIA : Central Intelligence Agency- Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı

EULEX : European Union Rule of Law Mission in Kosovo- Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu

FARK : Forcat Armatosure e Republikes e Kosovës- Kosova Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri

FKP : Fronti i Kuq Popullor - Kızıl Halk Cephesi

ICJ : International Court of Justice – Uluslararası Adalet Divanı

ICTY : The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia - Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi

İTC : İttihat ve Terakki Cemiyeti

KFOR : Kosova Force – Kosova Gücü

KSK : Kommando Spezialkraefte – Alman Özel Kuvvetler Birliği

KVM : Kosova Verification Mission-Kosova Denetleme Misyonu

LDK : Lidhja Demokratike e Kosovës- Kosova Demokratik Birliği

LKÇK : Levizja Kombetare per Clirimin e Kosovës – Kosova'nın Kurtuluşu Ulusal Hareketi

LNÇKVShJ : Lëvizja Nacional Çlirimtare e Kosovës dhe të Viseve tjetra Shqiptare në Jugosllavi – Kosova ve Yugoslavya'daki Diğer Arnavut Bölgeleri Kurtuluş Hareketi

LPK : Lëvizja Popullore e Kosovës – Kosova Halk Hareketi

LPRK : Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës në Jugosllavi- Yugoslavya'da Kosova Cumhuriyeti Halk Hareketi

LRBSH : Levizjes Revolucionaire per Bashkimin e Shqiptare - Arnavutların Birliği için Devrimci Hareket

MAD : Militaerabschirmdienst - Almanya Askeri İstihbaratı

MUP : Ministarstvo Unutrašnih Poslova- Sırbistan İçişleri Bakanlığına bağlı polis birlikleri

NATO : North Atlantic Treaty Organization – Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

NISMA : Nisma Socialdemokrate – Sosyal Demokratik İnsiyatif

OMLK : Organizatë e Marksistë-Leninistëve të Kosovës - Kosova Marksist Leninist Organizasyonu

PDK : Partia Demokratike e Kosovës – Kosova Demokratik Partisi

SAS : Special Air Service – İngiliz Özel Kuvvetleri

SHIK : Shërbimi Informativ Kombëtar- Ulusal Haber Alma(Arnavutluk İstihabarat Örgütü)

SS : Schutzstaffel – Alman Koruma Timi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TMK : Trupat e Mbrojtjes së Kosovës-Kosova Koruma Kolordusu

UÇK : Ushtria Çlirimtare Kosovës -Kosova Kurtuluş Ordusu

UÇK : Ushtria Çlirimtare Kombëtarë – Ulusal Kurtuluş Ordusu

UÇPMB : Ushtria Çlirimtare e Preshevës, Medvegjës dhe Bujanocit - Preşova, Medvece , Buyanofça Kurtuluş Ordusu

UDBA : Uprava Državne Bezbjednosti-Devlet Güvenlik İdaresi

UNMIK : United Nations Mission in Kosovo – Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu

YFHC : Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti

YFSC : Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti

YKP : Yugoslavya Komünist Partisi

GİRİŞ

2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden süreçte en önemli rolü, başlangıçta silahlı mücadeleyi esas alan ve NATO müdahalesine kadar silahlı mücadeleyi sürdürdükten sonra Kosova Cumhuriyeti'nin ilanına kadar geçen süre içerisinde bünyesinden çıkardığı kadrolarla siyasi mücadeleyi yürüten UÇK (*Ushtria Çlirimtare Kosovës* - Kosova Kurtuluş Ordusu) oynamıştır. UÇK; tarihi, silahlı mücadele dönemi, dış ilişkileri ve savaş sonrası eski kadrolarının devlet yönetiminde ve siyasi hayatta oynadığı rollerin yanı sıra haklarında ileri sürülen savaş suçu iddiaları ve bu iddialar temelinde Ağustos 2022 itibariyle halen devam eden yargılama süreci ile uluslararası siyaset gündemindeki yerini korumaktadır.

Bu çalışma, UÇK ile kendisinden önce Kosova'da mücadele yürüten silahlı ve siyasi Arnavut hareketlerini; ideolojileri, stratejileri, pratikleri ve içerisinde bulundukları dönemde uluslararası konjontürün durumu ile büyük devletlerin Kosova'ya yaklaşımları açısından karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Kosovalı Arnavutlar açısından, tarihsel bir süreklilik içerisinde Kosova'da hüküm sürmüş olan devletlere karşı verilen mücadeleyi nihayet başarıya ulaştıran UÇK'nin, bağımsızlığını ilan eden Kosova Cumhuriyeti'nin yapısı incelendiğinde ideolojik olarak hedefine ne oranda ulaştığı çalışmada detaylıca incelenmiştir. Diğer yandan bu çalışma, UÇK'nin dayandığı Arnavut milliyetçi ideolojisini milliyetçiliğin kavramsal çerçevesi içerisinde irdelerken aynı zamanda UÇK kurulana kadar Kosova'da yürütülmüş siyasi ve askeri mücadelelerin tarihsel gelişimini ve devamlılığını ele almıştır. Çalışmanın odağında yer alan UÇK'nin örgüt yapısı ve ilişkileri tüm detaylarıyla incelendikten sonra bağımsız Kosova devletinin yapısı, kuruluş sürecinde ve sonrasında eski UÇK mensuplarının devletin yönetim mekanizması ve siyasi hayattaki rolleri ve eski UÇK yöneticilerine ilişkin savaş suçu iddialarına da çalışmada yer verilmiştir. Sonuç olarak çalışmada cevabı aranan araştırma sorusu 'UÇK'dan önce Kosova'daki Arnavut hareketleri neyi amaçlamıştır ve amaçlarına neden ulaşamamıştır? UÇK neyi amaçlamıştır, amacına nasıl ve ne oranda ulaşabilmiştir' olarak sorulmuştur.

Kosova Tarihi incelendiğinde, Sırpların ve Arnavutların çok uzun yıllardır bu bölgede oldukları görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma dönemine denk gelen 19.yy'da önce Sırplar sonrasında da Arnavutlar milli uyanış dönemine girmişler ve bu dönemin sonucunda 19.yy sonu ve 20.yy başında peş peşe bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. 1912 yılında bağımsızlığını ilan eden Arnavutluk devletinin toprakları dışında kalan Kosova'da nüfusun çoğunluğunu Arnavutlar oluşturmaktadır. Kosovalı Arnavutlar 20.yy boyunca Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Yugoslavya Krallığı ve Sosyalist Yugoslavya yönetimleri altında bazen siyasi, bazen silahlı mücadele yöntemlerini benimseyerek kültürel ve siyasi taleplerini kabul ettirebilmek amacıyla mücadele etmişlerdir.

Yugoslavya'nın dağılmasına yakın süreçte önceden sahip oldukları anayasal özerklik hakkını kaybetmiş olan Kosovalı Arnavutlar, Sırp Milliyetçiliği anlayışına evirilen Yugoslavya devletine karşı önce İbrahim Rugova'nın benimsediği pasif siyasi direniş yaklaşımı ile mücadele etmişlerdir. Ancak bu şekilde bir sonuç elde edilemeyeceğini savunan bir grup, Rugova'yı pasiflikle suçlayarak silahlı mücadele yaklaşımını benimseyen UÇK Örgütünün kurulduğunu kamuoyuna ilan etmiştir. Liderleri olarak kabul ettikleri Adem Jashari'nin ailesinden birçok kişiyle birlikte öldürülmesiyle UÇK ve Yugoslavya Ordusu arasındaki savaş şiddetlenmiştir.

Savaş sırasında UÇK, başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin aktif desteğini almıştır. Yugoslav ordusunun Arnavut sivillere karşı yapmış oldukları katliamların dünya kamuoyu üzerinde yarattığı etkinin de yardımıyla NATO Yugoslavya'ya askeri müdahalede bulunarak savaşı sona erdirmiştir.

Savaş sonrası süreçte, silahlı mücadeleye son verdiğini ilan etmiş olan UÇK'nin kimi unsurlarının özellikle Makedonya devleti ile Arnavut azınlık arasındaki savaşa vermiş oldukları destek net bir şekilde gözlemlenmiştir. 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova Cumhuriyeti'nde başta UÇK'nin eski üst düzey yöneticilerinden Hashim Thaçi olmak üzere eski UÇK kadroları devletin kuruluşunda çok etkin rol oynamışlardır.

Günümüzde dünyanın önde gelen birçok ülkesi tarafından resmi olarak tanınmış olan Kosova Cumhuriyeti'nin devlet kurumları ve siyasi partileri içerisinde etkisini devam ettiren eski UÇK Kadrolarının bir kısmı Lahey'de yapılan yargılamalar sonucunda savaş dönemi sivil Sırp nüfusa karşı yapılan eylemlerden dolayı suçlu bulunarak tutuklanmışlardır.

Türkçe literatürde UÇK'yi ideolojik, askeri ve stratejik anlamda merkeze alan herhangi bir tez çalışmasının yapılmamış olması, konunun akademik olarak incelenmesini değerli kılmaktadır. Ayrıca Avrupa'da silahlı mücadele yürütmüş bir örgütün eski mensuplarının silah bıraktıktan sonra devlet yönetiminde ve siyasette etkin rol almaları, geçiş sürecini yönetmiş olmaları konuyu ayrıca ilginç hale getirmektedir. Dört ana bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünün ilk kısmında milliyetçiliğin kavramsal çerçevesi incelenmiştir. Milliyetçiliğin ilkçi, modern ve etno-sembolcü yaklaşımları ve buna bağlı olarak değişen millet tanımları irdelendikten sonra bu yaklaşımların millet ve milliyetçilik tanımlarına bakıldığında temel ayrım olarak milletlerin mi milliyetçiliği, milliyetçiliğin mi milleti yarattığına ilişkin sorunun cevabı aranmıştır. Kavramsal çerçevede son olarak Miroslav Hroch'un 'Küçük Milletlerin Milli Canlanış Süreci' olarak formüle ettiği milliyetçilik modeli incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünün ikinci kısmında Arnavut milliyetçiliğinin süreç içerisinde kaydettiği aşamalar bu modelde açıklanan milliyetçilik evreleri ile özdeşleştirildiğinden modele kavramsal çerçeve içerisinde yer verilmiştir. Modelin içerisinde yer alan A evresi (Akademik ilgi dönemi), B evresi (Yurtseverlik ajitasyonu dönemi) ve C evresi (Milli hareketin kitleselleşmesi) tanımlanırken yer yer Arnavut milliyetçiliğinin ilgili evrelerine atıfta bulunulmuştur (Hroch, 2011, s. :50-51). Birinci bölümün ikinci kısmında Arnavut Milliyetçiliği, kültür hareketi olarak ortaya çıkışından bağımsızlığa kadar devam eden süreçte bu modeldeki bölümlendirmeye sadık kalınarak incelenmiştir. Tezin ikinci bölümünde Kosova'da Arnavut Milliyetçiliğinin doğduğu 19.yüzyıldan UÇK'nin kurulmasına kadar geçen süre içerisinde Arnavutların kurmuş olduğu siyasi yapılar ve dönemsel olarak ortaya çıkan silahlı direniş hareketleri araştırılmış, UÇK'nin zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte geçmişten gelen bir mücadele birikiminin devamı olduğu vurgulanmıştır. Bu çerçevede ilk olarak Osmanlı Dönemi sonrasında Kosova Arnavutlarının hükmü altında yaşadığı Sırp- Hırvat- Sloven Krallığı ve Yugoslavya Krallığı'nın tarihindeki önemli olaylar ile bu devletlerin Arnavutlara olan ideolojik ve siyasi yaklaşımları

aktarılmıştır. Bu dönemde Kosova'da ortaya çıkmış olan Arnavut milli taleplerinin savunucusu konumundaki 'Cemiyet', 'Balli Kombëtar' (Ulusal Cephe) gibi siyasal hareketler ile 'Kaçak Hareketi' ve Shaban Polluzha önderliğindeki gerilla hareketleri gibi silahlı mücadele hareketleri incelenmiştir. Sonrasında bu devletlerin yıkılmasından sonra kurulan ve tarihi silsile içerisinde UÇK'nin öncül örgütlerinin doğduğu dönem olan Sosyalist Yugoslavya dönemi üzerinde daha detaylı bir şekilde durulmuştur. Özellikle 1974 Anayasasında Kosova'ya tanınan özerklik ayrıntılı olarak incelendikten sonra, Kosova Sorununun karşı tarafını oluşturan ve bu dönemde yükselmeye başlayan Sırp Milliyetçiliğine de yer verilmiştir. Ardından Yugoslavya devlet başkanı Josip Broz Tito'nun ölümünden sonra Kosova'ya yönelik artan Sırp baskısı ve hemen bu süreçte kurulan UÇK'nin öncülü sayılabilecek Arnavut Örgütlerinin kadro, ideolojik anlayış ve mücadeleleri üzerinde durulmuştur. Yugoslavya'nın dağılma döneminde, Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasının ardından İbrahim Rugova önderliğinde verilen pasifist siyasi mücadele, UÇK'nin kurulmasına kadar olan dönem içerisinde irdelenmiştir. Üçüncü bölümde, çalışmanın odağında yer alan UÇK'nin kuruluşu, UÇK'nin kurucusu sayılan Adem Jashari, örgütün kuruluşunun ilan edilmesi, silahlı mücadele dönemi, örgüt yapısı, ideolojik yaklaşımı ve dış ilişkileri incelenmiştir. Bunun yanı sıra 1997 Arnavutluk İsyanı, Rambouillet Anlaşması, NATO Müdahalesi gibi Kosova'nın bağımsızlığına giden yolda yaşanan çok önemli gelişmeler ele alınmıştır. Ayrıca UÇK'nin silah bırakmasından sonra başka isimler altında başka bölgelerde silahlı faaliyet gösteren milliyetçi Arnavut örgütlerinin faaliyetleri ve bu örgütlerin UÇK bağlantısından da bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde ise Kosova'nın bağımsızlık ilanı ve bu süreçte eski UÇK mensuplarının oynadığı roller irdelenmiş, kuruluşundan bugüne dek Kosova Cumhuriyeti Devleti'nin inşa süreci, siyasal partileri ve devlet yapısı ile uluslararası kuruluşların Kosova Devleti'nin inşasında ve halen sürmekte olan rolleri ele alınmıştır. Son olarak güncel bir gelişme olması nedeniyle eski UÇK liderleri ve aynı zamanda devlet yetkilileri ile ilgili olarak ortaya atılan savaş suçlamaları ve Lahey'de devam eden yargılama sürecine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Çalışma; konu ile ilgili yayınlanmış kitap, elektronik kitap, tez çalışması, makale, internet kaynaklı dokümanların taranarak elde edilen bilgilerin oluşturulan tez planına uygun bir biçimde derlenmesiyle oluşturulmuştur.

1.MODERN MİLLİYETÇİLİK BAĞLAMINDA ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİ

1.1 MİLLİYETÇİLİĞİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.1 Milliyetçilik Kuramları

Siyaset bilimi literatüründe birbirinden farklı şekilde sınıflandırılmış milliyetçilik kuramlarına rastlamak mümkündür. Bu çalışmada tercih edilen milliyetçilik kuramları; milletlerin tarihin en eski çağlarından itibaren var olduklarını ileri süren ilkçi yaklaşım, temel olarak milletlerin modern dönemde milliyetçilikler tarafından yaratıldıkları görüşüne dayanan modernist yaklaşım ve milletlerin tarihin ilk dönemlerinden aktarılmış olan etnik semboller üzerine milliyetçilik tarafından inşa edildiğini savunan etno – sembolcü yaklaşımdan oluşmaktadır (Özkırımlı, 1999, s. 69-70).

İlkçi Yaklaşım (Primordialism)

İlkçi yaklaşım; milletlerin ve milliyetçiliklerin kökenlerinin, insanların toplum halinde yaşamaya başladığı dönemler kadar eski olduğunu ve modern dönemde varlık gösteren çeşitli milletlerin modernite öncesi de milliyetçilik bilincine sahip olduklarını savunmuştur (Erdem, 2020, s. 261). İlkçiliğin bir bakış açısı olduğunu savunan Özkırımlı ise bu yaklaşımın milletleri eski çağlardan beri var olan doğal yapılar olarak görenleri tanımlamak amacıyla kullanıldığını söylemiştir (Özkırımlı, 1999, s. 75).

İlkçi yaklaşımın kendi içerisinde de farklı bakış açıları mevcuttur. Bu bakış açılarından bir tanesi olan 'Doğalcı' bakış açısında "insanların bir etnik topluluğa ait olarak doğdukları ve bu nedenle de doğal milletlerin belirli bir kökeni, kişiliği, misyonu ve kaçınılmaz bir kaderi "olduğu ileri sürülmüştür. Sosyoloji ve antropoloji konularında uzman bir profesör olan Pierre L. Van Den Berghe'nin ileri sürdüğü 'Biyolojik' bakış açısında ise etnik bağların kökenlerinin genetik yapıda ve içgüdülerde saklı olduğu savunulmuştur. Bu görüşe göre, ailelerin uzantısı olan etnik topluluklar milletleri oluşturur ve etnik grup bağlılıkları da bunun sonucu olarak ortaya çıkar. Antropolog olan Clifford Geertz' in ortaya attığı ve sosyal bilimci Edward Shils'in de katıldığı çalışmalarla ortaya konan 'Kültürcü' bakış açısında ise milletlerin oluşmasında o milletin tarihinden gelen birikimlerin, deneyimlerin ve tarih boyunca kültürel olarak oluşturdukları

değerlerin önemi vurgulanmıştır. Bunda milletin bireyleri arasında ortak bir miras ve dil birliğinin olduğu ve bu bireylerin yıllar içerisinde kaynaşarak ortak bir anlayış geliştirdiği fikri etkili olmuştur (Erdem, 2020, s. 274-275).

Hırvatistan'ın ilk cumhurbaşkanı olan Franjo Tudjman'ın monografisinde yer alan millet tanımı ilkçi yaklaşıma örnek gösterilebilir. "*Milletler; nesnel ve karmaşık tarihi süreçler dâhilinde her milletin milli varlığını belli bir bölgedeki kan hısımlığı, dilsel ve kültürel akrabalık, ortak yüce menfaatler ve kaderin etnik topluluk, ortak vatan, ortak tarihsel gelenekler ve amaçlar arasında kurduğu bağlantılar temelinde şekillendiren bütün o maddi ve manevi güçlerin gelişiminin bir sonucu olarak doğal bir şekilde meydana gelirler (…) Milletler, insan topluluğunun veya bütün bir insan varlığının vazgeçilmez hücreleridir. Bu gerçeklik hiçbir şekilde reddedilemez* (Spencer & Wollman, 2020, s. 56-57).

Modernist Yaklaşım

Milliyetçiliğin modern çağın ürünü olduğu ve milletleri yarattığı görüşünü savunan modernist yaklaşım, milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayacak toplumsal, siyasi ve ekonomik koşulların modern çağda oluştuğunu ve milletlerin ancak milliyetçilik çağında sosyolojik bir gereklilik haline geldiği görüşünü benimsemiştir (Özkırımlı, 1999, s. 98). Bu yaklaşıma göre milletler, 19.yy'da Fransız ve Sanayi Devrimleri ile birlikte ya da hemen öncesindeki erken modern dönemde ortaya çıkan, toplumsal entegrasyon ve siyasi seferberlik süreçlerinin bir ürünüdür (Gat & Alexander, 2019, s. 9)**.**

Modernist bakış açısının en önemli teorisyenlerinden biri sayılan Ernest Gellner, ulusların doğal ve doğuştan var olduklarını savunmanın bir efsaneden ibaret olduğunu, burada etkin faktör olarak milliyetçiliğin önceden var olan kültürleri alıp milletleri yaratabilirken çoğu zaman da var olan kültürleri yok edebildiğini savunmuştur. Bu etkin rolü oynayan milliyetçilik; hammadde olarak milliyetçilik öncesi dünyanın kültürel, tarihsel ve benzeri mirasını kullanmakla birlikte aslında yeni koşullara uygun yeni birimlerin kristalleşmesi olarak tarif edilmiştir (Gellner, 1992, s. 94).

Milletin milliyetçilik eliyle yaratılması süreci, bir milletin tanımlanabilmesi için gereken unsurların ne olduğu ve hangi etnik topluluğun millet olarak tanımlanabileceği tartışmasını beraberinde getirmiştir. E.J. Hobsbawm'ın dile getirdiği 'Eşik İlkesi' bu tartışmaya ilişkin farklı bir bakış açısını ortaya koymuştur. 'Eşik İlkesi'ne göre, bir halkın eşiği aşacak büyüklükte olması koşuluyla, kesinlikle bir millet olarak sınıflandırılmasına olanak tanıyan üç kıstas bulunmaktaydı. Bunlar; milletin mevcut devletle tarihsel bağı ya da oldukça eskiye dayanan ve yakın döneme uzanan bağı olması, yazılı bir milli, edebi ve idari anadile sahip olan yerleşik bir kültür elitinin varlığı ve kanıtlanmış fetih yeteneğidir. Burada fetih yeteneği ile kastedilen şey halkın kolektif varlığının bilincine varabilmesi için emperyal bir halk olmasının gerekliliğidir. Hobsbawm'a göre, eşik ilkesini kimsenin terk etmeyi düşünmediği liberal milliyetçiliğin klasik döneminde milletlerin kendi kaderini tayin etmesi ancak kültürel ve ekonomik açıdan yaşama şansına sahip olduğu düşünülen milletler için geçerliydi. Örneğin Avusturya'da yaşayan insanların çoğunluğu, devletin bir ekonomi olarak bağımsız yaşayacağına inanmadığından Almanya ile birleşmek istiyorlardı (Hobsbawm, 2017, s. 58-59).

Etno-Sembolcü Yaklaşım

Modern milletlerin oluşum sürecinde söz konusu milletlerin etnik geçmişinde yer alan mit, sembol ve kolektif hatıralarının önemine dikkat çeken Anthony D. Smith'in görüşleri zamanla milliyetçilik kuramları içerisinde etno–sembolcü yaklaşım olarak anılmaya başlamıştır (Erdem, 2020, s. 322). İlkçi yaklaşımı reddeden Smith, modernist yanılgı olarak nitelendirdiği modernist yaklaşımın modernite öncesindeki etnik bağlar ve duyguların müstakbel milletlere sağlam bir zemin hazırlamadaki önemini ve gücünü kavrayamadığını öne sürmüştür (Spencer & Wollman, 2020). Bir milletin kökenlerini modern öncesi bağlarda aramanın gerekçesi olarak Smith üç neden ileri sürmüştür. Bunlardan birincisi, modern dönem öncesi etnik çekirdekler temelinde oluşan ve kültürel açıdan etkili ve güçlü olan tarihsel bakımdan ilk milletlerin dünyanın birçok yerinde millet kurma/oluşturma süreçlerine örnek teşkil etmeleridir. İkinci neden, etnik modelin

sosyolojik bakımdan hareketli olması yani modern çağa dek varlığını korumuş topluluğu, modern öncesi demotik (halka ait) bir topluluk biçimine oturtmanın kolay olmasıdır.

Son neden ise etnik bağların bulanık olduğu ve etnik evveliyatın olmadığı yerlerde bile eldeki malzemeden tarihi ve kültürü olan bir toplulukla ilgili tutarlı bir mitoloji ve sembolizm yaratma ihtiyacının her yerde milli beka ve birliğin koşulu haline gelmesi ve etnik bir köken olmadan millet olma sürecinin yarım kalacak olmasıdır. Smith, milliyetçiliği "hal-i hazırda ya da potansiyel olarak bir milleti kuracağı bazı mensuplarınca farz edilen bir halk adına özerklik, birlik ve kimlik edinmek ve bunu sürdürmek için oluşturulan ideolojik bir hareket" olarak tanımlamıştır (Smith, 1999, s. 72).

Etno-Sembolcü yaklaşımın öncüleri arasında yer alan siyaset bilimci John Armstrong ise milletlerin milliyetçilikten önce var olmakla birlikte ebedi yapılar olmadığını ve belirli bir tarihte icat edildiklerini ileri sürmüştür. Etnik kimliklerin oluşumunun yüzyılları kapsayan geniş bir zaman dilimi içerisinde incelenmesini doğru bulan Armstrong, bu tür bir yaklaşımın etnik bağlılığın sürekliliğini farklı biçimler altında tekrar tekrar gündeme gelişinin anlaşılmasına katkı sağlayacağını ileri sürmüştür (Özkırımlı, 1999, s. 198-199).

Tezin konusunu oluşturan Arnavut milliyetçiliği incelenirken, modernist milliyetçi kurama ait görüşe uygun olarak Arnavut milliyetçiliğinin yaratılmış olduğu fikri esas alınmıştır. Modernist yaklaşıma göre Arnavut milletinin tanımlanması, modernist bakış açısının öngördüğü şekilde küçük bir elitin dil ve tarih konusundaki çalışmalarıyla başlamış, sonrasında halk kitlesine ulaşılarak millet tanımı içerisinde dinsel ve mezhepsel farklılıkların ortadan kaldırılarak ulusun kendine ait bir vatanı olması gerektiği ülküsünde halkın uyandırılması ve harekete geçirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

1.1.2 Millet Kavramı

Millet ile milliyetçilik kavramları arasındaki ilişki, hangi kavramın diğerinin ortaya çıkışında etkisinin olduğu, milletlerin tarihin ilk döneminden bu yana var olup olmadığı, modern dönemde sanayileşme, yazılı basının gelişmesi, Fransız Devrimi gibi önemli gelişmelerin milletlerin

oluşumuna katkısının olup olmadığı halen tartışılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, ortaya çıktığı andan millet tanımında meydana gelen farklılıklara değinilecektir.

Adam Smith (1723-1790), yaşadığı dönemde millet kavramını açıklarken milleti 'Teritoryal Devlet' anlamında kullanmıştır (Hobsbawm, 2017, s. 43). İspanya Kraliyet Akademisi sözlüğünde ise İspanyolcada millet anlamına gelen '*nacion*' kelimesi, 1884 yılına kadar "bir eyalet, bir ülke ya da bir krallıkta oturanların toplamı" anlamında kullanılmıştır. Sözlüğün 1884 basımıyla birlikte millet artık her şeyden üstün bir ortak yönetim merkezini tanıyan bir devlet ya da politik birim anlamının yanı sıra "bir bütün sayılan bu devletin oluşturduğu topraklar ve bu topraklarda yaşayan insanlar" olarak tanımlanmıştır. 1925 yılında ise millet bugünkü modern tanımına yakın olarak "aynı etnik kökene sahip olan, genelde aynı dili konuşan ve ortak bir geleneği paylaşan insanların oluşturduğu kolektif" olarak tarif edilmiştir (Hobsbawm, 2017, s. 30-31).

Millet kavramıyla eşanlamlı olarak Türkçe'de kullanılan ulus kavramına atıfta bulunularak çevirisi yapılan ve 19.yy'da millet kavramının tanımına oldukça önemli bir katkı yapan "Ulus nedir?" adlı eserinde Ernest Renan, millet kavramını bir hissiyat ve ruhani ilke olarak tanımlar. Renan'a göre milletler "ortak zengin hatıralar mirasına sahip olmak ve şimdiki zamanda ortak karara varma, birlikte yaşama arzusu, bölünmemiş halde aldıkları mirası geliştirmeye devam etme iradesi kavramları" üzerinde oluşmuştur**.** Renan bu esere temel teşkil eden konferansında, millet kavramının aynı zamanda geçmişte yapılmış ve yapılmaya devam eden fedakârlıktan kaynaklanan bir dayanışma olduğunu ifade etmiştir (Renan, 2016, s. 50-51).

Çalışmada kabul edilen ve bu çerçevede detaylandırılan görüş, Arnavut milliyetçiliğinin Arnavut milletinin yaratılması sürecinin yürütücüsü olduğu ve zaman geçtikçe modern dönemde ortaya çıkan dil, tarih, kültür, yaratılan mitler kullanılarak, coğrafi sınırlar çerçevesinde milletin farklılıklarından arındırılmaya çalışılması ve ortak vatan etrafında bir araya getirilmesi yoluyla Arnavut milletinin yaratıldığıdır.

1.1.3 Küçük Milletlerin Milli Canlanış Süreci

Arnavutlar ve Arnavut milliyetçiliği ile ilgili yapmış olduğu çalışmalarla tanınan Nathalie Clayer, Arnavut milliyetçiliğinin Miroslav Hroch'un 'Küçük Milletlerin Milli Canlanış Modeli' çerçevesinde "halkın dili ve folkloruyla ilgilenen, bir ulusun varlığını beyan eden, ama fikri çok dar bir çevrenin dışına yaymaya hiç uğraşmayan bir avuç entelektüelin taşıdığı Arnavutçuluk biçiminde geliştiğini" öne sürmüştür. (Clayer, 2013, s. 115). Çalışmanın bir sonraki bölümü olan "Arnavut milliyetçiliği" bölümü; bu model çerçevesinde Arnavut milliyetçiliğinin incelenmesi, modelde yer alan evrelerin Arnavut milliyetçiliğinin gelişim süreçleriyle özdeşleştirilmesi ve bu çerçevede tanımlanması şeklinde oluşturulmuştur.

Küçük milletlerin milli canlanış modeli; egemen milletler ile bir egemen millete tabi olarak yaşamış milletlerin oluşumları arasındaki farkları incelemiştir. Egemen milletler İngiltere, İspanya, Almanya vb. gibi devletler iken egemen olmayan milletler ise;

a-*Aynı etnik gruba mensup bir hakim sınıfı olmayıp farklı bir etnik gruba mensup hakim sınıf tarafından yönetilenler*

b-*Etnik bir birim oluştursa da siyasi bir birlik oluşturamamış olanlar*

c-*Kendi edebi dillerinde süreklilik arz eden bir kültür üretimi olmayan ve bir zamanlar var olup sonrasında ortadan kalkan ya da ciddi dejenerasyona uğrayanlar olarak 'küçük milletler' ya da 'ezilen milletler'* olarak betimlenmiştir. Yine bu tür küçük milletler; kapitalizm öncesinde de bağımsız bir siyasal birim oluşturacak kaynaklara sahip olmamış milletler ile orta çağda bağımsız bir siyasal birim teşkil etmişken daha sonra siyasi bağımsızlıklarını ve/veya temel vasıflarını yitirmiş milletler olarak tanımlanmıştır (Hroch, 2011, s. 30-31).

'Küçük Milletlerin Milli Canlanış Süreci' üç ayrı döneme ayrılmıştır. Bu dönemler; A evresi (Akademik ilgi dönemi), B evresi (Yurtseverlik ajitasyonu dönemi) ve C evresi (Milli hareketin kitleselleşmesi) olarak tanımlanmıştır. A evresinde genellikle entelektüeller tarafından ezilen milletin dili, kültürü ve tarihinin incelenmesine dair tutkulu bir ilgi yer almaktadır. Bu evrede herhangi bir ajitasyon faaliyetine rastlanmaz ya da rastlansa dahi örgütsel temelden yoksun bulunmaktadır. B evresinde halk arasında milli bilincin yaygınlaştırılmasını görev edinmiş bir

grup yurtsever iktisadi, siyasi ve nesnel ilişkilerin kurulması yoluyla yurtseverlik ajitasyonunu gerçekleştirmektedir. C evresinde ise milli bilincin geniş kitlelerin meselesi haline geldiği ve milli hareketin ülkenin tümüne yayılan sağlam bir örgütsel yapıya sahip olması ve geniş kitleleri harekete geçiren olgunun yurtseverlik olduğu dönemden söz edilmektedir. Öte yandan Hroch, B evresinden C evresine geçişin her durumda olamayabileceğini bu nedenle modelin en can alıcı evresinin B evresi olduğunu savunmuştur (Hroch, 2011, s. 51).

Hroch'un modelinde önemli yere sahip iki kavram 'milli bilinç' ve 'milli ajitasyon'dur. Canlanış döneminin bileşenlerinin en önemlilerinden biri olan milli bilinç kavramı "millete aidiyete dair farkındalık "olarak tanımlanmaktayken milli bilincin arttırılmasına yönelik tüm faaliyetler milli ajitasyon olarak nitelendirilmektedir (Hroch, 2011, s. 34-35).

Modelin A evresinde, etnik grubun dilini, kültürel-toplumsal özelliklerini, tarihten gelen farklılıklarını keşfetmek ve bunları gruba yaymakla kendini sorumlu tutan bir grup söz konusudur. Ancak siyasi talepler bu aşamada pek dile getirilmez. B evresinde, milleti yaratma projesine kitlesel destek sağlamaya çalışan ve milli bilinci uyandırma amacı güden eylemler gerçekleştiren bir eylemci grup etkindir. Etnik grubu oluşturanların çoğu milli kimliklerine sahip çıkmaya başladığında ise C evresi adı verilen üçüncü evre başlamıştır (Özkırımlı, 1999, s. 185-186).

1.2 ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİ

Balkanlarda Sırp ve Yunan isyanlarının çıktığı 19.yy'ın ilk yarısında Arnavutlar, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde diğer Balkan milletlerinden farklı olarak çoğunlukla Müslüman olmalarının da önemli etkisiyle imparatorluğa daha bütünleşmiş bir şekilde yaşamaktaydılar. Bu durum, Arnavut milliyetçiliğinin doğuşunun diğer milletlere göre daha geç kalmasının nedenlerinden biri olarak kabul edilmiştir (Acar, 2021, s. 374).

Herhangi bir milli amaç taşımamakla birlikte bu dönemde Arnavutların yaşadığı bölgedeki iki feodal bey olan Yanya Paşalığı'nın başındaki Tepedelenli Ali Paşa ile İşkodra Paşalığı'nın başındaki Mustafa Bushati öncülüğünde başlayan isyan hareketleri Osmanlı Devleti tarafından

bastırılmıştır. 1822 yılında Tepedelenli Ali Paşa yenilgiye uğratılırken 1831 de Mustafa Bushati teslim olmak zorunda kalmıştır. İsyan hareketlerinin bastırılmasından sonra Osmanlı Yönetimi, tımar sistemini kaldırarak askeri-feodal yönetim biçimine son vermiştir. Yanya, Kosova, İşkodra, Manastır olmak üzere 4 yeni vilayet oluşturulmuş, yönetici olarak da yerli yönetici geleneğine son verilerek merkezden gönderilen bürokratlar göreve getirilmeye başlanmıştır. Vergi toplama görevi bu yeni yöneticilere bırakılmıştır. Yine bu dönemde kaldırılan Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurulan Nizam-ı Cedit düzenli ordusunda görevlendirilmek üzere yedi yıl zorunlu askerlik uygulaması başlatılarak bu orduya katılacak askerlerin toplanması görevi merkezden atanan devlet görevlilerine bırakılmıştır. Bu yeni düzenlemeler bölge halkında büyük bir memnuniyetsizlik yaratmıştır (Bozbora, 1997, s. 133-135).

Şekil 1.1: Geç Dönem Osmanlı Vilayetleri 1881-1912 (Malcolm, 1999, p. 252**)**

1856 Islahat fermanı ile Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki hakların eşitlenmeye çalışılması da çoğunluğu Müslüman olan Arnavut Halkında Osmanlı'ya karşı mevcut olan memnuniyetsizliği arttırmıştır. Bu eşitleme çabasına Hristiyanların ödediği cizye vergisinin kaldırılarak tüm Osmanlı Yurttaşları için bir vergi düzenlenmesinin getirilmesi örnek gösterilebilir (Erdem, 2020, s. 468).

19.yy'ın ilk yarısında bu şartlar içerisinde ortaya çıkan Arnavut milliyetçiliğinin evrelerini Clayer, Hroch'un modelinden yola çıkarak şu şekilde tanımlamıştır; A evresi, 19.yy'ın ilk yarısında halkın dili ve folkloruyla ilgilenen ancak fikri çok dar bir çevrenin dışına yaymaya çalışmayan bir avuç entelektüelin varlık gösterdiği bir dönemdir (Clayer, 2013, s. 115). Bu evre çalışmada kültür hareketi olarak nitelendirilecektir. B evresi, yani daha geniş çevrelerin duyarlılık kazanmasına ve seferber olmasına geçiş süreci, 1878 Ayestefanos ve Berlin Anlaşmaları sonucu ortaya çıkan doğu krizi ve sonrasında bilimsel veya folklorik incelemeler yerine makale, ders kitabı, gazete, süreli yayın gibi yöntemlerle Arnavutlara ve dışarıya yönelik, birleşik bir ulusun varlığını ön plana çıkaran söylemler yoluyla başlamıştır (Clayer, 2013, s. 248). B evresinin ikinci basamağına ise 1896-1897 krizi sonrası Arnavutça matbuatın çoğalması ve siyasal faaliyetlerin yoğunlaşması ile geçilmiştir. Bu geçiş, ulusal fikir sahibi bir grubun ortaya çıkıp politik bir kampanya başlatması ile başarılmıştır. 1908 Jön Türk Devrimi'ne kadar geçen on iki yıllık sürede kırk altı süreli yayın ortaya çıkarken bu sayı 1878-1896 arasında on birdir. Dolayısıyla 1896-1908 döneminde sadece çıkan kitapların sayısı bir önceki dönemin üç veya dört katı olmuştur (Clayer, 2013, s. 320-321). Clayer, 1896-1897 krizini Osmanlı'nın Yunan-Türk ihtilafı, Makedonya'da ortaya çıkan gerilimler, Ermeni katliamları ve Jön Türk muhalefetinin ortaya çıktığı dönem olarak tanımlamıştır (Clayer, 2013, s. 552). B evresi, çalışmamızda Arnavut milliyetçiliğinin yaygınlaşması dönemi olarak incelenecektir. C evresinin temelini oluşturan milli kimliğin geniş kitlelere yayılması, 1913 yılında Avrupalı güçler Arnavut Prensliği'nin kurulmasına karar verdiğinde dahi yeterli düzeyde olmamıştır (Clayer, 2013, s. 419). Bu nedenle Hroch'un tezinde yer alan C evresinin özelliklerini göstermemekle birlikte Arnavut milliyetçiliği açısından çok önemli olan bu dönem açıklanırken, sonuçları bakımından çok önemli dönüm noktaları olan 1908 Jön Türk Devrimi ve sonrasında İttihat Terakki Cemiyeti ile Arnavutlar arasında yaşanan çatışmaların isyana dönüşmesi ve 1912 yılında bağımsızlığın ilanına kadar olan süreç ele alınacaktır.

1.2.1 Arnavut Kültür Hareketi

Hobsbawm, Arnavutların Bektaşilik de dâhil olmak üzere dört rakip dine mensup olmaları (Sünni İslam, Bektaşilik, Katoliklik, Ortodoksluk) ve antik çağlardan beri birbirlerine rakip kültürel etkilerle yaşamaları nedeniyle, dil dışındaki unsurların birleştirici değil ayrıştırıcı bir

içerik taşıdığını ve bu nedenle Arnavut milliyetçiliğinin öncülerinin Arnavut kültürel kimliğini dilde aramalarının doğal olduğunu savunmuştur (Hobsbawm, 2017, s. 76). Ancak Arnavutçanın yaratılmasında; dini çeşitlilik, kullanılmakta olan diyalektlerin birbirlerinden farklı olması ve yazılı metinlerin ender görülmesi oldukça büyük sorunlar teşkil etmiştir (Thiesse, 2021, s. 89).

Arnavut dili ve kültürü üzerine yapılan çalışmaların öncüsü olarak hemen hemen eş zamanlı olarak ortaya çıkan iki gruptan söz edilebilir. Bu gruplardan biri İtalyan Arnavutları olarak bilinen Arbëresh'ler diğeri ise batılılardır. 'Arbëresh', Osmanlı İmparatorluğunun Arnavutluk'u ele geçirmesinden sonra İtalya'nın güneyinde Calabria bölgesine ve Sicilya Adasına yerleşmiş olan Arnavut topluluğuna verilen isimdir (Alpan, 1982, s. 17). Arbëresh'ler, Arnavut milletinin kökeni, tarihi ve dili üzerinde, İtalyanca yayınların yanı sıra yaratılan ya da halk türkülerinin ürünü olan şiirsel ve edebi bir külliyat oluşturmayı amaçlamaktaydılar (Clayer, 2013, s. 130). Arnavutça ile ilgili ilk çalışmaları yapanlar; "Arnavut milletinin kökeni, adetleri ve günümüzdeki durumu" adıyla 1807 yılında Napoli'de bir deneme yayınlayan ve bu çalışmada sonraları Arnavut Tarihinin önemli mitlerinden biri olacak İskender Bey'den de bahseden hukukçu Angelo Masci ile Arnavut ve Yunan milletlerinin farklılığını ve Arnavutçanın yazımında Latin Alfabesinin kullanımını öneren başpapaz Michele Scutari'dir (Clayer, 2013, s. 131). Aynı şekilde İtalya'da yaşayan bir Arnavut olan ve Arnavut dili, folkloru, tarihi ile ilgili araştırmalar yapan Jeronim de Rada, 1848 yılında Napoli'de ilk Arnavutça gazeteyi '*L'Albanese D'Italia'* yayınlamıştır (Bozbora, 1997, s. 161).

Clayer 'in, Batı Arnavutbilim olarak tanımladığı, Arnavutların Batılılar tarafından keşfi ve Batılıların Arnavutlara yönelttiği analitik bakış açısı, Arnavut kimlik inşa sürecinin başlangıcında belirli bir etki yapmıştır. Yunan İsyanı nedeniyle bölgeye gelen ve Arnavut dilini derinlemesine inceleyerek '*Die Sprache der Albanesen oder Schkipetaren' (1835)* isimli eseri yayınlayan Bavyeralı subay Joseph Ritter von Xylander ile yine '*Der Albanesische Studien*' isimli eseri hazırlayan Bavyeralı Johan Georg von Hahn Arnavutbilimin babaları olarak kabul edilmişlerdir (Clayer, 2013, s. 124).

Arnavutların etnik kökenleri ile ilgili olarak bu dönemde Hahn'ın, Danimarkalı coğrafyacı ve köşe yazarı Malte – Brun ile geliştirmiş oldukları 'Pelasgos kuramları' ile 20.yy'da daha da

popüler hale gelecek olan "Illyria Teorisi" ortaya atılmıştır. Pelasgos Teorisi, eski Arnavutların kökeninin antik çağdaki Pelasglar olduklarına vurgu yaparken Arnavutların köken olarak Yunan, Roma ve Makedonyalılar ile akraba olduklarını savunmuştur (Clayer, 2013, s. 126-127). Bu tezi sonraları daha da geliştiren ise bir Arbëresh olan Vincenzo Dorsa olmuştur. Dorsa, 1847'de yayınladığı '*Sugli Albanesi, Ricerche e pensieri'(*Arnavutlar Üzerine Araştırma ve Düşünceler*)* adlı eserinde Arnavutların Yunan olmadıklarını belirgin bir biçimde ifade ederken Arnavut dilinin Homeros'tan önce Yunanistan'da konuşulan barbar bir dil olduğunu ileri sürmüştür. Eserinin devamında önce Makedonya, Epir ve Illyria'nın tarihini ve daha sonra da Roma çağından İskender Bey'e kadar olan Arnavut tarihini anlatan Dorsa, 'Kruje kahramanı İskender Bey' figürünün, ölümünden sonra İtalya'daki Arnavut kolonilerinin oluşumunda kurucu etkisi olduğunu savunmuştur (Clayer, 2013, s. 133,134,135).

Dil, tarih ve etnik kökenle ilgili çalışmaların devam ettiği bu dönemde, çalışmaları bu kapsamın içerisinde olmakla birlikte ilk defa Arnavutların geleceği ile ilgili de çareler arayan bir aydın olarak Naum Vekilharci'nin ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Romanya'ya göç etmiş bir Arnavut olan Vekilharci, '*Fort İ Shkurter Dhe İ Perdoçem Evetor'* (Çok kısa ve kullanışlı Arnavutça alfabe) adıyla ilk Arnavutça alfabeyi 1825 yılında hazırladıktan sonra 1844 yılında Bükreş'te yayınlamıştır (Alpan, 1982, s. 18).

Vekilharci bunun dışında okullar için Arnavutça el kitapları hazırlamış ve 1850 yılında Bükreş'te bir Arnavut Kültür Derneği kurmuştur (Castellan, 1993, s. 374). Arnavut milliyetçiliğinin gelişememesini Osmanlı eğitim sistemindeki din tekeline bağlayan Vekilharci, Arapça, Yunanca, Latince dışında Arnavutça okulların da açılmasının gerekli olduğunu savunmuş ve milli kurtuluş hareketlerinin başarılı olması için önce kitlelerin eğitim yoluyla eğitilmesinin sonraki aşamada da silahlı mücadele verilmesinin gerekli olduğu üzerinde durmuştur. Faaliyetleri ile Osmanlı devlet adamları ve Fener Rum Patrikhanesi'nin tepkisini çeken Vekilharci, 1854 yılında Fener Rum Patrikhanesi'nin adamları tarafından öldürülmüştür (Bozbora, 1997, s. 160).

1853-1856 yılları arasında cereyan eden Kırım Savaşı'nın bitiminin ardından imzalanan Paris Anlaşması sonrasında Osmanlı devlet yapısında meydana gelen değişiklikler ve Balkanlarda

yaşanan gelişmeler, Arnavut milliyetçiliğinin kültürel çalışmalar kapsamında devam eden seyrine siyasi bir boyut da eklemiştir. 1856 ve sonrasında yaşanan bu gelişmeler şu şekilde özetlenebilir;

a-1867'de Osmanlı'nın son garnizonunun Sırbistan'ı terk etmesiyle özerkliği genişleyen Sırbistan'ın, 'vatandaşlarını kurtarmak' ve topraklarını genişletmek hedefiyle 1860-1861'de Yunanistan ile Osmanlı Devleti aleyhine ittifak görüşmelerini başlatmış ve 1867 yılında anlaşma tamamlanmıştır.

b-1861 yılında İtalya'nın birleşmesiyle 'Balkanlar Balkan Halklarına' ilkesini savunan Garibaldi Hareketi, Yunan ve Sırp amaçlarına hız kazandırmıştır. Buradaki bir diğer önemli nokta da güçlenen Helenizm'in hem ortak nokta hem tepki bakımından Arnavut milliyetçiliğini güçlendirmesidir.

c-Bu gelişmeler ışığında Rumeli'de Hristiyan nüfus toplulukları Bosna-Hersek, Karadağ, Girit ve tekrar Hersek' te çıkarttıkları isyanlarla Doğu krizini tetiklemiştir.

d-1856'da ilan edilen Islahat Fermanı sonrasında başlatılan eşitlik politikasının bir sonucu olarak Hristiyan milletlerin kurumsallaşması, eğitimin farklılaşması ile ulusal talepler hız kazanmıştır.

e-Vilayetlerin yeniden yapılandırılması ve farklı millet temsilcilerinin yer aldıkları meclislerin kurulması hem merkezle olan ilişkileri hem de cemaatler arası ilişkileri değiştirmiştir. Eğitim reformu ile birlikte yurtdışına gönderilen öğrenci sayısının artması ve hem İstanbul'da hem de diğer vilayetlerde açılan okulların etkisiyle Batı dünyasına açık yeni Müslüman seçkinler ortaya çıkmıştır. Osmanlı basınının da 1860'lardan itibaren gelişmesi; oluşmakta olan kamuoyu, yetkili makamlar ve genç İtalyan Liberallerinden etkilenen hürriyetçi akım arasında yeni ilişkiler kurulmasına yol açmıştır (Clayer, 2013, s. 147-149).

Bu gelişmelerin Arnavut milliyetçiliği açısından sonuçları olmuştur. En önemli sonuç; Yunan ve Sırp taleplerine konu olan yerlerin Arnavutların yaşadığı yerler olması, bunun da Arnavut siyasi elitini yaklaşan tehdit anlamında etkilemiş olmasıdır (Erdem, 2020, s. 468). Bir diğer sonuç; yeni açılan okullar, yurtdışına gönderilen öğrenciler ve gayrimüslimlerin okullarına

devam eden yeni Müslüman Seçkinlerin ortaya çıkmaya başlamasıdır. Örneğin Arnavut milliyetçiliğine çok önemli katkılar yapacak olan Naim, Sami Frashëri kardeşler ve İsmail Kemal Vlora gibi isimler Yanya'daki Zosimea Lisesi'nden mezun olmuşlardır. İsmail Kemal, Kırım Savaşı sonrasında bu liseye ilk giden ve o dönemde tek mezun olan Müslümandır. Osmanlı İmparatorluğundaki ilk Arnavut kimlik inşası çabası içerisine giren bu seçkinler, liberal Yeni Osmanlılar Hareketinin ortaya çıktığı 1860'lı yılların ikinci yarısında seslerini duyurmaya başlamışlardır. Burada ilginç olan detay, Ortodoks Arnavutların Arnavut milliyetçiliğini Helenizm içerisinde inşa etme çabalarında olduğu gibi Türkoloji'nin de ortaya çıktığı bu dönemde Şemseddin Sami örneğinde görüldüğü gibi Arnavutçuluk ve Türkçülük arasında da bağlar oluşmasıdır. İki tarafta da sorun Arnavutçanın yazı dili olması ve alfabe seçimi sorunu etrafında billurlaşmıştır. (Clayer, 2013, s. 168).

Bu dönemde, Arnavutça harfler ile alfabe hazırlanması ve Arnavutça yazılı matbuatın arttırılması ile ilgili çabalar da hız kazanmıştır. İkinci Arnavutça alfabe oluşturma girişimi 1864 yılında Konstantin Kristoforidhi tarafından gerçekleştirilmiş ve Kristoforidhi, Vekilharci'nden farklı harflerle bir Arnavutça alfabe hazırlayıp yayınlamıştır (Bozbora, 1997, s. 162). Kristoforidhi ayrıca İncil'i Arnavutçaya çevirerek Arnavutçanın yaygınlaştırılmasına önemli bir hizmette bulunmuştur (Sinno, 2011, s. 166). Ayrıca 1871'de İşkodra'daki Fransız Konsolosunun sekreteri olan Zef Jubani 'Arnavut Halk Şarkıları ve Rapsodileri Derlemesi'ni yayınlamış, 1878 de Thimi Mitko ise 'Güney Arnavut Şarkıları ve Atasözleri' koleksiyonunu oluşturmuştur (Castellan, 1993, s. 374-375).

Arnavut alfabesi ile ilgili olarak yaşanan bir diğer gelişme de 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi gereğince Arnavut Diline uygun bir Arnavutça alfabe seçilmesi için bir heyetin toplanmış olmasıdır. Kristoforidhi'nin de içinde bulunduğu heyetin çalışması sonucu Latin harfleriyle yeni bir Arnavut alfabesi oluşturulması fikri ağır basmış ve 1870 yılının Ocak ayında heyetin çalışma sonuçları basında yayınlanmıştır. Ancak bu sonuçlara ilişkin Padişah tarafından herhangi bir ferman yayınlanmadığından bu çaba sonuçsuz kalmıştır (Clayer, 2013, s. 169).

1.2.2 Arnavut milliyetçiliğinin siyasallaşması

Doğu krizi olarak adlandırılan ve 1875'te Bosna-Hersek'te başlayan karışıklıkların bir anda Bulgaristan'a sıçraması ile giderek genişleyen isyanın Osmanlı Devleti tarafından silahla bastırılması sonucu Avrupa kamuoyunda Osmanlı aleyhine bir tutum meydana gelmiştir. Bunun akabinde yabancı devletlerden art arda gelen müdahaleler ile imparatorluğun siyasi egemenlik hakları tehlikeye girmiştir (Bozbora, 1997, s. 178). İstanbul'da meydana gelen saltanat değişikliği ve Sırp Ordusunun başına Panislavist görüşe sahip Çernayef'in getirilmesinin hemen ardından Sırp askerlerinin bazı sınır ihlallerine neden olması üzerine 9 Haziran 1876'da Osmanlı Hükümeti Sırbistan'dan izahat istemiş buna karşılık Sırbistan Bosna-Hersek'te asayişin Sırp askerleri tarafından sağlanmasını istemiştir. Ancak Sırp tarafı Osmanlı Devletinin görüşünü beklemeden 1 Temmuz 1876'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş, Karadağ Hükümeti de bir gün sonra Sırbistan'ın yanında savaşa katıldığını açıklamıştır (Karal, 2011, s. 15-16). Savaşın başlangıcında Osmanlı Ordusu, Sırp kuvvetlerine karşı üstünlük sağlayarak Alesinatz'ı almış ve Belgrad yolu Osmanlı Ordusu'na açılmıştır. Bu aşamada Bulgaristan olaylarının da etkisiyle Rusya ve İngiltere'de Osmanlı aleyhine güçlü bir kamuoyu var olduğundan açıkça Sırbistan ve Karadağ lehine bir tutum sergilenmiş 31 Ekim 1876'da Rus elçisi Ignatiyef Osmanlı Devleti'ne 48 saatlik bir ültimatom vererek Sırbistan ve Karadağ ile iki aylık bir barış anlaşması imzalanmaması durumunda savaş ilan edileceğini açıklamıştır. Rusya ile savaşı göze alamayan Osmanlı Devleti 2.İstanbul Konferansını toplamıştır. Barış görüşmelerinde Rusya'nın Balkan Sorununu tek başına çözme çabasından rahatsız olan İngiltere Rusya'nın tek taraflı hareket etmesinin savaş sebebi olacağını belirtmiştir (Karal, 2011, s. 24-26).

İstanbul konferansında Osmanlı Devleti'nin kabul ettiği ıslahatların uygulanmasını sağlamak amacıyla Rusya, altı büyük devletin de desteğini alarak bu ıslahatların bir protokol haline getirilmesini amaçlamış ve bunda da başarılı olmuştur (Karal, 2011, s. 38-39). 31 Mart 1877 tarihinde Londra'da toplanan büyük devletlerin temsilcileri, Osmanlı Devletinden Balkanlardaki Hristiyan tebaasının durumunu iyileştirmesini, Karadağ ile barış yapmasını ve Debre, Tinova ve Görice'nin Batı Bulgaristan vilayetine devredilmesini istemiştir. Osmanlı Devleti, protokolü 9 Nisan'da reddettiğini açıklamıştır (Sinno, 2011, s. 174). Bunun üzerine 24 Nisan 1877 tarihinde bu kez Rusya, Osmanlı Devletine savaş ilan etmiş ve savaş Osmanlı

devletinin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Yeşilköy önlerine kadar gelen Rus Ordusu ile 31 Ocak 1878 günü karşılıklı ateşkes ilan edilmiş, 3 Mart 1878 günü de Yeşilköy (Ayastefanos) anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre; Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsızlığı kabul edilecek, Bulgaristan vergi mükellefi olarak kalmakla birlikte otonom bir prenslik haline gelecek, Karadağ-Osmanlı sınırı yeniden çizilecektir. Anlaşmaya büyük tepki gösteren İngiltere ile Avusturya-Macaristan özellikle Rus etkisinde bir Bulgaristan'a şiddetli muhalefet etmişlerdir. Rusların talebiyle 13 Haziran 1878 tarihinde toplanan Berlin Kongresinde Bulgaristan'a ve Karadağ'a bırakılan topraklara ilişkin sınır revizyonu yapılmış, Bosna-Hersek ise Avusturya- Macaristan'a bırakılmıştır (Bartl, 1998, s. 193-194-195).

1875-1878 yılları arasındaki süreçte, o güne dek belirgin bir siyasal eylemi olmamış olan Arnavutlar, Londra kararlarına karşılık Yanya'da, Nisan 1877'de ilk Meclis-i Mebusan'da Yanya milletvekili olarak bulunan Abdül Frashëri başkanlığında yapılan bir toplantı sonucunda Osmanlı Devletine bir memorandum yollamıştır. Bu memorandum; Arnavut ülkesinin özerk, bölgedeki insanlar tarafından yönetilecek şekilde tek bir eyalet içinde toplanması ve bu eyalette yönetim ve eğitim dilinin Arnavutça olması taleplerini içermektedir. Osmanlı Devleti tarafından cevap verilmemiş olsa da bu memorandum, ilk Arnavut siyasi eylemi olarak kabul edilmiştir (Castellan, 1993, s. 375).

1878 yılının başlarında Ayestefanos anlaşmasının toprak ile ilgili öngördüğü maddeler ortaya çıktığında, Abdül Frashëri İstanbul'da Ortodoks ve Müslüman Arnavutlardan oluşan "Arnavut Haklarını Müdafaa İçin Merkez Komite" isimli bir komite kurarak Batılı ülkelere Arnavutların yaşadığı toprakları bölmemeleri yönünde çağrıda bulunmuştur. Ayrıca tüm Arnavut yurtseverlerine seslenerek ilhaka karşı koyulmasını isteyen Frashëri, yerel komiteleri talep ve itirazlarını dile getirmeleri yönünde teşvik etmiştir. Savaşın Osmanlı devleti aleyhine sonuçlanmasının ardından Yeşilköy anlaşmasında özellikle Karadağ ve Bulgaristan'a bırakılan topraklar içerisinde önemli bir bölümün Arnavutların bulunduğu yerler olması nedeniyle harekete geçen Arnavutlar; eşraf, dini liderler ve klan reislerinden oluşan büyük bir toplantı için Prizren'de toplanmıştır. Arnavut tarihi için dönüm noktası olarak kabul edilen Prizren Birliği, Berlin kongresinin başlamasından hemen önce 10-Haziran-1878'de toplanmıştır. 18 Haziran 1878'de yayımlanan ilk resmi kararlarda; yabancı askerlerin işgaline karşı 'Birlik' adında resmi

bir askeri savunma örgütünün kurulması kararlaştırılmış, Birliğin Sultana bağlı olduğu ve Sultanın tüm tebaasının can ve mal güvenliğini koruyacağı vurgulanmıştır. Birliğin toplantılarını takip eden gözlemciler tarafından Osmanlı devleti ile uyum içerisinde görülen ve Abdül Frashëri gibi özerklik ve reform yanlılarıyla Osmanlı'ya bağlı Müslüman gelenekçiler arasında büyük ideolojik farklılıkların ortaya çıktığı bu toplantıda aslında Birliğin tek talebinin 'Vilayet'in korunması olduğu değerlendirilmiştir. Ancak Berlin kongresinde Kosova'nın kuzeybatı köşesinden bir bölgenin, içerisinde Arnavutların yaşadığı Gusinje şehri de dâhil olmak üzere Karadağ'a bırakılmasının kararlaştırılması, Arnavutlar arasında büyük bir tepkiye neden olmuş ve halkı sakinleştirmek, sınır çalışmalarını denetlemek amacıyla bölgeye gelen Mehmet Ali Paşa, Gjakova valisi Abdullah Paşa ile birlikte halk tarafından öldürülmüştür. Bu olayın hemen ardından Gusinjeli Ali Paşa önderliğinde Arnavutlar, Gusinje şehrine saldıran Karadağ ordusunu püskürtmüş ve nihayetinde düvel-i muazzama tarafından Gusinje yerine yine Arnavutların yaşadığı Ulcinj (Ülgün) şehri Karadağ'a bırakılmıştır (Malcolm, 1999, s. 276-279).

Ulcinj için de direnişe geçen Arnavutlara karşı Avrupa devletleri deniz ablukası uygulayarak Osmanlı Devleti'ni de direnişe karşı harekete geçmesi için zorlamıştır. Bu esnada Berlin Kongresi sonrası Yunanistan'ın toprak talepleriyle ilgili de masaya oturmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, Teselya'nın Yunanistan'a verilmesini kabul etmiş ancak Epir bölgesi için Arnavutların silahlı isyan hareketini desteklemiştir. Sonuç olarak büyük devletler sadece Epir' in Arta bölgesinin Yunanistan'a verilmesini kabul etmiştir. 1880 yılında Ergiri'de tüm Arnavut bölgelerinden gelen delegelerin katılımıyla yapılan bir toplantıda Arnavutlar; Arnavutluk'un birleştirilerek başına bir vali atanması, vergi verilmeye devam edilmesi, savaş sırasında destek verilmekle birlikte bölgeye saldırılması durumunda ülkenin kendi işlerini kendi yönetmesi yönünde kararlar almıştır. Buna karşılık Osmanlı Devleti Ulcinj limanının Karadağ'a verilmesine karar vermiş, Derviş Paşa önderliğinde büyük bir ordu bölgeye giderek önce Ulcinj'deki direnişi kırdıktan sonra 1881 Nisan ayında Prizren'e girerek Prizren birliğine son vermiştir. Birliğin liderleri başta Abdül Frashëri olmak üzere yakalanarak hapse atılmıştır. Merkezi idareyi tekrar sağlayan Osmanlı Hükümeti, Arnavut taleplerine karşılık sadece bazı

resmi görevlere Arnavutları atamakla yetinmiş buna karşılık Arnavutları siyasi özerklik taleplerini göz ardı ederek Osmanlı olarak görmeye devam etmiştir (Jelavich, 2009, s. 395-396).

Doğu krizinin başlamasından sonra tahta çıkan II. Abdülhamid'in kriz dönemindeki Arnavut politikası, Arnavutların milli taleplerini özellikle Yunanistan'a ve Helenizme karşı kullanmak şeklinde gelişmiştir. Arnavut milli bilincinin gelişmesine ve özerklik taleplerine sıcak bakmayan Abdülhamid, Berlin kongresi sonrası Yunanistan ile sınır görüşmeleri devam ederken 'Arnavut Metinleri Yayın Cemiyeti'nin kurulmasına izin vermiş, bu bağlamda 1879 yılı içerisinde Arnavut milletinin varlığının da beyan edildiği bir alfabe yayınlanmıştır. Benzer bir örnek olarak 1883'te bir İngiliz'in önderliğinde, birkaç Arnavut mültecinin katılımıyla bir Arnavut komitesi kurulup bir Yunan-Arnavut devleti veya bir Balkan federasyonu amacıyla propaganda yapmaya başlayınca Abdülhamid, içinde Frashëri kardeşlerin de bulunduğu bir gruba Arnavutça süreli yayın çıkarma izni vermiştir. Bir Arnavut Ortodoks olan Pandeli Sotiri'nin editörlüğünde 10 Ağustos 1884 ile 11 Temmuz 1885 arasında 11 sayı olarak çıkan '*Drita'* (Işık) ve '*Ditoria'* (Bilgi) isimli dergilerin yanı sıra 1886'da Korçë'de bir Arnavut okulunun açılmasına izin verilmiştir. Abdülhamid'in Arnavut politikası incelendiğinde özellikle Saffet Paşa'nın etkisini gözlemlemek mümkündür. Osmanlı Devleti'nde sadrazam ve hariciye nazırı olarak görev yapmış ve tam ismi Saffet Mehmed Esad olan bu önemli devlet adamı, 1879-1880 yılları arasında İstanbul'un ve medreselerin ıslahı ile Rumeli Vilayetlerinin durumu ile ilgili olarak layihalar hazırlamış ve takdim etmiştir (TDV İslam Ansiklopedisi, 2008, s. 467-469). Bu lahiyaların bir tanesinde Padişah'a Arnavut politikası oluşturmasını tavsiye eden Saffet Paşa, Arnavutların Müslüman kimliğine vurgu yapmıştır. Arnavutların yaşadığı bölgelerde tarımı geliştirmeyi, sınırlarda yaşayan Arnavutları vergiden muaf tutmayı, zorunlu askerliğin şeklini değiştirmeyi amaçlayan Saffet Paşa, Arnavutları, komşularının kendilerini yok etmek istediğine ve bu durumdan ancak imparatorluğun himayesiyle kurtulacaklarına dair bir propaganda ile ikna etmeyi amaçlamıştır (Clayer, 2013, s. 199-203).

1890'lı yılların ortasına kadar durağan seyrini sürdüren Arnavut milliyetçi hareketi, bu yıllardan itibaren Arnavutça matbuatın çoğalmasıyla örgütlenme çabasının artması, Bektaşi babalarının ve genç kuşaktan eğitimli Müslümanların da katılımlarıyla daha aktif bir hale gelmiştir. Bunların yanı sıra İbrahim Temo gibi bazı Arnavutların da içinde bulunduğu Jön Türk hareketinin

Abdülhamid'e muhalefete başlaması ve bu dönemde kendini göstermeye başlayan Makedon sorununa göre Arnavut milliyetçiliğinin kendisini yeniden formüle etmesi de Arnavut milliyetçiliğinin seyrini değiştirmesi açısından oldukça önemli gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır (Clayer, 2013, s. 256).

Berlin kongresinde Makedonya'da yapılması karara bağlanan reformların Abdülhamid tarafından hayata geçirilmemesi nedeniyle Bulgarlar çete ve komite faaliyetlerini arttırarak reformların uygulanması için Avrupalı devletlerin dikkatlerinin Makedonya meselesine odaklanmasını sağlamışlardır. Arnavutlar, Makedonya'daki çete faaliyetlerinin Avrupalı devletleri harekete geçirerek reformların uygulanmasını sağlatacağının ve Kosova bölgesinin Slavlara bırakılması tehlikesinin ortaya çıkacağının farkına varmıştır. Bu nedenle 1896 yılında Manastır 1897 yılında Bükreş'te toplanarak İşkodra, Yanya, Selanik ve Kosova vilayetlerinin tek bir vilayet olarak birleştirilmesi ve Arnavutçanın resmi dil olarak kabul edilmesini talep etmişlerdir. Abdülhamid'in bu iki toplantıdaki taleplere kayıtsız kalması sonucu Prizren Birliğine benzer şekilde bir birlik kurulması amacıyla 1897 ve 1899 yıllarında iki kez Peja Birliği adı altında Peja'da toplanmışlar ancak Prizren Birliği'nde olduğu gibi Sultan yanlısı muhafazakâr Arnavut beyleri ve paşalar ile radikal milliyetçiler arasındaki fikir ayrılıkları nedeniyle herhangi bir sonuç alınamamıştır. Bu dönemde Avusturya ile Rusya, 1897 yılında bir anlaşma yaparak Balkanlarda mevcut durumun korunmasının sağlanarak yabancı bir işgale engel olunmasını kararlaştırmışlardır. Ancak bu iki ülke, Balkanlarda yeni bir durumun ortaya çıkması durumunda kuzeyde İşkodra gölünden güneydeki Yanya vilayetine kadar olan bölge ile doğuda makul bir bölgenin dâhil olduğu bağımsız bir Arnavut prensliğinin kurulması, kalan bölgenin ise diğer Balkan halkları arasında paylaştırılması konusunda anlaşma sağlamışlardır (Bozbora, 1997, s. 209-211).

Arnavut milliyetçiliğinin dönüm noktası sayılabilecek olaylardan biri de Şemseddin Sami Frashëri'nin 1899 yılında 'Arnavutluk neydi, ne haldedir ve ne olacak?' ana başlığı ve 'Tehdit eden tehlikelerden anavatanımızı kurtarmak için düşünceler' alt başlığı ile Bükreş'te yayınladığı ve 1907 yılında Sofya'da tekrar basılan kitabıdır. Kitabının ilk bölümünde Arnavutların tarihini anlatan Şemseddin Sami, Avrupa'nın en eski halkı olarak Arnavutların kökenlerinin Eski Yunan halkı olan Pelasglar olduğunu vurgularken Osmanlı tarihinde Arnavutları, çok önemli

sadrazamlar yetiştiren ve Osmanlı sayesinde zenginliğe ve hürriyete kavuşmuş bir halk olarak tanımlamaktadır. Buna rağmen Osmanlı ile savaşmış olan Scanderbeg'in (İskender Bey) Arnavut milletinin mukaddes saydığı bir şahsiyet olduğunu belirtmiştir. Kitabın ikinci bölümünde Arnavutların Osmanlı devleti içerisinde bulundukları durumdan memnuniyetsizliğini belirten Şemseddin Sami, Türk, Slav ve Yunan düşmanlar ile çevrili olduklarını bu düşmanlara karşı birlikte mücadele ederek yok edilmelerinin hedeflenmesi gerektiğini belirtmiştir. Türklerin, Müslüman ve Hristiyan Arnavutları ayırmaya çalıştıklarını ve Arnavutça eğitimi ve matbuatı engelleyerek Yunan ve Slavlara hizmet ettiklerini belirten Şemseddin Sami, buna rağmen ilk hedefin Osmanlı içerisinde tam otonomi olması gerektiğini ve Osmanlı yok olmadıkça onlardan ayrılmak istemediklerini vurgulamıştır. Ancak gelecekte bağımsız Arnavutluk için yönetim şekli, askeri teşkilat, maarif teşkilatı, kamu hizmetleri gibi idari hususların nasıl olması gerektiği ile ilgili fikirlerini de kitabında paylaşmıştır (Bartl, 1998, s. 232-237). Aynı dönemde Şemseddin Sami Frashëri'nin kardeşi olan Naim Frashëri'nin; Türklerin Arnavut kanı dökmüş vahşi Moğol sürüleri olduğunu betimleyen, Arnavutların, aralarındaki din, mezhep farklarını bir yana bırakarak tek tanrıya inanan Arnavutluk'un oğulları olarak tanımlandığı ve tüm Arnavutların tek dil, tek ırk olduğunu belirten eserleri yayınlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde 1883'ten öldüğü tarih olan 1892 yılına kadar Lübnan Valisi olarak görev yapmış olan ve 1879'da kurulan '*Cemiyet-i İlmiyye-i Arnavudiyye'nin*' kuruluşunda yer alan Paşko Vasa'nın (Clayer, 2013, s. 219) ifade ettiği "Arnavutların dini Arnavutçuluktur" sloganı, Arnavut milliyetçiliğinin dini kimliklerden arındırılması ve Arnavutların millet temelinde birleştirilme hedefi açısından önem arz etmektedir (Clayer, 2013, s. 254-255).

Arnavut milliyetçiliğinin dini ve mezhebi farklılıkları aşma çabasında Bektaşiliğin önemli rolü olduğu görülmektedir. 1826 yılında Bektaşilik ve Yeniçeri Ocağı yasaklandıktan sonra imparatorluğun çeşitli bölgelerinden kaçarak Arnavutluk'a gelen Bektaşilerin sığındıkları yerler olan Bektaşi tekkeleri; Arnavut çetecilerinin saklanması, milliyetçi fikirlerin tekke ve dervişler yoluyla yayılması gibi faaliyetlerinin yanı sıra Arnavutça siyasi içerikli kitaplar, risaleler ve evrakların muhafazası gibi bir rol de oynamaktaydı. Ayrıca Arnavut milliyetçi hareketinin

önderleri incelendiğinde Frashëri kardeşlerin (Abdül, Şemseddin Sami, Naim), İsmail Kemal gibi milliyetçi önderlerin Bektaşi olması dikkat çekicidir (Acar, 2021, s. 378-379).

Makedonya'da silahlı çete faaliyetlerinin başladığı ve Arnavut milliyetçi öncülerin söylem ve taleplerinin giderek siyasallaştığı bu dönemin en önemli aktörlerinden biri de o gün için Jön Türk hareketi ve ilerleyen dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak olan askeri ve siyasi örgütlenmedir. Jön Türk hareketinin kuruluşunda etkin olan Arnavut aydınlar, sonraları İTC ile de yakın ilişkiler geliştirmiş, 1908 yılında gerçekleşen meşrutiyet devriminde de önemli bir rol oynamışlardır. 1889 yılında Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından kurulan örgütün kurucuları arasında İbrahim Temo isimli bir Arnavut öğrenci de bulunmaktaydı. 1895 yılında gerçekleşen tutuklamalar sonrasında Romanya'ya kaçan İbrahim Temo, Balkan örgütlenmesinin başına geçmiştir (Jelavich, 2009, s. 294).

Cemiyetin Edirne (Arnavut subay ve ulemadan oluşan grup tarafından), Selanik (Arnavut olan Leskovikli Mehmet Rauf tarafından), Draç (1897'de Arnavut olan Derviş Hima tarafından) ve Manastır şubeleri bu dönemde kurulmuştur (Clayer, 2013, s. 294). 4 Şubat 1902 tarihinde Paris'te toplanan ve tüm Jön Türk gruplarının katıldığı kongrede Prens Sabahattin grubu ile İttihat ve Terakki Cemiyeti grubu arasında fikir ayrılıkları meydana gelmiştir. Prens Sabahattin, İsmail Kemal ve Rum, Ermeni delegeler, ıslahatların yabancı hükümetlerin müdahalesini sağlamak yoluyla gerçekleştirilmesini ve bunun için ihtilal metodunun benimsenmesi gerektiğini savunurken Ahmed Rıza, Doktor Nazım ve Hoca Kadri'nin başını çektiği grup bu fikirlere şiddetle karşı çıkmıştır. Kongre sonunda görüntü itibariyle Jön Türkler birleşmiş görünmekle birlikte azınlıkta kalan İttihat ve Terakki Cemiyeti adını 'Terakki ve İttihat' olarak değiştirirken Prens Sabahattin grubu 'Teşebbüsü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti' kurarak yollarına devam etmişlerdir (Karal, 2011, s. 520-521). Prens Sabahattin ile birlikte hareket eden İsmail Kemal, Osmanlı ordusunda saygınlığı yüksek bir Arnavut asker olan Trablus birliklerinin komutanı Recep Paşa Mati ile birlikte bir hükümet darbesi planlamıştır. Plana göre, Recep Paşa birlikleriyle Selanik ile Bolayır'a geçerek önemli noktaları işgal edecektir. Bu şekilde Avrupalı devletlerin ilgisini çekerek Sultanın baskı altında tutulması hedeflenmiştir. Ancak birliklerin taşınması için gelmesi beklenen Yunan gemileri gelmeyince darbe planı başarısızlığa uğramıştır (Bartl, 1998, s. 261-262).

1905-1906 yıllarında Prens Sabahattin'in programına dâhil ettiği adem-i merkeziyet fikri çerçevesinde Ermeniler ile iş birliği yapılmaya çalışılmış ve Ahmed Rıza ile de ihtilal hazırlamayı amaçlayan bir koalisyon örgütlenmiştir. Bu doğrultuda, 1906 yılında Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurulmuş ve 1907 Ağustos'unda yeniden örgütlenmiş olan İTC'ye katılmıştır. Ayrıca yine bu dönemde Arnavutça ve Türkçe konuşan birçok subay da İTC'ye katılmış, cemiyet Arnavut çeteleri ve cemiyetleriyle anlaşmalar yapmıştır (Clayer, 2013, s. 295-296).

Cemiyet, özellikle Arnavut subayların çabalarıyla Arnavutlar içerisinde hızla yayılmaya ve taraftar toplamaya başlamıştır. 3 Temmuz 1908'de yine bir Arnavut olan Resneli Niyazi 200 askerle dağa çıkmış ve bu hareketi daha geniş özerklik vaadinde bulunduğu Arnavutlar tarafından desteklenmiştir. Tam bu sırada Üsküp'te yabancı çocuklar için eğitim veren bir okulun Firzovik'te düzenlediği bir eğlence programı için yapılan hazırlıkların, bölgede yaşayan Arnavutlar tarafından Avusturya'nın işgal hazırlığı şeklinde söylentilere neden olması, çok sayıda Arnavut'un Firzovik'te toplanmasına neden olmuştur. Toplanan kalabalığı yatıştırmakla görevli olan ve İTC üyesi olan Jandarma komutanı Galip Bey'e cemiyet merkez heyeti tarafından olayların anayasa ilanı için kullanılması talimatı verilmiştir. Bu doğrultuda hareket eden Galip Bey, bölgenin ileri gelen Arnavut kanaat önderlerini de yanına alarak geçtikleri köylerde halkı Firzovik'te toplanmaya davet etmiştir. Firzovik' te toplanan 30.000 kişiye hitap eden bir konuşma yapan bölgenin ileri gelenlerinden Hacı Şaban Efendi, meşveret meclisinin Müslümanların prensiplerinden olduğunu ve Kanun-i Esasi'nin ilanına çalışılmasının bir borç olduğunu belirtmiş ve bunun çoğunluk tarafından kabul edilmesini sağlamıştır. Bunun üzerine aralarında Üsküp müftüsü Hasan Fehmi efendinin bulunduğu ve çok sayıda Kosovalı müslüman ileri gelenin imzaladığı, Kanun-i Esasi'nin ilanını talep eden bir telgraf yollanmıştır. Telgrafa cevap gelmemesi üzerine durumun acil olduğuna binaen bu talep yenilenmiştir. Meşrutiyet taleplerinin kısa sürede Selanik, Manastır ve Kosova bölgesine yayılmasıyla II. Abdülhamit 28 Temmuz 1908'de Anayasa'yı ilan etmiştir (Bozbora, 1997, s. 268-270). Meşrutiyetin ilanı, Arnavutlar arasında destek gösterileriyle karşılanmış ve İttihat Terakki'nin Arnavutlara özerklik vereceği beklentilerini arttırmıştır (Jelavich, 2009, s. 91-92).

Meşrutiyetin ilanından sonra yapılan seçimlerde Arnavutlar; İsmail Kemal, Esad Paşa Toptani, Hasan Priştina gibi önde gelen temsilcilerinin de aralarında olduğu 26 kişiyi milletvekili olarak yeniden açılan meclise göndermiştir. Oluşan özgürlük ortamında Arnavut dili ile ilgili çalışmalar da artmış ve 14 Kasım 1908'de Arnavutların yaşadığı tüm bölgelerden ve diasporadan temsilciler, Arnavut alfabesinin hangi harflerden oluşacağını belirlemek üzere Manastır'da bir kongre toplamışlardır. Kongrede Arnavut alfabesinin Latin harflerinden oluşmasını savunan ve bununla Hristiyan ve Müslüman Arnavutları birleştirmeyi amaçlayan liberal delegeler ile alfabenin Kuran harflerinden oluşmasına sıcak yaklaşan ve bu nedenle İstanbul formunu yani Arap harflerinden oluşan alfabeyi savunan Kuzeyli (Kosovalı ve İşkodralı) delegeler arasında anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Bu aşamada İTC de İstanbul formu fikrini savunmuştur. Bu kongrenin ardından bu defa Elbasan'da bir kongre daha toplanmış ancak Kuzeyli Arnavutlar kongreyi boykot etmişlerdir. Bu kongrede Arnavut alfabesinin Latin harflerinden oluşması karara bağlanmıştır (Vickers, 1998, s. 64).

1.2.3 Kitlesel Çatışmalar ve Bağımsızlık

Arnavutluk'un bağımsızlık ilanında öncü rol oynayan İsmail Kemal, hatıratında İttihat ve Terakki ile Arnavutlar arasındaki çatışmanın temel sebebinin, iki tarafın beklentilerinin birbirlerinden çok farklı olması olduğunu vurgulamıştır.

Ona göre İttihat Terakki, bütün farklı milliyetleri kökenlerini inkâra zorlamak suretiyle birleştirmek isterken Arnavutların isteği Kanun-i Esasi altında farklı milliyetlerin milli varlığını teminat altına alacak bir birlik olmuştur (Kemal, 2007, s. 262).

Arnavutlar ile İTC arasındaki ilişkinin kopmasına ve geniş çaplı çatışmalara neden olan olayların öncesinde Bosna'nın Avusturya-Macaristan tarafından ilhak edilmesi, Bulgaristan'ın tam bağımsızlığını ilan etmesi ve zorunlu askerliğin daha sıkı bir biçimde uygulanacağının belli olması yeni rejime karşı Arnavutlar arasında bir güvensizlik oluşturmuştur. Bu gelişmeler sonrası 1909 yılında İstanbul'da Birinci Kolordu'da görevli Arnavutların da desteğiyle meydana gelen 31 Mart ayaklanmasının başarısızlıkla sonuçlanması ve Abdülhamid'in Selanik'e sürgüne gönderilmesi özellikle Kosova'daki Arnavutlar arasında şok etkisi yaratmıştır. Bunun nedeni meşrutiyetin ilanı öncesindeki Ferizaj olaylarında kendilerine Sultan'a dokunulmayacağına dair

söz verilmesidir. Bu ortam içerisinde, yeni vergiler bahane edilerek başlayan isyan çok şiddetli olmuş ancak bölgeye gönderilen Cavit Paşa ve ordusu tarafından güçlükle bastırılabilmiştir. Ancak Cavit Paşa'nın sertlik yanlısı tavırları, iki yıllık verginin zorla alınması ve gençlerin zorla askere alınması halkta büyük bir tepkiye neden olmuştur (Malcolm, 1999, s. 296-298).

1910 yılının Mart ayında bu kez Priştine'de başlayan isyan hareketi ancak üç aylık bir savaşın sonunda zorlukla bastırılabilmiş fakat isyan tüm Arnavutlar arasında etki uyandırmıştır (Jelavich, 2009, s. 93). 1910 isyanını bastıran Şevket Turgut Paşa Arnavutlardan çok sayıda fişek toplamış, Orta ve Güney Arnavutluk'ta Arnavutça gazeteler, Arnavut kulüpleri ve okullar kapatılmıştır. Çatışmaların devam ettiği Karadağ sınırındaki bölgelerde tüm köylüler himaye gördükleri Karadağ'a kaçmışlar sonuç olarak isyan Müslüman bölgelerle sınırlı kalmayarak çoğunlukla Katoliklerin yaşadığı Kuzey Arnavutluk'a doğru yayılmıştır (Bartl, 1998, s. 295-296).

Silahsızlandırılma politikasının Arnavutlarda oluşturduğu büyük tepkinin yanı sıra Osmanlı hükümetinin hesaplamadığı bir gelişme olarak Karadağ'a kaçan ve içlerinde özellikle Kosova'daki ayaklanmanın liderleri, 100 klan reisi ve bayraktarların da bulunduğu 5000'e yakın Arnavut, Karadağ hükümeti tarafından himaye edilmiş, bunların barınma ve yiyecek masrafları hükümet tarafından karşılanmıştır.

Karadağ prensi Nikola, bu himaye politikasıyla Kuzey Arnavutluk ve Kosova ile Karadağ sınırları arasındaki huzursuzlukları kışkırtarak bunu, bölgeye müdahale ve yeni ilhaklar için fırsatlar yaratmak amacıyla kullanmayı amaçlamıştır. Nikola'nın bu stratejisine karşılık Sırp hükümeti Kosova'daki isyana ve isyancı Arnavutlara karşı Jön Türkleri destekleyen bir politika izlemiştir. Bu duruma 1908'de Jön Türklerin onayıyla Sırp milliyetçisi Çetniklerin lideri Radenkoviç'in başkanlığında Üsküp'te kurulan "Osmanlı Sırp Cemiyeti" örnek gösterilebilir. Kosova ve Makedonya'da örgütlü olan cemiyet, "Vardar" isimli bir gazete çıkararak Jön Türk politikasını desteklemiştir. Cemiyet aynı zamanda 'Narodna Odbrana' isimli Sırp milliyetçisi paramiliter bir örgüt içerisindedir. Yine Şevket Turgut Paşa'nın isyancılara karşı düzenlediği harekâtta, Sırp öğretmenlere harekâta yardımcı olmaları için talimat verilmesi bu iş birliğini kanıtlamaktadır. Sırpların bu politikasında, Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek'i işgal

etmesiyle Kosova ve Makedonya'nın da aynı şekilde işgal edilebileceğine dair yaşanan korku ile Kosova'da yayılacak bir ayaklanmanın Arnavut Devleti'nin kurulmasıyla sonuçlanması tehlikesi etkili olmuştur (Malcolm, 1999, s. 299-300).

İsyanın bastırılmasının ardından hükümet ılımlı bir politika izlemeye karar vermiş ve bu bağlamda Sultan V. Mehmed Reşad Kosova'ya bir ziyarette bulunmuştur. Hemen ardından hükümet tarafından okullar ve Arnavutça konusunda tavizler verilmiş, Latin alfabesi kabul edilerek toplanan askerlerin yalnız Arnavutların bulunduğu bölgede görev yapması, bölgeye atanan memurların Arnavutça bilmesi gibi istekler yerine getirilmiş ancak dört vilayetin birleştirilmesi isteği kabul edilmemiştir (Jelavich, 2009, s. 93).

Sultan V. Mehmed Reşad'ın ziyaretinin ardından İsmail Kemal'in önayak olmasıyla milli talepleri içeren ancak aynı zamanda Osmanlı'ya bağlılığın vurgulandığı bir memorandum yayınlanmıştır '*Memorandum i Greçës'* (Kemal, 2007, s. 264). 23 Temmuz 1911'de Karadağ'da bulunan Greçe'de yayımlanan ve 'Kırmızı Kitap' olarak da anılan bu 13 maddelik memorandumda Arnavutlar, Sultanın elindeki yetkilerin kısıtlanmamasını istediklerini belirtirken onun yerine gelenlerin despot bir rejim uyguladıklarını vurgulamışlardır. Memorandumda yer alan maddeler şu şekildedir:

a-*Anayasa'ya aykırı davranışlardan kaçınılması. Dini gelenek ve adetlere hürmet edilmesi.*

b-*Arnavutların milli varlıklarının kabul edilmesi ve Osmanlı devletindeki diğer milletlerin sahip oldukları haklara sahip olmaları.*

c-*Arnavut mebusların serbestçe seçilebilmeleri.*

d-*Resmi okullarda Arnavutçanın serbest olması ve özel okulların açılmasına izin verilmesi.*

e-*Arnavut vilayetlerindeki idari makamların yeniden tanzimi. İdarenin mahalli ihtiyaçlara göre düzenlenmesi.*

f-*Vali ve yüksek memurların en azından Arnavutçayı ve Arnavut adetlerini bilmeleri. Küçük memurlara ve polis teşkilatına Arnavutların alınması.*

g-*Kanunlara uyulup uyulmadığını, vali ve diğer devlet memurlarıyla yapacağı sürekli kontrollerle tespit edecek bir genel valinin tayin edilmesi.*

h-*Mahalli idareler ve mahkemelerde Türkçe'nin yanında Arnavutça'nın da kullanılması.*

i-*Askerlik hizmetlerinin kendi vilayetlerinde yapılması. Sınır boylarında, sınır koruyucusu olarak tayin edilecek kişilerin hususi statüye sahip olmaları.*

j-*Vergi ve diğer gelirlerin bir kısmının mahalli ihtiyaçlar için bırakılması. Gelirlerin yüzde 30'unun yol, demiryolu ve umumi okullar için harcanması*

k-*Vilayet giderlerinin kontrolü için genel toplantıların tertip edilmesi.*

l-*Yıkılmış evleri tamir edebilmek için malzeme temin edilmesi.*

m-*El konulmuş silahların sahiplerine iade edilmesi.*

Bu memorandumun bir nüshası Çetinje'de büyük devletler temsilcilerine de verilmiştir. 2 Ağustos'ta Osmanlı devleti adına sefir olarak Sadreddin Bey, talepleri görüşmek üzere Podgorica'ya gelmiştir.

Arnavutların geneli, taleplerine Avrupalıların taahhüt vermesini istedikleri için anlaşma sağlanamamış ancak Karadağ'ın yardımı kesme tehdidi üzerine Arnavutlar kendi başlarına mücadeleye devam kararı alarak genel af kapsamında köylerine geri dönmeye başlamışlardır (Bartl, 1998, s. 300-302).

1911 yılının sonbaharında başlayan Trablusgarp savaşı hükümetin merkezi politikalarında bir yumuşamaya neden olmuştur. Bu kapsamda Kosova valisi bir geziye çıkarak Abdülhamid dönemindeki gibi Arnavut liderlerini yanına çekmeye çalışmıştır. Ancak 1911 yılının sonunda İTC'den duyulan hoşnutsuzluk, muhalefetin Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda birleşmesine neden olmuş ancak 1912 yılının Ocak ayında İTC, meclisi dağıtarak seçimlere gitme kararı almıştır.

Nisan ayında yapılan seçimlerde yaygın bir biçimde seçim yolsuzluklarının yapılması, özellikle İTC'nin Arnavutların seçim bölgelerinde, adaylarının kaybettiği yerlerin şehir eminlerini azletmesi, seçim sandıklarının açılarak oy pusulalarının yok edilmesi, İTC yandaşlarına silah

dağıtılması ve kendilerine düşman gördükleri adayların (örneğin Yanya'da İsmail Kemal) seçilmesinin engellenmesi gibi olaylar Arnavutları isyan noktasına getirmiştir. Bu sırada meclis dağıtılmadan önce Kosovalı Arnavut liderlerden Hasan Priştina, hükümetin Arnavutluk'taki idari siyasetini değiştirmemesi ve Arnavutların haklarının verilmemesi halinde isyan çıkacağını meclis kürsüsünden ifade etmiştir. Bu dönemde Priştina ve İsmail Kemal'in Kosova'da genel bir isyanın hazırlanması ile toplantılar yaptığı ileri sürülmüştür (Clayer, 2013, s. 543-544).

Arnavut ayaklanması baharda Peja ve Gjakova ağırlıklı olarak Kosova'nın batısında başlamış, bu iki şehir arasında bulunan Junik'te toplanan binlerce ayaklanmacı Jön Türk yönetimini devirmek için ant içmiştir. Bir önceki yıl yayınlanmış 'Kırmızı Kitap'tan esinlenerek hazırlanan 12 maddelik program İstanbul'a gönderilmiştir. Mayıs ayı sonunda başlayan ayaklanmanın sonucunda Temmuz ayının sonunda Priştine, Mitroviça, Vuçitërn ve Ferizaj ayaklanmacıların eline geçmiştir. Uzlaşma amacıyla merkezden gönderilen bir komisyondan öncelikle hileli olduğuna inanılan seçimler ile oluşan meclisin feshedilmesi istenmiş ve bu istek yerine getirilmiştir.

9 Ağustos'ta daha öncekine benzer bir şekilde 14 maddelik talepler listesini merkezi hükümete ileten Arnavutlar beklenen cevabın gelmemesi üzerine Üsküp üzerine yürümüş ve şehri işgal etmişlerdir. Bundan sonraki adımın özellikle muhafazakâr görüşteki Kosovalı liderlerin isteği ile Selanik üzerine yürüyerek Abdülhamid'i kurtarmak olacağını anlayan hükümet, 18 Ağustos'ta 14 maddenin kabul edilmesini kararlaştırarak bu maddeleri, içinde Arnavut ve Arnavutluk kelimeleri geçmeyecek şekilde yayınlamıştır (Malcolm, 1999, s. 304-306).

1912'de Arnavutlar açısından bu gelişmeler yaşanmaktayken aynı yıl içerisinde Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan arasında ittifak anlaşmaları imzalanmıştır. İlk anlaşma 1912 Mart'ında Sırbistan ve Bulgaristan arasında imzalanmış, görünüşte savunma paktı izlenimi veren bu anlaşma aslında iki ülkenin Makedonya bölgesindeki toprakları paylaşması ve Osmanlı ile yapılacak savaşta verilecek asker sayılarının belirlenmesi üzerine varılmış bir mutabakat olmuştur. Mayıs ayında Yunanistan ile Bulgaristan arasında da aynı şekilde bir anlaşma imzalandıktan sonra 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı İmparatorluğu'na düzenlediği saldırıyla Balkan savaşı resmen başlamıştır (Jelavich, 2009, s. 102). Savaşın başlamasıyla

birlikte Osmanlı devletine savaş ilan eden Sırplar, saldırıya geçerek Kosova başta olmak üzere Arnavutluk'un büyük kısmı ve Arnavutların yaşadığı Makedonya topraklarını işgal etmiştir. Aynı şekilde Karadağ İşkodra'yı, Yunanistan ise Epir ve Yanya'yı işgal etmişlerdir. Bu durum karşısında aslında savaşın başında Üsküp'te bir araya gelerek tarafsızlık kararı almış olan Arnavutlar, Sırplar ile çatışmaya başlamışlardır. Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarının elden çıkma ihtimalinin güçlenmesi sonrasında bağımsızlık ilanı için doğru zamanın geldiğini düşünen İsmail Kemal, Viyana'da Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Berchtold'un yanı sıra İngiltere ve İtalya büyükelçileriyle bu konuda görüşmeler yapmıştır (Castellan, 1993, s. 390).

Daha sonra Bükreş üzerinden gelen Arnavut delegeleri ile Dıraç'ta buluşan İsmail Kemal, buradan Avlonya'ya hareket ederek Arnavutluk'un her yerinden gelen Müslüman ve Hristiyan 83 delegenin katılımıyla bir kongre düzenlemiştir. 15-28 Kasım arasında düzenlenen kongre sonucunda 28 Kasım 1912 yılında Arnavutluk'un bağımsızlığı ilan edilmiştir. Kongre, senatoyu oluşturan on sekiz üyeyi ve geçici hükümeti oluşturduktan sonra Düvel-i Muazzama ve Babıali'ye telgrafla bağımsızlığın ilanı bildirilmiştir (Kemal, 2007, s. 266-267).

Bu aşamada Arnavutluk'un sınırlarının belirlenmesi ve Sırbistan'ın Adriyatik'e çıkış yolu bulması ile ilgili olarak Rusya ve Avusturya-Macaristan arasında kıyasıya bir mücadele yürütülmüştür (Troçki, 2013, s. 461). Düvel-i Muazzama olarak anılan devletler (Avusturya-Macaristan, Britanya, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya) 1912'de Londra'da bu kapsamda görüşmeler yapmış, sonuç olarak yeni Arnavutluk devletlerinin sınırlarını belirlemek üzere 1913 yılı Mart ayında bu altı devletin temsilcilerinin katılımıyla bir komisyon oluşturulmuştur (Malcolm, 1999, s. 314).

Yapılan çalışmalar sonucunda 29 Temmuz 1913'te büyük güçlerin garantisi altında Arnavut Prensliği oluşturulmasına karar verilmiştir. Buna göre prensliğin sınırları 28.000 km2 yüzölçümünde kuzeyde İşkodra gölünden güneyde Butrint ve Korça' ya uzanan bir bölgeyi kapsayacaktır. Kosova, Ohri'den Debre'ye kadar olan bölge ve Orta Makedonya Sırbistan'a, İpek ve Gjakova Karadağ'a, Yanya ve bütün Epir bölgesi Yunanistan'a bırakılacaktır. Prensliğin başına kimin geçeceği ile ilgili olarak Avrupalı devletler Aralık ayında anlaşarak Romanya

kraliçesi Elisabeth de Wied'in yeğeni olan Prusyalı Yüzbaşı Wilhelm von Wied'in prensliğine karar vermişlerdir. 17 Mart 1914'te Durres'e gelen prens Wilhelm, dağıtılan Vlora hükümeti yerine Esat Toptani gibi derebeyleri, eski Osmanlı devlet yöneticileri ve yabancı uzmanlardan bir hükümet kurmuştur. Ancak Yunanistan başbakanı Venizelos'un desteğiyle prensliğin sınırları içerisinde bulunan Gijrokaster'de eski bakanlardan J.Zographos'un başkanlığında bir geçici hükümet kurulması ve prensin Mayıs 1914'te imzaladığı Korfu protokolüyle buraya kısmi bir özerklik verilmesini kabul etmesiyle Tiran ve Elbasan bölgesinde isyanlar patlak vermiştir. I. Dünya savaşı öncesinde hükmü Vlora ve Durres arasındaki sınırlı bir bölgede geçen prens Wilhelm, patlak veren savaşta tarafsız kalacağını açıklamıştır. Ancak özellikle Avusturya-Macaristan'ın devlet kasasına ödediği 75 milyon franklık yardımı ödemeyi durdurmasından sonra devlet yönetimi için gerekli kaynaklardan yoksun kalınca 3 Ekim 1914 tarihinde Arnavutluk'u terk etmiş ve halk büyük bir kargaşanın içerisinde kalmıştır (Castellan, 1993, s. 391-393).

2. UÇK ÖNCESİ KOSOVA'DA SİLAHLI VE SİYASİ ARNAVUT HAREKETLERİ

2.1 OSMANLI DÖNEMİ

Arnavut milliyetçiliği bağlamında, Arnavutluk'un bağımsızlığının ilan edildiği 1912 yılına kadar geçen mücadele dönemi boyunca birçok kulüp, dernek ve hatta çete faaliyetleri yürütülmüş olmakla birlikte Kosova'da yaşayan Arnavutların bölgesel bir örgüt faaliyeti olmamıştır. 1878'de toplanan "Prizren Birliği" konum olarak Kosova vilayetinde yer alsa da tüm bölgelerden Arnavut temsilcilerin yer aldığı bu birlik, bir Kosova örgütü olarak değerlendirilmemektedir. Bununla birlikte Osmanlı imparatorluğunun Kosova vilayetinde yer alan Arnavutların (bugünkü Kosova devleti sınırları dışında Makedonya sınırları içerisindeki Üsküp, Kumanova gibi şehirler ile Sırbistan sınırları içerisinde yer alan Novi Pazar, Preşova gibi şehirlerde yaşayan Arnavutlar) dini ve siyasi anlayışları ile mücadele geleneğine ilişkin bir karakteristikten söz edilebilir.

Arnavut tarihinin dönüm noktalarından biri olan Prizren Birliği'nde hâkim olan iki görüşten biri, Güneyli Arnavutların iki temsilcisinden biri olarak birliğin açılış konuşmasını yapan Abdül Frashëri'nin öncülüğünü yaptığı; reform, okullar, özerklik ve Arnavut topraklarının tek bir vilayette birleştirilmesi gibi 1877 memorandumuna konu olan taleplerin arkasında durulması fikridir. Diğer görüş ise Kosovalı temsilcilerin ağırlıkla savunduğu Müslümanlığın ve Sultan'a-Halife'ye hürmetin ön planda olduğu ve esas olanın vilayetin savunulması olduğunu düşünen muhafazakâr görüştür (Malcolm, 1999, s. 276-279).

1890'lara gelindiğinde Balkanlarda görülmeye başlanan radikal milliyetçiliklerin ilk örneği 1893 yılında kurulan VMRO (İç Makedon Devrimci Örgütü) olmuştur. Nihai amacı Makedonya'nın özerkliği olan ve "Makedonya Makedonyalılarındır" sloganına sahip olan örgüt, 'komitacı' denen silahlı gönüllülerin oluşturduğu çetelere dayanan gizli bir askeri teşkilat oluşturmuş ve silahlı eylemlere başlamıştır (Castellan, 1993, s. 379-370). Prizren Birliği'ne son verildikten sonra uzunca bir süre herhangi bir faaliyetin görülmediği Kosova'da Arnavutlar, özellikle VMRO' nun artan faaliyetleri sonrasında 1893 ve 1897 yıllarında Haxhi Zeka isimli

bir hoca ve Bajram Curri isimli eski bir subayın liderliğinde Kosova'da isyanlar başlatmış ancak bu hareketler bastırılmıştır.1899 yılında ise 'Peja Birliği' adı altında, katılımcılarını ağırlıklı olarak Kosova'dan gelen Arnavutların oluşturduğu bir toplantı yapılmıştır. Toplantı sonucunda Sultan'a sadakatin bildirildiği ve odağında Arnavutların yaşadığı toprakların savunulmasının yer aldığı 12 maddelik bir bildiri yayınlanmış ve birkaç ay sonra silahlı Kosovalı Arnavutlar, valiyi emri altında çalışan 12 görevliyi azletmeye zorlamıştır. Ardından alınan vergiler ve Arnavutça eğitim ile ilgili olarak Peja'da başlayan ayaklanma, Osmanlı yönetiminin yeni vali atayıp bazı tavizler vermesiyle sona ermiştir (Malcolm, 1999, s. 288-290). 2 Ağustos 1903 tarihinde VMRO'nun teşviki ile Manastır'da başlayan ve kısa bir süre içerisinde Selanik'e sıçrayan ayaklanmanın bastırılmasından sonra Avusturya Rusya'nın öncülüğünde bölgede barışın ve huzurun sağlanması amacıyla Mürtzsteg'te bir program hazırlanmıştır. Temelinde jandarma ve polisin ıslahının Avrupalı subaylara bırakılmasını, bölgedeki Hristiyanların durumunun bir Genel Müfettiş ile Avusturyalı ve Rus sivil ajanlardan oluşan yardımcıları tarafından denetlenmesini ve suçlularının cezalandırılmasının Rus, Avusturyalı ve Müslümanların bulunduğu bir komite tarafından yapılmasını öngören program II. Abdülhamid tarafından 2 Kasım 1903 tarihinde kabul edilmiştir (Bozbora, 1997, s. 247).

Planın kabulü, kurulacak jandarma kuvvetinde Hristiyanların görev yapmasının yanı sıra halkın silahsızlandırılmasını da öngördüğünden Kosovalı Arnavutlar arasında yabancı kuvvetlerin tahakkümüne girildiği yönünde bir hissiyat uyandırmıştır. Tam bu sırada Mitroviça'ya Rus bir konsolosun atanması üzerine Kosovalı Arnavutlar yörenin ileri gelenlerinden İsa Boletin önderliğinde 2000 kişi ile 30 Mart 1903 tarihinde Mitroviça'da bulunan Osmanlı garnizonuna saldırmış ve o sırada orada bulunan Rus konsolosu öldürmüştür. Kısmen bunun sonucu olarak '1904 Mürtzsteg Programı' yürürlüğe konarken Arnavutların çoğunlukta bulunduğu bölgelerde programın uygulanmamasına karar verilmiştir (Malcolm, 1999, s. 290-291).

1906 yılına gelindiğinde ise Bulgar, Yunan ve Sırp silahlı gruplarının toprak kazanmak üzere yürüttükleri çete faaliyetleri Makedonya'da kronik bir özellik haline gelmiştir. Makedonya'daki ortamın giderek kötüleştiği bu ortamda Manastır'da 'Arnavut Kurtuluş Komitesi' kurulmuş ve komitenin bir şubesi de Bajram Curri tarafından Kosova'nın Gjakova şehrinde oluşturulmuştur.

Arkasından tüm Arnavut şehirlerinde ‘çete’ olarak tanımlanan silahlı gerilla birlikleri kurulmaya başlamıştır (Vickers, 1998, s. 60-61).

1908 Temmuz’unda Kosova’nın Ferizovik şehrinde meşrutiyetin ilanı ile sonuçlanan protestolar, Kosovalı Arnavut liderlerin reformlara ve bölgedeki yabancı varlığına karşı bir araya geldikleri bir toplantı sonrasında meydana gelmiştir. (Clayer, 2013, s. 475).

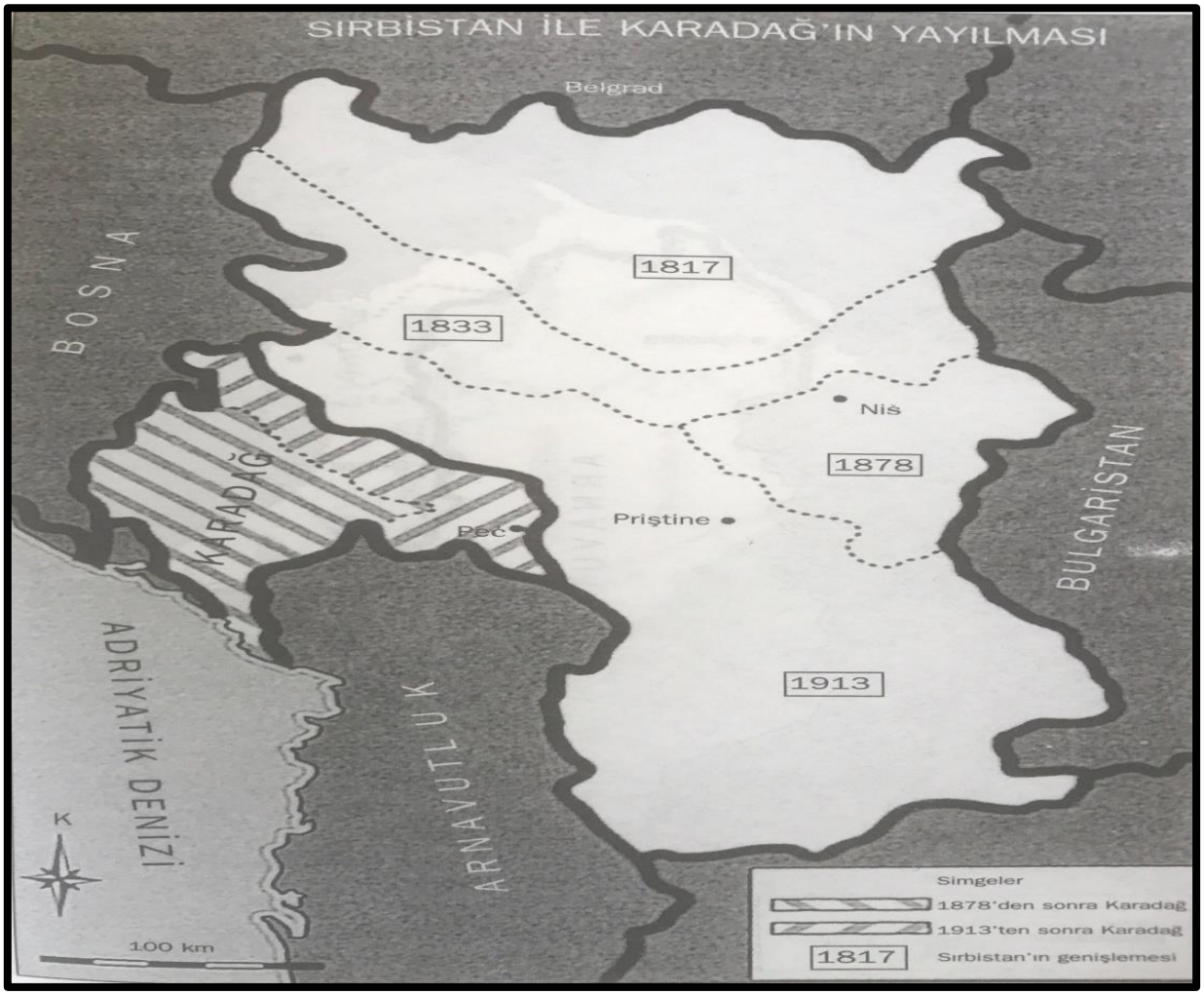
İsmail Kemal’in aktardığına göre gösteriler sonrası padişaha yollanan telgraf meşrutiyetin ilanı açısından Abdülhamid üzerinde tüm diğer faktörlerden daha çok etkili olmuştur. Kosova halkının meşrutiyete bakış açısı ise Meşrutiyetin ilanından iki yıl sonra Kosova’ya gelen Fransız bir gezginin aktarımı ile anayasa ile ilgili insanların detaylı bir bilgisinin olmadığı ve onun yerine halkta şeriat isteğinin olduğu şeklindedir (Malcolm, 1999, s. 294-295).

Meşrutiyetin ilanı sonrasında Arnavutça alfabe ile ilgili tartışmalarda Kosovalı Arnavutlar dini sebeplerden dolayı Arapça dışındaki alfabe seçeneklerini reddetmişlerdir. 1909 yılında vergi toplama ve sultanın tahttan indirilmesi sonrasında çıkan Arnavut isyanı Kosova bölgesindeki Cakova şehrinde (Bartl, 1998, s. 292-293) 1910 yılından itibaren yaygınlaşan Arnavut ayaklanması yine vergi yüzünden Kosova’nın Priştine şehrinde de başlamış ve Batı Kosova’dan 12 Arnavut klan lideri bir araya gelerek ortak hareket etme kararı almışlardır. Bunlardan İdris Seferi, Gilan şehrini ele geçirmiş ve Mitroviçalı İsa Boletin ile birlikte isyanı bastırmak üzere gelen Osmanlı birliklerinin ilerleyişini durdurmaya çalışmışlardır. Ancak Şevket Turgut Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu isyanı bastırmıştır. İsyancıların büyük çoğunluğu hapse atılmış, idam edilmiş ya da zorla askere alınarak Anadolu’ya gönderilmiştir (Malcolm, 1999, s. 298-299).

1912’de Kosova’da başlayan ve yaklaşık 16 bin silahlı isyancının katıldığı ayaklanma sonucu Priştine, Mitrovica, Ferizaj ve Vuçitern Kosovalı Arnavutların kontrolüne geçmiş ve Üsküp isyancılar tarafından işgal edilmiştir. Bu süreçte Kosovalı Arnavutların hedefinin ne olduğunu anlamak açısından, Osmanlı’nın Kosova’daki hakimiyetinin son aylarında bölgeyi ziyaret eden İngiliz politikacı Audrey Herbert’in, ayaklanmanın liderlerinden olan İsa Boletin, ile yaptığı konuşmadan aktardığı anekdot oldukça önemlidir. Boletin, Herbert’e genel olarak Kosovalı

Arnavutların tek isteğinin işlerine karışılmaması olduğunu, özerklikle ilgili bir taleplerinin bulunmadığını söylemiştir (Malcolm, 1999, s. 304-306).

2.2 BALKAN SAVAŞI VE İŞGAL DÖNEMİ

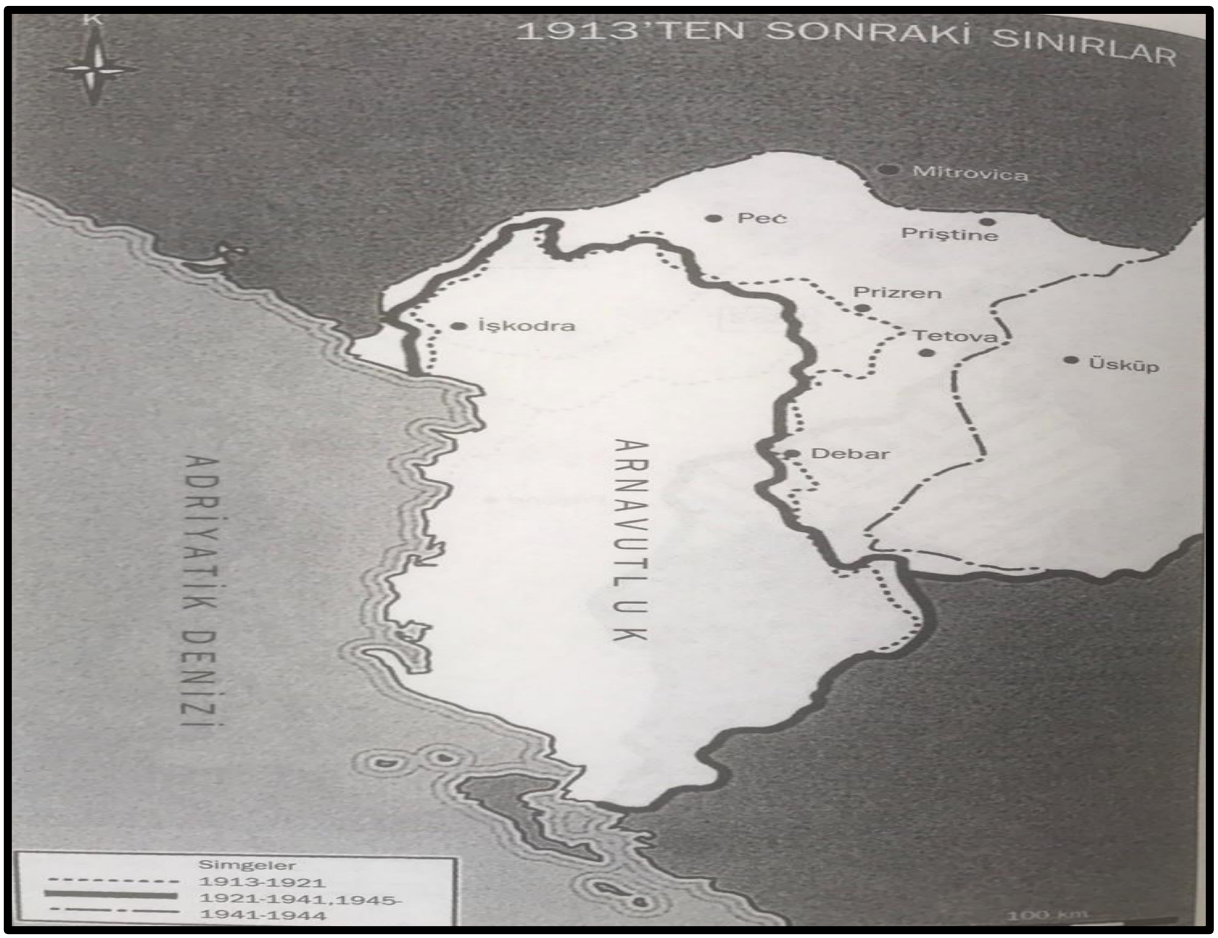
Şekil 2.1: Sırbistan ve Karadağ'ın Yayılma Süreci 1817-1913 (Malcolm, 1999, p. 253)

1912 yılının Ekim ayında Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve sonrasında Yunanistan'ın Osmanlı devletine savaş ilanıyla başlayan Balkan savaşında, yılın sonuna gelindiğinde Kosova'nın büyük kısmını Sırbistan ele geçirirken Peja, Gjakova, Deçane şehirleri Karadağ tarafından işgal edilmiştir. 1912 yılı Aralık ayında Londra'da düzenlenen büyükelçiler toplantısı sonucunda

Arnavutluk'un prenslik olması kararlaştırılırken Kosova toprakları, Sırbistan ve Karadağ arasında taksim edilmiştir (Judah, s. 37-38). Savaşın başında binlerce Sırp, 500 yıl sonra Kosova savaşının intikamını alma motivasyonuyla orduya gönüllü olarak katılmışlardır. Savaşı gazeteci olarak izleyen Leon Trotzky, Kosova'daki Arnavut köylerinin Sırplar tarafından yakılıp yıkıldığını aktarmıştır (Vickers, 1998, s. 76-77). İşgal sırasında Sırp ve Karadağlı paramiliter güçlerin sergilediği barbarlık nedeniyle birçok Arnavut karla kaplı Şar dağlarını aşarak Arnavutluk'a kaçmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Robert Lansing'in 18 Nisan 1919 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Balfour'a yazdığı nota göre Gusinje, Plava, İpek, Gjakova gibi şehirlerde Sırp askerleri tarafından şehirde ikamet eden Arnavutlara karşı imha politikası uygulanmıştır. 1914 yılı Şubat ayına gelindiğinde ise Sırbistan hükümeti, Kosova'da ikamet edecek Sırp ailelere 9 hektarlık arazi, taşınma masraflarının karşılanması, 3 yıl boyunca vergi muafiyeti ve 10 yıl sonunda arazinin tüm mülkiyet ve devir haklarının verilmesi karşılığında Kosova'ya göçü esas alan bir iskân politikası başlatmıştır (Phillips, s. 299-306).

Kosova; Kosova Savaşı ve İpek Patrikhanesi'nin kurucusu Aziz Sava'yı barındırması açısından Sırp Milliyetçiliği açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir. 19.yy'dan itibaren modern millet inşası sürecinde kullanılan Kosova Savaşı olgusu, Sırp Kilisesi'nin Kosova Savaşı'ndaki figürleri kutsaması ve azizleştirmesi, savaş üzerine yazılan epik şiirler Sırp ulusal bilincinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Kosova Savaşı ile ilgili oluşturulan mit üç temel kişi ve olay üzerinden oluşturulmuştur. Kahraman olan Kral Lazar savaştan bir gece önce rüyasında Hz.Meryem'i görmüş ve ondan Cennetin Krallığı ve Dünya Krallığı arasında seçim yapması istenmiş ve Kral, savaşı kazanması anlamına gelen Dünya Krallığı yerine Cennetin Krallığı'nı tercih ettiği için savaş kaybedilmiştir. I.Murad'ı hayatı pahasına öldüren Miloş Obiliç de kahraman ve kurban olarak resmedilirken Osmanlı ordusuna katılan Lazar'ın damadı Vuk Brankoviç ihanetin simgesi olarak resmedilmiştir. Sırp kilisesi tarafından 1889 yılında savaşın 500.yılının kutlanması ile siyasallaşan bu mit Sırp Milletini kutsayarak sonraki yıllarda yapılacak savaşların milliyetçi zeminini hazırlamıştır. Kosova'daki Arnavut Müslümanların da Osmanlı Bakiyesi olarak düşmanlaştırılmasında bu süreç önemli rol oynamıştır (Erdem, 2020, s. 461-463).

2.3 SIRP-HIRVAT-SLOVEN KRALLIĞI DÖNEMİ

Şekil 2.2: 1913-1945 yılları arası sınırlar (Malcolm, 1999, p. 254)

Güney Slavları anlamına gelen Yugoslav kavramı, önceleri İlirya hareketi olarak Hırvatistan'daki Ulusal Parti ve Hırvat-Sırp koalisyonu tarafından Sırp, Hırvat ve Slovenleri kapsayan bir millet anlamında kullanılmıştır (Jelavich, 2009, s. 81). Hırvat lider Ante Trumbiç ve Frano Supilo tarafından 1915 Mayıs ayında Roma'da 'Yugoslav Komitesi' kurulmuş ve kısa bir süre sonra Londra'ya taşınarak I. Dünya savaşının sonuna kadar Hırvat, Sırp ve Sloven

dayanışmasının sözcülüğünü yapmıştır. Avusturya-Macaristan imparatorluğunun çöküşünün ardından 29 Ekim 1918 tarihinde Zagreb'te Hırvat Ante Paveliç, Sloven Anton Koroseç ve Sırp Svetozar Pribiçeviç'in katılımıyla bir Ulusal Konsey '*Narodno Viece*' oluşturulmuştur. Sırbistan ile Karadağ'ın birleştirilmesi ile görevli Ulusal hükümet sıfatını kazanan konseye Bosna Hersek ve Voyvodina da katılmıştır (Castellan, 1993, s. 414-415). Resmi adı 'Sırp-Hırvat-Sloven krallığı' olan ve 1929'da Yugoslavya adını alacak olan devlet, 1 Aralık 1918 tarihinde ilan edilmiştir. Sonraki yıllarda Kosova'nın hukuki statüsü ile ilgili yapılan tartışmalar tam olarak bu devletin kuruluş sürecine dayandırılmaktadır. Buna göre 1912-1913 yıllarında Kosova, Sırbistan krallığı tarafından işgal edildiğinde Sırbistan'da 1903 anayasası geçerlidir. Bu anayasaya göre Sırbistan krallığının topraklarında herhangi bir değişiklik ancak Büyük Millet Meclisi'nin onayıyla yapılabilmektedir ve bu hiçbir zaman yapılmamıştır. Bunun dışında Kosova'nın Sırbistan tarafından ilhakı da herhangi bir uluslararası anlaşma ile onaylanmamıştır. Kosova'daki Arnavutların, Yugoslavya'nın kurulduğu 1918 yılından itibaren Yugoslavya yurttaşı olarak kabul edilmiş olmaları ve 1913-1918 arasında da "Sırp olmayıp krallık tabiyetinde kabul edilen kimseler" olarak tanımlanmaları, sonraki dönemlerde Kosova'nın Sırbistan'ın tarihi bir parçası olup olmaması ile ilgili tartışmaların odağında yer alan konular olmuştur (Malcolm, 1999, s. 322-324).

2.3.1 Cemiyet Hareketi

Cemiyet hareketi siyasi bir hareket olarak 18 Aralık 1919 tarihinde Üsküp'te Arnavut eylemciler tarafından kurulmuştur. 'Hak' isimli bir yayın organı bulunan Cemiyet'in etki alanı Kosova, Makedonya ve Sancak bölgesine yayılmıştır. Tam adı 'İslam Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti' olan hareket, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda Müslüman Arnavutlar ve diğer Müslüman azınlıkların yasal siyasi partisi olma amacını gütmüştür. Parti, öncelikli olarak tarım reformunun gerçekleştirilmesi, Arnavutların Türkiye'ye göçünün engellenerek nüfusun mevcut varlığının korunması, ilk ve ortaöğretimde ana dil hakkının ihlali konularına ağırlık vermiştir (İdrizi, 2018, s. 172-173).

Partinin kurulduğu dönemde yeni kurulan devletin Kosovalı Arnavutlara bakış açısı; Kosova'da Arnavutların yaşamadığı, 19.yüzyıl sonunda Milojeviç ve Gopçeviç tarafından geliştirilen '*Arnautas*' tezi çerçevesinde Kosova'da sadece Arnavutça konuşan Sırpların bulunduğu şeklindedir. 1920 yılında yapılan 'Kurucu Meclis' seçimlerinde Cemiyet, Kosova'daki 18 sandalyeden 3'ünü ve Makedonya'da 2 sandalyeyi kazanmıştır. Nikola Paşiç'in başında bulunduğu Sırp Radikal Partisi ile iş birliği yapan Cemiyet'in Arnavutça okulların açılması ve iskân programına son verilmesi gibi talepleri Nikola Paşiç tarafından yerine getirilmemiştir. 1927 yılına geldiğinde partinin önde gelen liderlerinden Ferhat Draga tutuklanmış, yayın organı 'Hak' kapatılmış ve Cemiyet'in varlığı sona ermiştir. Bazı Cemiyet üyeleri parti kapanmadan önce yürütülen evlerde Arnavutça eğitimi faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bunun dışında Kosova'da 1920'lerde kurulan '*Agimi'* (Şafak) adı verilen yeraltı örgütü sayesinde Arnavutluk'tan Arnavutça kitapların getirtilmesi sağlanmıştır (Malcolm, 1999, s. 326-330).

2.3.2 Kosova Komitesi ve Kaçak Hareketi

1918 yılı Ekim ayında Fransız askerleri ile birlikte Kosova'ya gelen Sırp komiteciler, birkaç sert çatışma sonucunda hâkimiyeti sağlayarak sıkıyönetim ilan etmişlerdir. Bunun karşılığında Kosovalı Arnavutlar, 1918 yılı Kasım ayında illegal 'Kosova'nın Milli Savunması için Komite', daha sonra kullanılacak adıyla 'Kosova Komitesi'ni kurmuşlardır (*Komiteti i Mbrojte Kombetare e Kosoves)*. Aslında daha gevşek bir formda 1915 yılı Mayıs ayından beri var olan ve büyükelçiler konferansının sınır kararlarına karşılık olarak İşkodra'da kurulmuş olan grup, Kosova'nın özgürleştirilmesi ve tüm Arnavutların birliğini amaçlamaktaydı. Priştine'li Hoxha Kadriu'nun liderliğini yaptığı ve aralarında Bajram Curri ve Hasan Priştina gibi Kosova'nın önde gelenlerinin bulunduğu komite, ağırlıklı olarak Kosova'dan sürgüne gidenlerden oluşmaktaydı. Mali olarak İtalya tarafından desteklenen hareketin sonraki hedefi sınırdan silah kaçırarak isyan hareketlerini organize etmekti (Vickers, 1998, s. 92-93). İtalya'nın bu dönemde Arnavutlara olan yardımı, Sırpların Arnavut topraklarına olan saldırılarını engellemesi ve bu sayede Arnavutluk üzerinde koruyucu rolü oynamaya çalışmasıyla açıklanabilir. Bu kapsamda Sırplar, 1918 yılının Ekim ayında İşkodra şehrini işgal etmelerinin hemen ardından İtalyanlar

tarafından geri çekilmeye zorlanmış ve şehir kısa sürede Sırpların aleyhine yürütülen faaliyetlerin merkezi haline gelmiştir (Banac, s. 1116).

Komitenin resmen kurulduğu dönemde, Kosova bölgesinde Sırp hâkimiyetinin başlamasından itibaren var olan silahlı isyan hareketleri varlığını sürdürmektedir. Bir kısmı eşkıyalık ve kan davası kapsamında yapılan silahlı eylemler olmakla birlikte ağırlıklı olarak iskân politikası başta olmak üzere Arnavut aleyhtarı politikalara tepki olarak Sırp yönetimini hedef alan bu silahlı isyan hareketinde bulunanlar 'Kaçak' olarak nitelendirilmiştir. Sırp ordusunun süregelen bu silahlı direniş hareketini sona erdirmek ve bu çerçevede Arnavutları silahsızlandırmak amacıyla giriştikleri harekâtta sadece 1919 Ocak-Şubat döneminde Sırp birlikleri tarafından 6040 kişi öldürülmüş 3873 ev yıkılıp yakılmıştır (Malcolm, 1999, s. 331).

Bu olaydan sonra Kosova'nın Drenica bölgesinde yaşayan ve 'Kaçak'ların en bilinen komutanı olan Azem Bejta ve karısı Shota'nın önderliğinde daha ciddi ve kalıcı bir isyan hareketi başlamıştır. 1918 yılında 2000 savaşçıyı komuta eden ve 100 bine yakın gönüllüyü harekete geçirebilecek gücü olan Bejta, Kosova Komitesi'nden Hasan Priştina ve Bajram Curri'nin de tavsiyesiyle bölge halkına vergilerin ödenmemesi ve zorunlu askerliğe karşı çıkılmasıyla ilgili telkinde bulunmuştur. Bu şekilde Kaçak hareketi büyümeye başlamış ve Sırp devlet görevlilerine göre, otonomi isteği ve büyük Arnavutluk idealine olan inanç gittikçe artmaya başlamıştır (Banac, s. 1136-1139). Sırplar bu gelişmeye karşılık Kosta Peçanaç gibi Çetnik liderlerini bölgeye getirmişlerdir. Hava kuvvetlerinden bir uçağın da katılımıyla Drenica bölgesine düzenlenen bir harekâtla Kaçaklar ağır bir yenilgiye uğramış, Azem ve Shota Bejta'nın da aralarında bulunduğu birçok Kaçak lideri İşkodra'ya kaçmışlardır. İsyanın devam ettiği süreçte Arnavutluk hükümetinde Kosova komitesinden Hasan Priştina Arnavutluk parlamentosuna seçilirken Bajram Curri Savaş Bakanlığı'na, Hoxha Kadriu Adalet Bakanlığı'na getirilmiştir. Arnavutluk'un isyancılara olan desteğinden rahatsızlık duyan Krallık, 1920 yılı başlarında İtilaf devletleri çekilir çekilmez İşkodra'yı işgal etmek istemiş ancak daha sonra Arnavutluk kralı olacak Ahmet Zogolli daha önce davranarak İşkodra'yı ele geçirmiştir. Bu dönemde düzenlenen barış konferansında Arnavutluk- Yugoslavya sınırını belirlemek isteyen büyük devletler 1913 yılındaki sınırları korumakla birlikte Prizren in güneyi ve batısında kalan büyük bir bölge Yugoslavya'ya bırakılmıştır. Sınırın belirlenmesi sırasında askerden

arındırılmış bir bölge olan Junik köyü, Azem Bejta ve diğer Kaçak'lar için bir sığınak haline gelmiş ve 1922 yılı boyunca Yugoslav ordusu ile Kaçak'lar arasında yoğun silahlı çatışmalar meydana gelmiştir. Ancak bu sırada Arnavutluk hükümetindeki Kosovalılar Hasan Priştina ve Bajram Curri ile Ahmet Zogolli arasında meydana gelen çatışma bir bakıma Kaçak hareketinin kaderini çizmiştir. 1921 Aralık ayında artık Arnavutluk başbakanı olan Hasan Priştina tarafından azledilmeye çalışılan Ahmet Zogolli, Britanya elçisinin yardımıyla bu durumu atlattıktan sonra Yugoslav devleti ile anlaşarak Junik bölgesinden 'Kaçak'ları uzaklaştırmış ve geri gelmelerini engellemek için Arnavut-Yugoslav devriyesi oluşturulmuştur. 1924 yılı yazında artık Ahmet Zog adını alan Zogolli, bu defa Bajram Curri'nin içinde olduğu bir ittifak tarafından iktidardan düşürülmüş ve Belgrad'a kaçmıştır. Bajram Curri'nin içinde bulunduğu hükümetin tekrar 'Kaçak'ları desteklemesinden korkan Yugoslav hükümeti, Bejta'nın köyüne saldırmış, ağır yaralanan Azem Bejta 25 Temmuz 1924 tarihinde ölmüştür. Yugoslav devletinin desteğiyle Arnavutluk'a dönen Zog ise bu sırada Bajram Curri'yi yakalatarak öldürtmüştür. Nihayet 1927 yılının Temmuz'una kadar silahlı mücadeleye devam eden Shota Bejta'nın ölümüyle Kaçak hareketi sona ermiştir. Kaçak hareketi, iki önemli sonuç doğurmuştur. Bunlardan ilki Sırpların iskân politikasını ciddi anlamda engellemiş olmalarıdır. Gerçekten de birçok yerleşimci Kosova'yı terkederken birçoğu da yerleşmekten vazgeçmiştir. Diğer önemli sonuç ise bu Kosova Arnavutları'nın, Sırp ya da Yugoslav yönetimini sembolik de olsa tanımama iradesini göstermiş olmasıdır (Malcolm, 1999, s. 333-337).

2.4 YUGOSLAVYA KRALLIĞI VE II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ

1929 yılının Ocak ayında Kral Aleksandar anayasayı feshedip siyasi partileri ve sendikaları kapatarak diktatörlük kurmuştur. Devletin adını Sırp-Hırvat-Sloven krallığı yerine Yugoslavya krallığı yapan Aleksandar, ülkeyi '*Banovina'* denilen dokuz eyalete bölmüştür. Merkezi bir sistem altında kurulan ve özerklik hakkı tanınmayan bu eyaletlerin altısında Sırplar ikisinde Hırvatlar birinde Slovenler çoğunluğu oluştururken Müslümanlar hiçbir eyalette çoğunluğu oluşturamamıştır. Hırvatların temsil hakkının yetersiz olduğu, Müslümanların ise sadece en alt

derece memuriyetlere atanabildiği bu sistemde en önemli bakanlıklara Sırplar atanmıştır (Jelavich, 2009, s. 212)

Bu dönemde Kosova üç Banovina (Zeta, Morava, Vardar) arasında bölünmüştür. 1941 yılına kadar geçerli olacak bu idari ve coğrafi bölünme Vickers'e göre Yugoslavya Krallığı'nın sömürgeleştirme programının başlangıcı olmuştur. Bu sömürgeleştirme planının arkasında, İtalya'nın tehdit olarak görülmesi ve Arnavutluk'un İtalya tarafından Yugoslav toprakları üzerindeki emelleri için tampon olarak kullanıldığına inanılması yatmıştır.

Plan çerçevesinde 1922-1929 ile 1933-1938 yılları olmak üzere iki dalga halinde 10877 Sırp aile 120672 hektarlık bir alana yerleştirilmiş, 330 yerleşim yeri ve köyde 12689 ev, 42 okul ve 32 kilise inşa edilmiştir (Vickers, 1998, s. 104-105).

1920'lerin sonunda Aleksandar yönetiminden rahatsız olan milliyetçi Hırvatlar içerisinden Avukat Ante Paveliç önderliğinde silahlı mücadeleyi savunan '*Ustaşa*' örgütü kurulmuştur. Bağımsız Hırvatistan kurulmasını hedefleyen örgüt, Yugoslavya'nın bir kısım toprağı üzerinde hak iddia eden Mussolini tarafından korunmuş ve Paveliç İtalya'nın korumasında eğitim kampları örgütlemiştir. Aynı amaçla İtalya tarafından himaye edilen VMRO ile sıkı ilişkilere sahip olan Ustaşa örgütü, 1934 yılında Kral Aleksandar'ın suikastle öldürülmesinde bu örgütle iş birliği yapmıştır (Bora, 1991, s. 43-44). Aleksandar'dan sonra tahta Aleksandar'ın 11 yaşında oğlu II. Petar geçse de Aleksandar'ın kuzeni Prens Pavle önderliğinde bir saltanat naipliği kurularak başbakanlığa Bogoljub Jevtiç getirilmiştir. Bundan sonraki dönemde diktatörlük uygulamaları yumuşatılarak tekrar seçimlere gidilmiş ve 1935 Haziran'ında başbakanlığa getirilen Milan Stojadinoviç'in kurduğu hükümet, üç yıllık bir dönem için görev yapmıştır (Jelavich, 2009, s. 213-214).

1935 yılından itibaren Yugoslavya devleti tarafından elinde mülkiyet belgesi olmayan (Yugoslavya devleti tarafından nadiren bu belge verilmekteydi) çiftçilerin topraklarının devletleştirilmesi süreci başlatılmıştır. Bu hüküm çerçevesinde sadece Kosova'da Arnavutların yaşadığı Drenica bölgesinde 23 köy (6064 kişinin yaşadığı) sahiplerinin elinden alınarak devletleştirilmiştir. 1937 yılına gelindiğinde Belgrad'taki 'Sırp Kültür Klubü' üyesi Vaso Çubriloviç hükümete bir memorandum vererek iskân programının yetersiz kaldığı durumlarda

Arnavutların kitlesel göçünün sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Göçe zorlama kapsamında; Müslüman mezarlıklarının tahrip edilmesi, mahallelerin gizlice ateşe verilmesi, din adamlarına kötü muamele edilmesini talep eden Çubriloviç'in planının bir kısmı uygulanmış ayrıca bu dönemde Türk hükümeti ile bir anlaşmaya varılarak 1939-1944 yılları arasında aile başına 500 lira verilmesi karşılığında 40000 ailenin Türkiye'ye gönderilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu plan uygulanamamıştır (Malcolm, 1999, s. 342-344).

2.4.1 Balli Kombetar

Arnavutluk 1939 yılında İtalyanlar tarafından işgal edildikten sonra ülkedeki Arnavut birlikleri, İtalyan birlikleri ile birleştirilmiş, II. Dünya Savaşının başlamasının ardından 1941 yılında Yunanistan ve Yugoslavya Almanlar tarafından işgal edilince Kosova'nın büyük bir bölümünün kontrolü de İtalyanlar'a bırakılmıştır (Jelavich, 2009, s. 289). İşgali gerçekleştiren Almanlar ve İtalyanlar arasında Viyana'da yapılan bir toplantıda bu toprakların İtalya denetiminde Arnavutluk'a katılmasına karar verilmiştir. Priştine, Prizren ve Peja'da üç yönetim birimi oluşturan İtalya, '*Carabinieri'* adı verilen polis kuvvetlerini de Kosova'ya yerleştirmiştir. Kosova'da bulunan toplam silahlı adam sayısı yaklaşık 20000 olan İtalya, Ekim 1941 ve Şubat 1942'de yayınladıkları kararnamelerle Kosova'da işgal altında tuttukları yerlerde yaşayan Slavlar da dâhil olmak üzere herkesi Arnavutluk vatandaşı ilan etmişlerdir. Bu dönemde Arnavutça eğitimi yerleştirmek amacıyla 173 yeni ilkokul kurulmuştur. Almanlar da bu dönemde İtalyanlar gibi Kosovalı Arnavutlar ile iyi ilişkiler geliştirmeyi amaçlamış, Alman General Eberhardt Mitroviça'daki Arnavut beyleri ile yaptığı toplantıda yerel yönetimleri Arnavutlara bırakmayı ve şeriat kuralları ile geleneksel '*Lek Kanunları*'na dayalı hükümlerin uygulanmasının sağlanmasını kabul etmişlerdir. Aynı dönemde Mitroviça'da Arnavutça eğitim veren 40 yeni ilkokul açılmıştır (Malcolm, 1999, s. 350-352). Benzer şekilde savaş esnasında Almanların Balkanlarda, Müslümanlar ile ilgili politikasını vurgulamak açısından Bosna'da 12.000 Bosnalı Müslümandan oluşan "13.SS Hançer Birliğini" (Lampe, 1996, s. 220) ve

Kosova'lı Arnavutlardan kurulmuş olan "İskender Bey SS Birliği"ni hatırlatmak gereklidir (Lampe, 1996, s. 223).

Arnavut liderlerin bir kısmının Alman ve İtalyanlar ile iyi ilişkiler kurduğu sıralarda işgale karşı Arnavut örgütleri de kurulmuştur. Bunların en önemlileri Yugoslav Partizanların desteğiyle 1942 yılı Eylül ayında kurulan Ulusal Kurtuluş Hareketi ile 1942 yılı Ekim ayında kurulan '*Balli Kombetar'(Ulusal Cephe)*'dır. Ulusal Kurtuluş Hareketi kurulmadan kısa bir süre önce yine Tito'nun desteğiyle Arnavutluk Komünist Partisi kurulmuş ve Enver Hoxha parti sekreterliğine getirilmiştir. Balli Kombetar, liberal ve milliyetçi görüşlere sahip olarak Ali Klissura ve Midhat Fraşeri'nin liderliğinde faaliyet göstermiş bir örgüttür. Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin tersine, Batı yönelimli olan ve Sovyet karşıtı bir düşünceye sahip olan örgüt, 1941'deki sınırların Kosova dâhil edilerek korunması taraftarı olmuştur (Jelavich, 2009, s. 289-290). Balli Kombetar,1924 yılında Kral Zog'un devirdiği Fan Noli'nin görüşlerini savunan cumhuriyetçi ve milliyetçi bir programa sahipti. Programında, Arnavutların yaşadığı tüm topraklar üzerindeki geleneksel hak iddialarını devam ettiren örgüt, komünistlerin ağırlıkta olduğu Ulusal Kurtuluş Hareketi'ne katılmayı önceleri reddetmiş ancak 1943 yılı Ağustos ayında Tiran'ın kuzeyinde yer alan Mukje köyünde bu iki örgüt ortak bir program üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Toplantıya Komünistler adına katılan Ymer Dishnica, Enver Hoxha'ya yazdığı raporda, Ballistlerin Kosova'nın içinde bulunduğu etnik ve bağımsız Arnavutluk talebinden taviz vermeye yanaşmadıklarını belirtmiştir. Mukje anlaşmasında ortak bir metinde uzlaşılmasına rağmen rapora cevaben yazdığı mektubunda Enver Hoxha, bağımsızlık yerine faşizmle savaşın öncelik olması gerektiğini belirterek anlaşmayı onaylamamıştır. Yugoslavya Komünist Partisi'nin de anlaşmaya şiddetle karşı çıkmasından sonra Ballistler ile Komünistler arasında iki yıl devam edecek çatışmalar başlamıştır (Malcolm, 1999, s. 362-363).

Ballistler ile yapılan Mukje anlaşmasının bozulmasından sonra Komünistler bu defa 31 Aralık 1943 ile 2 Ocak 1944 tarihleri arasında Gjakova'nın bir köyü olan Bujan'da bir konferans düzenlemiştir. 49 Arnavut 3 Sırp 3 Karadağlı katılımcının bulunduğu konferansta alınan kararda Arnavut ve Yugoslav komünistler, Kosovalı Arnavutları faşizme karşı mücadeleye çağırmış ve bu mücadele sonunda kazanılacak zaferin Kosova'nın Arnavutluk ile birliğinin yolunu açacağının ümit edildiği belirtilmiştir. Ancak 'Bujan Konferansı'nda Kosova'nın geleceği ile

ilgili alınan kararlar daha sonra Yugoslav ve Arnavut komünistleri arasında tartışmalara neden olmuştur. Toplantıda bulunan Kosovalı Arnavutlardan ve aynı zamanda Yugoslavya Komünist Partisi Bölgesel Komite Büro üyesi olan Fadıl Hoxha, Yugoslavya Komünist Partisi önderliğinde faşizme karşı savaşılması gerektiğini ve eğer sosyalizm Arnavutluk ve Yugoslavya'da zafer kazanırsa Kosova'nın zaten Arnavutluk içerisinde yer alacağını ileri sürmüştür. Ancak Tito konferanstaki Arnavut taleplerinin karşılanması durumunda Partizanlar içerisinde birçok takipçisini kaybedeceğini düşünerek savaş sonrasında çözülmesi gereken bu konunun bu şekilde çözülmeye çalışılmasının Kosova Sorunu'nu büyüteceğini belirtmiştir.Aynı şekilde Enver Hoxha da Kosova sorununun çözümünün savaş sonrasına bırakılması gerektiğini ve çözümü Arnavutluk ve Yugoslavya Komünist Partilerinin Arnavut halkının iradesi dâhilinde sağlayacaklarını belirtmiştir. Son olarak YKP (Yugoslavya Komünist Partisi)'nin Kosova Bölge Komitesi üyesi Vukmanoviç Tempo, yazmış olduğu raporda Enver Hoxha'ya benzer bir söylem kullanmış ve çözümün ana unsurunun 'Self- Determinasyon' hakkı olacağını belirtmiştir. (Vickers, 1998, s. 135-137).

Komünistlerin Kosova sorunu ile ilgili yaklaşımı bu şekilde gelişirken 1944 yılında Kosovalı Arnavutlardan oluşan 'İskender Bey SS Birliği' tarafından Kosova'daki Sırp ve Karadağ'lılara yönelik saldırılarda çok sayıda kişi hayatını kaybetmiştir. 10000 Slav aile Sırbistan'a göç etmek zorunda kalmıştır. Bu sırada Ballistler, 1944 yılı sonuna gelindiğinde komünistlere karşı Draza Mihailovic'in komutasındaki Çetnikler ile iş birliği yapmışlardır. Ancak 1944 yılı Ekim ayında Yunanistan'dan Kosova'ya doğru geri çekilmeye başlayan Almanlar, Ekim-Kasım aylarında yapılan nihai savaş sonucunda Yugoslav Partizanları tarafından mağlup edilmiş ve Kosova işgalden kurtarılmıştır (Vickers, 1998, s. 140-141).

2.4.2 Shaban Polluzha Silahlı Direniş Hareketi

'İskender Bey SS Birliği'nden kalan silahlı grupların bir kısmı Bosna'ya çekilmiş olsa da İkinci Prizren Birliği'nden bir kısım halen Kosova'da kalmaya devam etmiş, Ferizaj ve Gjilan'daki Partizan birliklerine başarısızlıkla sonuçlanan saldırılar düzenlemiştir. Bu sırada kendisi de bir Partizan komutanı olan Shaban Polluzha, 8000 kişiden oluşan birliğini Belgrad'ın kuzeyinde

yer alan Srem cephesine götürmesi emredilmesine rağmen memleketi olan Drenica'yı Çetniklerden koruma kararı aldığını söyleyerek Drenica'da kalmış ve verilen emre uymamıştır. Bunun üzerine Partizanlar tarafından Drenica bölgesine bir saldırı başlatılmış, 20000'e yakın Arnavut Polluzha'nın kuvvetlerine katılmıştır. (Malcolm, 1999, s. 372).

Pettifer'e göre çatışmalar Balli Kombetar'ın son direnişini gerçekleştirdiği, dağ geçitleri ve sık ormanların direnişçiler için ideal bir ortam sağladığı Drenica'dan kısa sürede tüm Kuzey ve Orta Kosova bölgesine yayılmıştır. 5000 Arnavut militan ile Trepça madenine ve Partizanların kontrolündeki Ferizaj şehrine saldırmış olan Polluzha önderliğindeki isyancılar, ağır silahlı ve üç yıldır birlikte savaşan Partizan birlikleri karşısında başarısız olmuş ve isyan Partizanlar tarafından bastırılmıştır. İsyanın yönlendirilmesinde Balli Kombetar'ın ağırlığı olsa da birçok yerde isyancılar başlarında bir lider olmadan savaşmışlardır. Ayrıca Arnavutların bu çatışmalar sırasında tıbbi malzeme, radyo gibi temel malzemelerin yanı sıra cephane açısından da yetersizliği söz konusu olmuştur (Pettifer, 2013, s. 24-25).

2.5 SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİ

1945 yılında sosyalist bir devlet olarak kurulan YFHC (Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti) ilk döneminde *'Bratstvo i Jedinstvo'* (Birlik ve Kardeşlik) ilkesi doğrultusunda bir Yugoslav kimliği yaratmayı hedeflemiştir. Birçok etnik unsurun bulunduğu ülkede etnik milliyetçiliğin engellenmesi Tito'nun en önemli hedeflerinden biri olmuştur. Bununla birlikte yeni kurulan devlette Kosova'nın statüsünün ne olacağı savaş sırasında dahi tartışılan bir konu olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak aynı yılın Şubat ayında Tito'nun en yakınındaki danışmanlarından biri olan Edvard Kardelj; "İdeal olanın Kosova'nın Arnavutluk ile birleşmesi olduğunu ancak iç ve dış etkenlerin bundan yana olmaması nedeniyle Kosova'nın Yugoslavya'yı oluşturan federal cumhuriyetlerden biri olan Sırbistan sınırları içerisinde, kendi yapısını koruyan bir il olması gerektiğini" açıklamıştır. Bu açıklamanın hemen sonrasında, Nisan ayında Kosova Ulusal Kurtuluş Konseyi'nden iki delege Mehmet Hoxha ve Dusan Mugosa, Sırbistan Anti Faşist Ulusal Kurtuluş Konseyi toplantısına katılarak Kosova'nın Sırbistan içinde bir il olmasını teklif etmişler ve bu teklifin kabul edilmesinin ardından Sırbistan Halk Meclisi Başkanlığı 3 Eylül

1945'te çıkardığı yasayla 'Kosova Metohija Özerk İli' ilan etmiş ve Kosova'nın Sırbistan'ı oluşturan bölgelerden biri olduğunu açıklamıştır. Kosova'nın statüsünün belirlendiği bu süreç içerisinde Tito'nun Kosova'daki Arnavutlara yönelik bazı adımlar attığı gözlemlenmiştir. 16 Mart 1945'te Slav iskânlıların Kosova'daki çiftliklerine dönmesini yasaklayan bir kararname çıkartmış olan Tito, iki hafta sonra bu kararını geri almak zorunda kalmış olmasına rağmen yine de çıkartılan yasada dönecek iskânlıların dönebilmesi için iskân edildikleri toprağı o toprak üzerinde çalışan köylülerden almamış olması, jandarma subayı veya üzerinde oturmadığı toprağın rantını toplayan toprak sahibi olmamaları şartını sağlamıştır. Bunun yanı sıra Kosova'da Arnavutça eğitim hakkı tanınarak mevcuttaki 300'ün üzerindeki Arnavut öğretmene ek olarak Arnavutluk'tan 50 öğretmen getirilmiştir.

Kosova sorununa bu süreçte Enver Hoxha da Yugoslav bakış açısıyla yaklaşmış, 1946'da yapılan özel bir '*plenum'* (Genel Kurul) toplantısında Kosova'yı istemenin Arnavutluk'un çıkarına olmadığını tam tersine Kosovalı Arnavutların Yugoslavlar ile kardeş olmasını sağlamak için ellerinden geleni yapmaları gerektiğini belirtmiştir (Malcolm, 1999, s. 375-378).

Yugoslavya'nın SSCB'ye yakın bir politik duruş sergilediği 1945-1948 döneminde Yugoslavya birçok konuda SSCB'nin yanında durmuştur. 1943'te lağvedilmiş Komintern'i ikame etmek amacıyla Eylül 1947'de kurulan Kominform (Komünist Partileri Enformasyon Bürosu)'un kuruluşuna katılan Yugoslavya, Fransa ve İtalya Komünist Partilerinin burjuva partilerine demokratik geçiş hükümeti oluşumlarında destek veren politikalarına karşı SSCB Komünist Partisi çizgisi doğrultusunda tavır göstermiştir. Ancak dayanışma görüntüsü veren bu ilişki içerisinde SSCB ve Yugoslavya arasında birtakım sorunlar da baş göstermiştir. 1945 yılında müttefik devletler Trieste'yi işgal ettiklerinde SSCB'den herhangi bir diplomatik desteğin gelmemesi ve Yunan iç savaşında SSCB'nin aksine Tito'nun Yunan komünistlere destek vermesi ile fikir ayrılıkları ilk kez gün yüzüne çıkmıştır. (Bora, 1991, s. 55).

SSCB, Yugoslavya'nın bağımsız politik duruşundan rahatsızlık duymuştur. 1948 yılında Moskova'da, Yugoslavya ve Bulgaristan'dan gelen temsilcilerin katılımıyla yapılan toplantıda Stalin Yugoslavya'ya, SSCB'den bağımsız olarak Bulgaristan ile federasyon kurma çalışması

yapma ve Arnavutluk'a iki tümen asker göndermesi ile ilgili suçlamalar yöneltmiştir. Toplantı sonunda Yugoslavya temsilcisi Kardelj, dış politikayı ilgilendiren konularda Yugoslavya'nın SSCB'ye danışacağına dair bir güvence verilen anlaşmayı imzalamak zorunda kalmıştır. Sonraki süreçte herşeye rağmen bağımsız davranma konusunda kararlı olan Yugoslav hükümeti SSCB'nin uydusu olmayacağına dair açık bir tavır sergilemiş ve bunun sonucunda Kosova savaşının yıldönümü olan 28 Haziran 1948 yılında yapılan toplantı sonucunda Kominform'dan ihraç edilmiştir. Buna karşılık olarak da Yugoslav hükümeti devlette önemli pozisyonlarda bulunan Kominform taraftarlarını tasfiye etmiştir (Jelavich, 2009, s. 346-348).

Yugoslavya'nın SSCB ile olan ilişkilerinin bozulmasının Kosova üzerindeki en önemli etkisi, iki ülke arasındaki anlaşmazlıkta SSCB yanlısı tavır takınan Enver Hoxha'nın Yugoslavya'yı Kosova'daki yönetimi ile ilgili eleştirmeye başlamasıdır. Bu andan itibaren Yugoslavya gizli polisi tarafından Hoxha'nın Kosova'ya gizlice ajan ve sabotajcı soktuğuna dair şüpheler oluşmasına bağlı olarak Kosovalı Arnavut nüfusa bakış açısının değişmesidir. 1950'lerin ortalarında başlayan bu tavır değişikliği sonucu, Arnavutlara özellikle evlerinde bulundurdukları silahlar bahane edilerek yoğun bir baskı uygulanmıştır. 1956 yılında 'Prizren davası' olarak bilinen olayda ise aralarında Komünist Parti üst düzey yetkililerinden Nijazi Maljoku ve Arnavutça yayınlanan '*Rilindja*' gazetesinin yayın yönetmeninin de bulunduğu bazı Arnavutlar casuslukla suçlanarak uzun süreli hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Ancak bu olaydan 12 yıl sonra tutukluların tamamı masum oldukları anlaşılarak serbest bırakılmış ve Kosova Meclisi davanın tertip olduğuna dair bir karar çıkarmıştır (Malcolm, 1999, s. 379-380).

Arnavutlara uygulanan bu baskı döneminde Kosova'da kötü bir sicile sahip olan devlet güvenlik servisi UDBA ve onun yöneticisi olan Sırp Aleksandar Rankoviç'ten de bahsedilmelidir. Kosova'da Arnavutlara karşı terör yöntemleri uygulamakla itham edilen Rankoviç, Tito'dan sonra devletin başına geçeceği düşünülürken UDBA'nın içerisinde kişisel bir güç merkezi kurmakla suçlanmış ve Tito tarafından 1966 yılında istifaya zorlanmıştır (Jelavich, 2009, s. 422-423).

2.5.1 LRBSH (Arnavutların Birliği için Devrimci Hareket)

Balli Kombetar'ın Kosova'daki varlığı 1948 yılı sonlarında neredeyse ortadan kalkmıştır. Bu tarihten itibaren uzun bir süre Kosovalı Arnavutların siyasi lider ve organizasyonunun olmaması önemli bir sorun teşkil etmiş ve nihayet genç bir lider olarak ortaya çıkan Adem Demaçi tarafından LRBSH örgütü 1964 yılında kurulmuştur. Roman ve kısa öykü yazarı olan Demaçi Belgrad Üniversitesi'nde eğitim görmüştür. 18 yaşından itibaren politika ile aktif olarak ilgilenmeye başlayan Demaçi, ilk dönem yazılarında Arnavutluk ile Kosova'nın birliğini ve Yunanistan'ın Çamerya bölgesinde yaşayan Arnavutlara, II. Dünya Savaşında ellerinden alınan mülkler nedeniyle tazminat ödenmesini savunmuş ve bu nedenle 1958 yılında ilk kez Yugoslavya devleti tarafından 3 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Yugoslavya devletinin bakış açısına göre Demaçi'nin oluşturduğu en büyük risk, Enverist (Marksist) ideoloji ile Ballist (Milliyetçi) ideolojiler arasında bir sentez olmasa da uzlaşma sağlamayı deneyen politik görüşleri olmuştur. Adem Demaçi'nin kapsamlı bir Marksist bilgi birikimi olmasına karşılık LRBSH üyeleri için bu düzlemde bir görüş birliğinden söz edilemez. Ahmet Haxhiu örneğinde olduğu gibi bazı önemli figürler Ballist ailelerden gelen sağ görüşlü kişiler iken üyelerin geneli İslami ve kültürel anlamda muhafazakâr olan kuzeydoğu Kosova'dan gelen kişilerden oluşmuştur. LBRSH'nın programında hareketin rolü bütünüyle Marksist olarak tarif edilmemiştir. Demaçi, Kosova kurtuluş mücadelesini, Vietnam, Küba, Cezayir gibi dönemin ikinci ve üçüncü dünya ülkelerinin sömürgelikten özgürlüğe doğru giden mücadeleleri açısından değerlendirmiştir. Sovyet ve Çin komünizm modellerini reddeden ve anti Stalinist olan Demaçi, Kosova toplumunu feodal dünyanın ve küçük yerel kavgaların kurbanı olarak tanımlamıştır (Pettifer, 2013, s. 42-43).

Programda hareketin nihai amacı Yugoslavya'nın işgal ettiği Arnavut bölgelerinin kurtarılması ve anavatan Arnavutluk ile birleştirilmesi olarak belirtilmiştir (Çeku E. , 2016, s. 98-99). 1964 yılında LBRSH örgütünün birçok üyesi ve Demaçi tutuklanarak cezaevine gönderilmişlerdir. UÇK (Kosova Kurtuluş Ordusu)'nin politik anlamda atası olarak kabul edilen LBRSH, küçük çaplı bir yeraltı örgütü olmasına rağmen Kosova Arnavutlarının bağımsızlık mücadelesine önemli bir katkı sağlamıştır (Judah, 2000, s. 36). Adem Demaçi 1958-1961, 1964-1974, 1975-1990 olmak üzere toplam 28 yıl siyasi suçlu olarak cezaevinde kalmıştır (Elsie, s. 130).

2.5.2 LPK (Kosova Halk Hareketi)

Rankoviç'in tasfiyesinden sonra 'Yugoslavizm' politikasını terk eden Tito, artık ulusal ölçekte kendini yönlendirebilecek daha fazla unsur yaratılması yönünde hareket etmeye başlamıştır. Bu bağlamda 1968 yılında yapılan görüşmeler sonucunda, 1963 anayasasına getirilen ek maddeler ile Kosova- Metohija anlamına gelen '*Kosmet*' adı kaldırılarak Kosova adının kullanılmasına karar verilmiş ve daha da önemli bir gelişme olarak Kosova'ya Sırbistan Cumhuriyeti'ni ilgilendiren konular dışında bir cumhuriyetle aynı işlevi görecek haklar verilmesine karar verilmiştir. Ancak Kosovalı Arnavutlar bunu yeterli bulmamış ve 1968 yılında Kosova'nın cumhuriyet olması talebiyle geniş çaplı gösteriler düzenlenmiştir. Gösterilere polis şiddetle karşılık verse de 1969 yılından itibaren Arnavutlara kendi ulusal simgeleri olan Arnavutluk bayrağını kullanma izni verilmiş ve ilk kez Priştine Üniversitesi öğretime açılmıştır. Bu sürecin ardından 1974 yılında yürürlüğe giren ve Yugoslavya'nın parçalanmasına kadar yürürlükte kalan anayasa ile Kosova ve Vojvodina özerk bölgelerine birçok yönden altı cumhuriyetle eşit haklar tanınmış, özerk bölgelere kendi anayasalarını çıkartma hakkı verilmiştir (Malcolm, 1999, s. 383-386). 1974 Anayasası ile Kosova'ya kendi anayasasını yapma hakkı dışında anayasal kurumlarını oluşturma, okul, banka, Arnavut Dili ile eğitim veren üniversite açma hakkı ile Federal Hükümet Başkanlığı'nda temsil imkânı tanınmıştır (Mertus, 1999, s. 281).

1974 anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra Sırp politik liderleri, din adamları ve entellektüelleri anayasaya karşı tavır geliştirmişlerdir. Aralarında Najdan Pašić and Ratko Marković gibi akademisyenlerin de bulunduğu bir çalışma grubu tarafından hazırlanan ve 1977 yılı Mart ayında yazılan '*The Republic of Serbia and its Constituent Autonomous Regions'(*Sırp Cumhuriyeti ve onun Anayasal Otonomi Bölgeleri*)* ya da yaygın bilinen adıyla *'The Blue Book'(*Mavi Kitap*)* isimli rapor Sırp cumhuriyetinin bir bütün olarak varlığını sürdürmesine dair endişeleri içermekteydi.Genel anlamda 'Mavi Kitap', Federal anayasa ve ait olduğu cumhuriyet anayasasının farklı amaçları olduğunu vurgularken federal anayasanın, bölgeleri Yugoslavya'nın parçası olarak, cumhuriyet anayasasının ise Sırp cumhuriyetinin anayasal parçaları olarak tanımladığını ve bunun ikiliğe neden olduğunu ileri sürmüştür. Bu çalışmayı

başlatan Sırp liderlerden Dragoslav Markoviç ise daha sonraları bu raporun ana amacının "bölgelerin cumhuriyet statüsü kazanmasını engellemek" olduğunu savunmuştur (Çeku E. , 2016, s. 92-94).

Bu dönemde 1968 yılındaki protesto gösterilerine katıldıkları için eğitim ve çalışma hakları ellerinden alınmış ve bu nedenle Almanya ve İsviçre'ye göçmen ve mülteci olarak gitmiş Kosovalı Arnavutlar tarafından birbiri ardına yeraltı örgütleri kurulmaya başlamıştır. Bu örgütler; 1978 yılında İbrahim Kelmendi tarafından Almanya'da kurulan FKP (*Fronti i Kuq Popullor*) 'Kızıl Halk Cephesi', Jusuf Gërvalla ve kardeşi Bardhosh Gërvalla tarafından yine Almanya'da kurulan LNÇKVShJ (*Lëvizja Nacional Çlirimtare e Kosovës dhe të Viseve tjetra Shqiptare në Jugosllavi*)'Kosova ve Yugoslavya'daki Diğer Arnavut Bölgeleri Kurtuluş Hareketi' ve Kadri Zeka tarafından İsviçre'de kurulan OMLK 'Kosova Marksist Leninist Organizasyonu'(*Organizatë e Marksistë-Leninistëve të Kosovës*) idi (Kubo, 2010, s. 1140). Bu örgütler, sayısı yüze yaklaşan, yeraltı organizasyonuna odaklanmış ve çatışmacı kitlesel gösteriler örgütlemeyi başarmış ortak çekirdek üyelerden oluşmaktaydı (Pettifer, 2013, s. 48). 1981 yılının Mart ayının başında Arnavut tarih profesörü Ahmet Malloku'nun tutuklanmasına tepki olarak öğrencilerin Priştine üniversitesini işgaliyle birdenbire başlayan olaylar, 26 Mart 1981'de Priştine'de grevdeki işçilerin de öğrencilere katılmasıyla binlerce Arnavut'un katıldığı kitlesel bir protestoya dönüştü. 'Arnavut Kosova'ya bağımsızlık' talebinin dile getirildiği gösteriler, Arnavut öğrencilerin bulunduğu tüm Yugoslavya üniversitelerine yayılmış ve sonuçta 2000 Arnavut tutuklanmıştır. Bu andan itibaren direniş yeraltına inerek devam etmiş ve tüm Kosova'da tren raylarının sökülmesi, elektrik santrallerine yapılan saldırılar, fabrikaların ve resmi binaların kundaklanması gibi sabotajlar yapılmaya başlamıştır (Bora, 1991, s. 92-93). 1981 olayları başarısızlık gibi görünse de cezaevine giren genç devrimcilerin eğitimi açısından faydalı olmuştur. Buna örnek olarak 1981 protestolarının öğrenci liderlerinden olup 1999 sonrasında yeni Kosova'da da liderlik pozisyonuna gelecek olan Bajram Kosumi ve Hydajet Hyseni gösterilebilir (Pettifer, 2013, s. 49).

1982 yılında faaliyetlerine devam etmekte olan üç örgüt birleşmek amacıyla görüşmeye başlamışlardır. Birleşme görüşmeleri, Gërvalla kardeşler ve Kadri Zeka'nın Almanya'da Heilborn yakınlarındaki Untergrupenbach'ta Yugoslav istihbaratı ve Doğu Alman polisinin

işbirliği sonucu öldürülmeleriyle sekteye uğrasa da (Pettifer, 2013, s. 52) 1982 yılının sonlarında üç örgüt (FKP, OMLK, LNÇKVShJ) birleşme sürecini tamamlayarak LPRK 'Yugoslavya'da Kosova Cumhuriyeti Halk Hareketi'(*Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës në Jugosllavi*) örgütünü kurmuştur (Kubo, 2010, s. 1140).

1991 yılında ismini LPK (*Lëvizja Popullore për Kosovës*) olarak değiştirecek olan örgüt, modern dönemde Kosova ve Makedonya'da Arnavut milliyetçiliğinin en önemli figürleri olan Adem Jashari, Hashim Thaçi, Ramush Haradinaj, Fazli Veliu, Ali Ahmeti, Xhavit Haliti gibi isimleri ya bizzat bünyesinde bulundurmuş veya işbirliği yapmıştır (Kubo, 2010, s. 1140), (Pettifer, 2013, s. 50).

2.5.3 LDK(Kosova Demokratik Birliği)

1986 yılında Sırbistan Bilimler Akademisi'nin yayınladığı memorandum ile akademi üyesi bir grup Sırp aydın, Tito ve Kardelj'in mensup oldukları milletlerin menfaatlerini kolladıklarını ve Sırpların haksız yere Yugoslavya'daki milletleri ezmekle itham edildiğini belirtmiş,1981 ayaklanmasıyla Kosova'da Sırp milletine açıkça savaş ilan edildiğini ileri sürmüştür. Her ne kadar Sırbistan Komunistler Birliği lideri Ivan Stamboliç bu memoranduma onay vermemiş olsa da 1987'den itibaren Sırbistan yönetimi tarafından Kosovalı Arnavutlara yönelik boykot ve tecrit politikası uygulanmaya başlamıştır.Aynı dönemde Sırbistan basını tarafından Kosova Komünistler Birliğine ve Yugoslav Kurtuluş Savaşının Partizan generali Fadıl Hoxha'ya yönelik karalama kampanyası başlatılmış, Kosova'da Sırp kadınlara yönelik tecavüz iddiaları sistematik bir biçimde gündeme taşınmıştır. Ancak 1982-1988 döneminde bu şekilde kaydedilmiş 17 vakaya karşılık Sırp erkekler tarafından Sırp kadınlara yönelik tecavüz vakası sayısı 154 olarak kaydedilmiştir. 1987 itibariyle Sırbistan yönetiminde reformcu Stamboliç ile milliyetçi-otoriter kanat lideri Slobodan Miloseviç arasında ayrışma meydana gelmiştir. 27-Nisan-1987'de Kosova Polje nahiyesinde tüm Yugoslavya Sırplarına hitap eden bir konuşma yapan Miloseviç, bu konuşmasıyla milliyetçiliği resmi ideolojiye yerleştirme doğrultusunda ilk adımı atmıştır. 1987 yılının Eylül ayında yapılan 8. parti kongresinde reformcuların tasfiye edilmesiyle Sırp milliyetçiliği parti, basın ve enteljansiyada sistematik bir hale gelmiştir. II. Dünya Savaşı sırasındaki Çetnik mücadelesinin de yüceltilmeye başladığı bu dönemde 1988 yılı

boyunca Kosova ile dayanışma gösterileri düzenlenmiş, Federal Komünistler Birliği'nin şovenizm uyarılarına rağmen Sırbistan yönetiminin tavrında bir değişiklik olmamıştır (Bora, 1991, s. 103-108).

1988 yılında Miloseviç, Kosova Komünist Partisinde etkili konumda bulunan iki Arnavut Azem Vllasi ile Kaqusha Jashari'yi görevden alıncaKosova'nın Trepça madencilerinin yürüyüşüyle başlayıp işçilerin, lise ve üniversite öğrencilerinin de katılımıyla sayıları 100.000'e ulaşan göstericiler Priştine'ye doğru yürüyüşe geçerek büyük bir protesto gösterisi düzenlemiştir. Ertesi yıl Sırbistan meclisinin Kosova'nın özerkliğini kısıtlayacak bir anayasa düzenlemesine girişmesi ile gösteriler kitleselleşmiş, çok sayıda Arnavut gösterici tutuklanmıştır. Sonrasında Olağanüstü Hal ilan edilerek bölgeye çok sayıda asker gönderilmiştir.

Nihayet 23 Mart 1989'da çok sayıda tank ve askerin gölgesinde toplanan Kosova bölge meclisi, gerekli yasal çoğunluk sağlanamamasına rağmen Kosova'nın özerkliğini kaldıran anayasanın ek maddelerini meclisten geçirmiş, bu maddelerin 28 Mart 1989'da Sırbistan meclisinde onaylanmasıyla Kosova'nın özerkliği fiilen sona ermiştir (Malcolm, 1999, s. 400-401).

Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması çalışmasının 11 Şubat 1987'de YSFC(Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti) *Prezidyumunun* (Devlet Başkanlığı Konseyi) anayasa değişikliği önerisi ile başladığı kabul edilmektedir (Vickers, 1998, s. 228). Anayasa değişiklikleri tartışması şu noktaları içermekteydi; *"Özerk bölgelerin statüsünün değiştirilmesi, federal ulusal meclisin (Skupshtina) yapısının değiştirilmesi, vatandaşlardan önerilen oda üyelerinin prosedürünün doğası, asimetrik veya simetrik federasyonu, Federasyonun içindeki YKB'nin rolünün değiştirilmesi"*. 1988 yılı içerisinde Sırbistan'da anayasa değişikliklerine destek amacıyla çok sayıda miting düzenlenirken 'Kosova Bilim ve Sanatlar Akademisi' anayasa değişikliği hazırlıklarına tepki göstermiştir. Akademi, Sırbistan'ın anayasa değişiklikleri yapmasını kabul edilemez bularak eğer anayasa değişikliği yapılır ve özerk bölgelerin statüsü değiştirilirse, Sırbistan Anayasası'ndaki 47 no'lu anayasa değişikliğinin ikinci maddesinde bulunan 'Özerk Bölgelerin Hakları'nın da ihlal edilmiş olacağını belirtmişlerdir. Bu maddeye göre "Sırbistan Sosyalist Cumhuriyeti'nin Anayasası değiştirildiğinde, YSFC'nin Anayasasında tanımlanan özerk bölgelerin statüsü, hakları ve

görevlerinde değişim yapılmamaktadır". Bu maddeye rağmen ilgili değişiklikler Sırbistan Ulusal Meclisi tarafından onaylanınca anayasa değişikliklerinin kabul edilmesi için Voyvodina ve Kosova Özerk Bölgelerinin Meclisleri'nden de onay alınması gerekmiştir. 23 Mart 1989'da Kosova Meclisi'nde, Sırp Parlamentosu'nda onaylanan anayasal değişikliklerinin görüşülmesine karar verilmiştir. Anayasa değişikliklerinin görüşülmesi, meclisin etrafında tanklar varken olağanüstü bir durumda gerçekleşmiştir. Kosova Mecliste yer alan 187 milletvekilinden sadece 10'u anayasa değişikliklerine karşı oy kullanmış ve böylece kabul edilen değişiklikler 28 Mart 1989'da Sırbistan Parlamentosu tarafından, YSFC'nde yürürlükte olan 1974 Anayasası'na aykırı olmasına rağmen onaylanmıştır (Jakupi, 2017, s. 205-208).

Kosovalı Arnavutlar için anayasal özerkliğin kaldırılması gibi son derece olumsuz olan bu gelişme karşısında yeni siyasal parti ve liderler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu partilerin en önemlisi Kosova siyasetine damga vuracak olan LDK (*Lidhja Demokratike e Kosovës*) 'Kosova Demokratik Birliği'dir. Dr. İbrahim Rugova tarafından 23 Kasım 1989 tarihinde kurulan partinin 1991 yılı ilkbaharına gelindiğinde tahminen 700 bine yakın üyesi ve Zürih, Stuttgart, Brüksel gibi Avrupa şehirlerinde büroları olmuş ve Kosova siyasetinin en önemli aktörü haline gelmiştir (Vickers, 1998, s. 249-250).

2 Temmuz 1990 tarihinde Kosova parlamentosunun Arnavut üyelerinin Kosova parlamentosu oturumuna katılmaları kapıların kitlenmesi suretiyle engellenince üyeler Priştine'deki parlamento binasının önünde Kosova Cumhuriyetini ilan eden bir anayasa bildirgesini kabul etmişlerdir. 7 Eylül 1990'da Kaçanik'de yapılan gizli bir toplantıda katılımcılar Kosova Cumhuriyeti anayasasını onaylamış ve paralel Kosova Arnavut devleti fiili olarak çalışmalarına başlamıştır (Mertus, 1999, s. 297). 22 Eylül 1991 tarihinde Kosova Cumhuriyeti parlamentosunun çağrısıyla 26-30 Eylül tarihinde kırsal bölgelerde oy kullanılması suretiyle yapılan referandum sonucunda seçmenlerin yüzde 87.01'i oy kullanmış ve yüzde 99.87 oy oranıyla Kaçanik'te onaylanan anayasada düzeltme yapılarak 19 Ekim 1991'de Kosova'nın bağımsızlığı ilan edilmiştir (Vickers, 1998, s. 251-252). Hemen ardından 21 Kasım 1991 tarihinde Almanya'da Dr. Buyor Bukoshi başkanlığında bir sürgün hükümeti kurulmuş ve

Arnavutluk, Kosova Cumhuriyeti'ni tanıyan tek ülke olmuştur. Paralel olarak faaliyet göstermeye başlayan bu yeni devlet için Kosova'da yaşayan ve iyi durumda olan Arnavutlardan gelirinin %10'u, yurtdışında çalışanlardan ise gelirinin %3'ü vergi olarak toplanmaya başlanmıştır. Kosovalı Arnavutlar Sırp eğitim sistemini de bu dönemde boykot ederek evlerde eğitim hizmetleri almaya başlamış aynı zamanda sağlık hizmetleri de işten atılan Arnavut doktor ve hastabakıcılar tarafından paralel olarak yürütülmüştür (Taşar, Ocak 1999, s. 11). Sürgündeki Kosova hükümetinin başında bulunan Bukoshi'nin kontrolünde olan ve 'Yüzde Üç Fonu 'adı verilen bu fon öncelikle 20.000 öğretmen ve idari personel ile 5.291 okul öncesi öğrenci, 312.000 ilköğretim okulu öğrencisi, altmış beş ortaokulda 56.920 öğrenci, iki adet engelli çocuklar için özel okul ve yirmi fakültede kayıtlı 12.000 öğrenciye hizmet vermiştir.

Eğitim dışında gıda, sağlık, spor gibi konularda da mali destek sağlayan fon, paralel hükümetin çalışmalarını da maddi olarak desteklemiştir (Perritt JR., 2008, s. 89).

1990 yılı sonundan itibaren Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler, arka arkaya Yugoslavya'dan ayrılma ve bağımsızlık ilan etme hazırlıklarına başlamışlardır. İlk olarak 25 Ocak 1991'de Makedonya Meclisi bağımsızlık bildirgesini kabul ederek Yugoslavya'nın geleceği ile ilgili müzakerelerin yapılmasını talep etmiştir. Ardından Slovenya Meclisi, 23 Aralık 1990'da yapılan referandumda halkın yüzde 88.5'unun bağımsızlık yönünde oy vermesinin ardından 20 Şubat 1991'de Slovenya'yı bağımsız bir devlet olarak tanımlayan ve Yugoslavya'daki diğer cumhuriyetle olan ilişkisini uluslararası hukuk normlarına göre düzenleyen anayasa değişikliğini onaylamıştır. Hırvatistan'da, Krayina Sırplarının boykot ettiği seçimlerde kullanılan oyların yüzde 94.17'i bağımsızlık yönünde kullanılmıştır. 25 Haziran 1991'de Slovenya önceden hazırladığı takvim uyarınca bağımsızlığını ilan ederken Hırvatistan'da aynı tarihte bağımsızlığını ilan ederek Yugoslavya'dan ayrılma sürecini başlatmıştır. Bir gün sonra Yugoslavya Federal Meclisi'nde yapılan oylamada Vojvodina ve Kosova'nın Sırp yanlısı temsilcileri Hırvatistan ve Slovenya'nın ayrılma kararının illegal olduğu yönünde oy kullanmışlar ve Hırvat ve Sloven temsilciler meclisi terketmişlerdir. 1 Mart 1992'de bu defa Müslümanların, Arnavutların ve muhalefet partilerinin boykot ettiği seçimlerde oy kullananların yüzde 95.94'ü Karadağ'ın bağımsız bir devlet olarak Yugoslavya'da kalması yönünde oy kullanmışlardır. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, 11 Mayıs 1992'de Bosna

Hersek'in bağımsızlığını kabul ederken Kosova'nın özel statüsü ile ilgili çalışılacağını açıklamıştır. 22 Mayıs 1992'de Hırvatistan, Bosna Hersek ve Slovenya BM üyeliğine kabul edilmişlerdir. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde bu gelişmeler yaşanırken Kosova'da 24 Mayıs 1992 tarihinde gerçekleştirilen ve Sırbistan tarafından yasadışı ilan edilen seçimlerde LDK 821.588 kayıtlı seçmenin 721.534'ünün oyunu alarak seçimleri kazanmış ve parlamentoda 100 sandalyenin 95'ine sahip olmuşlardır. 27 Haziran 1992 tarihinde Lizbon'da yapılan Avrupa Topluluğu Hükümet veya Devlet Başkanları zirvesinde Sırbistan'ı Kosova'daki Arnavut temsilciler ile ciddi bir diyalog kurmaya çağıran bir bildiri yayınlanmıştır (Mertus, 1999, s. 298-302).

Seçimlerden galip çıkan LDK lideri İbrahim Rugova, bu dönemde Gandhi'den esinlenen pasifist bir direniş tarzını benimsemiştir. Oluşturduğu alternatif kurumlar vasıtası ile yürüttüğü politika sayesinde Kosovalı Arnavutlar üzerindeki Sırp baskısını hafifleterek Kosova sorununu uluslararası zemine taşımayı amaçlamıştır (Taşar, s. 11).

3.UÇK (KOSOVA KURTULUŞ ORDUSU)

3.1 İDEOLOJİK ALTYAPI

Perritt'e göre, UÇK'nin faydalandığı üç ideoloji; Marksizm-Leninizm, Arnavut milliyetçiliği ve İslam olmuştur. Ancak Arnavut milliyetçiliğinin etkisi diğer iki ideolojiyi gölgede bırakmıştır. 1980'lerin sonunda sosyalist devletlerin yıkıldığı süreçte UÇK'nin öncülü ve LPK'nin isim değiştirmeden önceki adı olan LPRK, bir avuç Marksist-Leninist Arnavut milliyetçisi tarafından kurulmuştur. LPRK'nin ilk dönemi olan 80'lerin ilk yarısında örgüt militanlarının Enver Hoxha vurgusu üzerinden Marksizm-Leninizm savunusunda bulunmaları halk ile aralarında bir bariyer oluşmasına neden olmuştur. Sosyalist devletlerin yıkıldığı 1990 sonrasında ise Kosova direnişi açısından Marksizm-Leninizm'in herhangi bir ideolojik temel teşkil ettiği söylenemez. Perritt daha da ileri giderek LPK'den ayrı olarak UÇK'nin kurulmasında LPK'nin Marksist etiketinden kurtulmak istenmesinin etkili olduğunu ileri sürmüştür (Perritt JR., 2008, s. 28-29).

LPRK'nin ve ardılı UÇK'nin ideolojik altyapısının anlaşılması açısından LPRK'nın programının incelenmesi oldukça önemlidir. Programın uzun giriş bölümünde Arnavutların ve Kosova'nın tarihi ele alınmıştır. Arnavut halkının, 1389 Kosova Savaşı'nda işgalci Osmanlı Devleti'ne karşı diğer Balkan halklarıyla birlikte Avrupa toplumunu ve medeniyetini koruduğunu ve sonrasında 500 yıl süren Osmanlı'nın köleleştirme politikasına karşı da şiddetli bir direniş gösterdiği belirtilmiştir. Program, Osmanlı'nın zayıflamasıyla birlikte Avrupa'nın aydınlanmacı fikirleri eşliğinde Arnavutların milli uyanışının başladığını ileri sürmüştür (Pettifer, 2013, s. 265). Yaptığı tarih değerlendirmesinin devamında 1912 yılında bağımsızlık ilan edilmesine rağmen Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'nda Kosova'nın bu defa Sırp ve Karadağ orduları tarafından işgal edildiğini, kurulan Sırp-Hırvat-Sloven krallığı döneminde Arnavutların milli bilinçlerinin yok edilmesi politikası yürütüldüğünü ve Kosova Komitesi önderliğinde Kaçak Hareketi'nin bu duruma karşı direndiği belirtilmiştir (Pettifer, 2013, s. 266-267). II. Dünya Savaşı sırasındaki gelişmeleri özet olarak başlarda Yugoslav monarşisi ve Büyük Sırbistan taraftarlarının Kosova'daki zulmüne karşın YKP(Yugoslavya Komünist Partisi)'nin Yugoslavya'daki halkların self-determinasyon hakkını tanıdığını ancak daha sonra bu tutumunu değiştirerek Arnavut halkına ihanet ettiğini savunan program YKP'nin Bujan'da

alınan kararları çiğneyerek Kosova'yı yeniden işgal ettiğini ileri sürmüştür (Pettifer, 2013, s. 268). Programda YFSC(Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti)'nin 1938 Çubriloviç planını tekrar canlandırarak Arnavutların Türkiye'ye göçünü devam ettirdiği ileri sürülmüştür. Ayrıca Arnavutçanın yasaklandığı ve 1956 sonrasında bizzat Aleksandar Rankoviç tarafından Kosovalı Arnavutlara terör uygulandığı savunulmuştur. 1968 yılında Arnavut halkının Arnavut bayrağının kullanılabilmesi, üniversite ve politik mahkûmların serbest bırakılması talepleriyle başlattığı gösterilerin Yugoslav Devleti tarafından kanla bastırıldığı iddialarında bulunan parti programı 1974 yılında Belgrad hükümetinin, Kosovalı Arnavutların yoğun ve güçlü mücadelesi sonucu kazanılan Özerk Bölge hakkının 1989'da terörist yöntemler alınarak geri alındığını belirtmiştir (Pettifer, 2013, s. 268-269).

Programın, '*Hedefler, Karakter ve Motivasyon'* bölümü 19 maddeden oluşmuştur. Özetle bu bölümde Yugoslavya'da yaşayan Kosovalı ve diğer Arnavut halkının sömürgeci Sırbistan, Makedonya ve Karadağ tarafından köleleştirilmeye çalışıldığı tespiti yapılmıştır. Kosova'ya Yugoslavya'daki diğer halklara verildiği gibi cumhuriyet statüsü verilmesinin tüm Arnavut halkı tarafından desteklendiğinin ve bunun ancak bir anayasal güvence altında mümkün olabileceğinin altı çizilmiştir. LPRK'nın amacının da yaşayanlarının büyük çoğunluğunun Arnavut olduğu Kosova'nın Cumhuriyet hakkının tanınmasını sağlamak olduğu ifade edilmiştir (Pettifer, 2013, s. 270-273). 8 maddeden oluşan *'Politik Talepler'* bölümünde özetle Belgrad Yönetiminin tüm asker ve gizli servis çalışanlarını Kosova'dan çekmesini, politik mahkûmların serbest bırakılmasını, sivil devlet kurumlarında Arnavutların temsil hakkı ve özgür basın, konuşma ve politik örgütlenme hakkının verilmesini talep eden örgüt, 6 maddelik *'Ekonomik Talepler'* bölümünde yine özet olarak Kosova'daki doğal kaynakların Kosova'da kalması, ekonominin özerk yönetimi gibi taleplere yer verirken (Pettifer, 2013, s. 273-274) 9 maddelik *'Acil Sorunlar'* bölümünde LPRK'nın amaçlarına ulaşmak için illegal eylemlere öncelik vereceğini ancak mümkün olan yerlerde legal aktiviteler de gerçekleştireceğini, LPRK'nın tüm Yugoslav Komünist Örgütleri'ne, Arnavut toplumunu bölmek amacıyla düşmanların çaba gösterdiği konular olan tüm ailevi kavgalar ve dini hususlar ve kan davalarına, burjuva legalizmine ve reformizme aynı zamanda anarşizm ve terörizme, Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti'nin düşmanlaştırılmasına karşı olduğunu açıklamıştır. Örgüt programın bu

bölümünde aynı zamanda Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti'nden, Yugoslavya'daki Arnavutlar ile ilgili olan konularda 'Yugoslavya'nın iç işi' yaklaşımı yerine uluslararası kanunlar çerçevesinde Yugoslavya'daki Arnavut halkının ulusal çıkarlarının savunulmasının talep edildiğini belirtmiştir (Pettifer, 2013, s. 274-275).

LPRK'nin LPK olarak yoluna devam etme kararı aldığı toplantıda LPRK'ye bağlı bir fraksiyon, Marksist-Leninist ideolojinin terk edilmesine karşı çıkarak LKÇK (*Levizja Kombetare per Clirimin e Kosoves*) 'Kosova'nın Kurtuluşu Ulusal Hareketi' isminde yeni bir parti kurma kararı almışlardır. Bu iki parti askeri taktik konusunda da anlaşamamış, LPK gerilla savaşı şeklinde mücadeleyi savunurken LKÇK intifada tarzı bir ayaklanmayı savunmuştur (Mulaj, 2008, s. 1108). LPK birleşenleri arasında milliyetçilik ile Marksist-Leninist fikir arasındaki ayrılıkların temel sebebi 1970'lerden itibaren Kosovalı Arnavutlar arasında benimsenen 'Enverizm' fikridir. Özellikle Arnavutluk'un o dönemde Kosova'daki anti-Yugoslav ve Arnavut milliyetçisi uyanışı desteklemesi, Arnavutluk'tan gelen ders kitaplarının Priştine Üniversitesi'nde okutulması ve bazı Enverist argümanların milliyetçi söylemler içerisinde kullanılması savaş zamanında radikal sol içerisinde aşırı milliyetçilerin de bulunmasına olanak vermiştir (Kubo, 2010, s. 1141-1142).

Diğer önemli bir faktör olan İslam dini UÇK'nin halk desteği bulmasında küçük bir rol oynamakla beraber İslami direniş kavramı Kosova için geçerli olmamıştır. (Perritt JR., 2008, s. 29). Bunun aksine UÇK'nin önde gelen liderleri Hashim Thaci, Rexhep Selimi ve Xhavit Haliti de önde gelen İslam ülkeleriyle ilişki kurmak için ihtiyatlı davranmışlardır (Pettifer, 2013, s. 75).

UÇK'nin ideolojisi ağırlıklı olarak Arnavut milliyetçiliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu ideolojik yönelim ile Arnavut milleti, kültürü ve milli özlemleri kullanılarak, dayatılan Yugoslav kimliğine karşı bir duruş hedeflenmiştir (Perritt JR., 2008, s. 29-30). UÇK'nin 27 Nisan 1998'de yayınladığı programı incelendiğinde UÇK'nin hedefinin Arnavutluk'un işgal edilmiş topraklarını kurtarmak ve birleştirmek olduğu görülmektedir. UÇK'nın programı toplam 9 maddeden oluşmaktadır. Programda UÇK, kendilerinin Kosova'nın silahlı gücü olmakla birlikte Arnavutluk'un tüm işgal edilmiş topraklarını kurtarmayı hedeflediklerini, BM'e ve

uluslararası anlaşmalara bağlı olduklarını ve her türlü terörist faaliyete ve sivillere karşı uygulanan şiddet eylemlerine karşı olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca UÇK'nin gönüllülük esasına dayalı olarak çalışan '*Atdheu Në Rrezik'* (Anayurt Tehlikede), *'Vendlindja Thërret'(*Vatan Çağrısı*)* vb. gibi fonları olduğu açıklanırken işgal güçleri olarak adlandırdıkları Sırbistan ile ancak uluslararası medyanın huzurunda ve Kosova'dan çekilmeleri halinde görüşebileceklerinin altını çizen örgüt yönetimi, uluslararası karar alıcı mekanizmalara ve özellikle AB ile ABD'ye çağrıda bulunarak Yugoslavya'daki Arnavutlar üzerindeki baskıların kaldırılması için gayret sarfetmelerini talep etmiştir (Pettifer, 2013, s. 277-278).

3.2 KURULUŞ SÜRECİ

LPRK örgütü, Kosova'daki işçi sınıfının sınırlı olmasından dolayı yeraltı faaliyetlerini 1984 yılından sonra kırsal bölgelere kaydırmıştır. Radikal milliyetçi görüşteki bu köylerin sakinleri ile öğrenci liderleri arasında ilişki kurulduktan sonra ileride Kosova Kurtuluş Ordusu'nun ve tüm Kosova'daki kurtuluş mücadelesinin simge ismi olacak Adem Jashari LPRK'ya katılmıştır (Pettifer, 2013, s. 53). Drenica'nın geleneksel isyancı Skenderaj bölgesinin Prekaz köyünden genç bir çiftçi olan Jashari 1985 yılında ilerde UÇK'nin komutanlarından biri olacak Sami Lushtaku ve diğer bazı kişiler ile örgüte katılmıştır (Pettifer, 2013, s. 262).

1990 yılında LPRK, Kosova içerisinde silahlı mücadele için hazırlıklar yapmaya başlamış ve Sırp polisine karşı ilk silahlı saldırılar 1990-1991 yıllarında düzenlenmiştir. 1990 yılından itibaren ise militan kadrolar Arnavutluk Devlet Başkanı Ramiz Alia'nın desteğiyle Elbasan yakınlarındaki Labinot'ta düzenlenen askeri eğitim kampına katılmak üzere Arnavutluk'a gitmişlerdir. Arnavutluk ordusu subayları tarafından 1990-1992 yılları arasında eğitim gören militanların birçoğu Kosova'ya dönmek isterken yakalanmış ya da Sırp güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştür. 1993 yılının ağustos ayına gelindiğinde LPRK'nın 100 yerel şubesinin sorumlusu Drenica'da bir araya gelmişlerdir. Toplantı; Partinin yeni isminin ve ideolojik yaklaşımının belirlenmesi ve ordunun kurulması gündemiyle yapılmıştır. Alınan kararlar sonucu partinin adından *'Republic'* ifadesi çıkartılarak LPK (*Levizja Popullore e*

Kosoves) Kosova Halk Hareketi olmasına karar verilmiştir. Bunun nedeni 1990 yılında *'Republic of Kosova'* yani Kosova cumhuriyetinin ilan edilmiş olmasıdır.

Daha önce değinildiği üzere, parti Marksist ideolojiyi terk etme kararı almış, bunun üzerine parti içerisinden bir grup, komünist ideolojiyi terk etmeyeceğini açıklayarak LKCK '*Levizja Kombetare per Clirimin e Kosoves*' Kosova'nın Kurtuluşu Ulusal Hareketi isimli yeni bir parti kurmuşlardır. Son olarak ordunun kuruluşunun nasıl yapılacağı ile ilgili çalışma yapmak üzere dört kişilik özel bir birim kurulmasına karar verilmiştir. Birimde Hashim Thaçi, Kadri Veseli, Xhavit Haliti ve Ali Ahmeti yer almıştır. İleride UÇK Genel Müfettişi olacak olan Recep Selimi'nin aktardığına göre ordu için UÇK ismi de 1993 yılının Aralık ayında seçilmiştir (Mulaj, 2008, s. 1108).

Dört kişilik özel birim, Kosova çapında hücreler teşkil etmeye başlamış ayrıca Jashari'ler gibi silahlı gruplardan bir ağ oluşturmuştur. Bunun yanı sıra JNA(Yugoslavya Halk Ordusu) içerisindeki Arnavut subaylarla irtibat kurulmuştur. UÇK'nin ordu olarak profesyonelleşebilmesi için yardım istenen bu subayların en bilineni o dönemde Hırvat ordusuna katılmış olan Agim Çeku'dur. 90'ların ikinci yarısına doğru irtibat kurulan subay sayısı 100'ü bulmuştur. LPK'nın son hamlesi ise ordunun finansmanı için fon oluşturmak olmuştur. LPRK'nın kurucularından olan İbrahim Kelmendi'nin iddiasına göre 1992'de sürgündeki hükümetin başkanı Bujar Bukoshi'nin sorumluluğunda olan fondan yararlanmak istenilmiş ancak bir türlü istenen finansman sağlanamayınca diasporadaki Arnavutların katılımı için '*Fondi Vendlindja Thërret*'(Vatan Çağrısı Fonu) kurulmuştur (Kubo, 2010, s. 1140-1141).

3.3 SİLAHLI MÜCADELE DÖNEMİ

UÇK'nin silahlı mücadele dönemini üç ayrı bölüme ayırmak mümkündür. 1993-1996 yılları arasındaki ilk dönemde 1993'teki toplu tutuklamalar karşısında eleman kazanma, fon gelirlerini arttırma ve savaş için lojistik altyapısını oluşturma amacıyla hareket eden UÇK için bu dönem aynı zamanda yapının içerisine sızmaların önlenmesi ve UDBA(Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Devlet Güvenlik Servisi) ile resmi ya da gayrı resmi olarak ilişkide bulunanların

cezalandırıldığı bir dönem olmuştur (Perritt JR., 2008, s. 8). Bu dönemde resmi olarak kamuoyuna kimliğini açıklamamış olan UÇK'nin elde ettiği en önemli başarılardan biri; LPK, Kosova halkı ve UÇK ile arasında kurulan entegrasyondur.

LPK bu mücadele döneminde arka planda rehberlik görevi görürken UÇK tarafında gerilla grupları ile LPK siyasi komiserlerinin dahil olduğu resmi bir hiyerarşik yapı kurulmamıştır. Bu dönemde UÇK'nin tercih ettiği silahlı mücadele stratejisi, rastgele suikastlar yapmayı mücadelenin odağına almak yerine Sırp devlet güvenlik kurumlarına karşı açık savaş alanında askeri çatışmaya girmek şeklinde olmuştur (Pettifer, 2013, s. 93). 1993 yılının ilk yarısında polis güçlerine karşı düzenlenen saldırılarda 6 polis öldürülmüş 11 polis ise ağır yaralanmıştır. Buna karşılık güvenlik güçlerinin düzenlediği baskınlarda 15 Arnavut hayatını kaybetmiştir. İlk saldırılar esnasında iki suikast da gerçekleştirilmiş ve önce Arnavut asıllı Devlet Güvenlik Müfettişi Lutvi Ajvazi ve sonrasında hain olarak ilan edilen Bexhet Muçiaku suikastle öldürülmüştür (Stojarova, 2006, s. 3).

UÇK'nin ilk eylemlerine o dönem Kosova siyasetini domine eden LDK'nın bakış açısı oldukça ilginçtir. LDK'daki politikacılar bu eylemlerin her ne kadar Arnavutlar tarafından gerçekleştirilse de Sırp istihbaratının kontrolünde, bölgedeki gerginliği arttırmak amacıyla yapıldığı kanısındadır. O dönem LDK' da politika yapan Hidajet Hyseni, polis karakollarına düzenlenen saldırıların nedenini ve arkasında kimlerin olduğunu bilmediklerini ancak bu tip eylemler nedeniyle düzenlenecek intikam saldırılarının masumlara zarar vereceğini belirtmiştir (Mueller, 2011, s. 20).

LDK lideri Rugova ise henüz Bosna savaşının başladığı dönemde, silahlı mücadelede başarı şanslarının olmadığını, hâlihazırda Sırpların da böyle bir bahane beklediklerini ve böyle bir mücadelenin sonunun katliamla biteceğini belirtmiştir. Buna karşılık UÇK bu yaklaşımın bir yarar getirmeyeceğini savunmuştur. UÇK'nın önde gelen liderlerinden Rexhep Selimi, Rugova'nın uluslararası alanda tanınmayan bir devletin başında bulunduğunu ve sabretmek gibi ucuz bir maliyet yerine hayatlarını riske atmak gibi yüksek bir bedel ödemeden özgürlüğün gelmeyeceğini savunmuştur (Mulaj, 2008, s. 1107-1108).

1996-1998 arasındaki ikinci döneme damgasını vuran en önemli olay 1995 yılında imzalanan Dayton anlaşması olmuştur. Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna 'da 28 Ağustos 1995 günü bir pazaryerine Sırplar tarafından düzenlenen ve 37 kişinin ölümüyle sonuçlanan havan topu saldırısının ardından BM ve NATO tarafından Sırp General Mladiç'e verilen ve Saraybosna'nın çevresinde 20 km yarıçapı bulunan bölgeden topçularını çekmesini isteyen ültimatom geri çevrilince NATO kuvvetleri tarafından 30 Ağustos tarihinde başlayan ve iki hafta boyunca 3000 sortiden oluşan hava saldırıları düzenlenmiştir. Bu saldırıların ardından Ekim ayında ateşkes ilan edilmiş ve ardından Ohio Dayton'da ABD Hava Kuvetlerine ait bir hava üssünde Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franjo Tudjman, Bosna Hersek Cumhurbaşkanı Alija İzzetbegoviç ve Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Miloseviç'in katılımıyla üç hafta süren barış görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda 21 Kasım 1995'te bir anlaşmaya varıldığı ilan edilmiştir. Sonradan bir anlaşma haline getirilerek 14 Aralık 1995 günü Paris'te imzalanan anlaşmaya göre Sırp Cumhuriyeti ile Müslüman-Hırvat Federasyonu arasında 49-51 oranlık payı öngören bir toprak paylaşımı, yeni bir anayasa, insan haklarının korunmasına yönelik mekanizmalar ve NATO yönetiminde 60000 kişiden oluşan bir uluslararası kuvvetin bölgeye yerleştirilmesi öngörülmüştür (Malcolm, Bosna, 1999, s. 409-413). Bosna savaşını bitiren Dayton anlaşmasında Kosova ile ilgili herhangi bir madde bulunmadığı gibi Miloseviç bu anlaşmadan sonra Batılı diplomatlar tarafından barış için gösterdiği çabalardan dolayı takdir edilmiştir. Bu durum, dört yıldır halkından eski Yugoslavya'nın durumu uluslararası toplum tarafından belirlenene kadar sabretmelerini isteyen Rugova'yı zor bir duruma düşürürken Kosovalı Arnavutlarda büyük bir umutsuzluk ve öfke doğurmuştur. Bu olayın üzerine 1996 yılının Eylül ayında Rugova'nın bir İtalyan Katolik hayır kurumu vasıtasıyla Miloseviç ile görüşerek Arnavut paralel eğitim sistemi için okul binası istemesi ve bu konuda Miloseviç'in verdiği sözü de sonrasında yerine getirmemesi Rugova'nın itibarını büyük ölçüde sarsmıştır. 1996 yazından itibaren hiçbir örgütün sorumluluğu üstlenmediği saldırılar düzenlenmeye başlamıştır. Mitroviça'da iki polisin vurulması, Priştine üniversitesi rektörüne saldırı ve Podujevo'da meydana gelen patlamalar ile şiddet olayları yoğunlaşırken Haziran 1996'da Sırbistan Sanat ve Bilim Akademisi başkanı Aleksandar Despiç'in Kosova'nın barışçıl yollardan ayrılmasının görüşülebileceğini açıklaması Sırp kamuoyunda büyük bir infiale neden olmuştur (Malcolm, 1999, s. 409-411). Yine bu döneme tekabül eden 1997 yılının ilkbaharında

Arnavutluk'ta meydana gelen ayaklanma ve hükümetin devrilmesi, Arnavutluk'tan Kosova'ya yapılan silah sevkiyatını önemli derecede arttırmıştır (Perritt JR., 2008, s. 8).

Dayton sonrasında artan eylemlerin UÇK tarafından bizzat üstlenilmemesine rağmen Rugova yanlısı kamuoyunda UÇK'nin işaret edilmesi sonrası Rugova bu eylemleri yapanların Sırp gizli polisi olduklarını ve Arnavutları zor duruma sokmak amacı güttüklerini ileri sürmüş ve UÇK ile rekabet edecek FARK (*Forcat Armatosure e Republikes e Kosovës*) 'Kosova Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri' isimli bir silahlı örgüt kurma kararı almıştır. Bu dönemde sürgündeki Kosova Cumhuriyeti Başbakanı Bukoshi ile Rugova arasında politik yaklaşım farklarından dolayı anlaşmazlıklar ortaya çıkmış, Rugova'yı pasiflikle suçlayan Bukoshi artık direnişin pasif bir şekilde yapılmaması gerektiğini savunmuştur (Perritt JR., 2008, s. 15).

FARK Silahlı Birliği, Bukoshi ve sürgündeki hükümetin savunma bakanı Ahmet Krasniqi tarafından Tropoja'da kurulmuştur. FARK'ın askeri eğitim faaliyetlerine başlaması sonrası UÇK ile Bukoshi arasında bu iki askeri yapının birlikte hareket etmesi ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Ancak bazı UÇK yöneticileri tarafından Bukoshi'nin adamları hakkında sürgündeki hükümetin 'Yüzde Üç' fonunun paralarını çaldıkları ithamında bulunulunca Bukoshi'nin buna cevabı eski Yugoslav ordu subaylarını FARK'ın kuruluşunda rol almaları için Arnavutluk'a göndermek olmuştur. (Judah, 2000, s. 173-174). FARK ve UÇK arasında tek bir ordu yapısı altında birlikte var olmak konusunda ciddi fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bukoshi, FARK'ın UÇK'ya göre daha iyi eğitimli ve disiplinli bir ordu olacağını düşünürken UÇK liderliği ise geldikleri noktaya sürgün hükümetinin yardımı olmadan geldiklerini ve bu noktadan itibaren kendilerinden ordu yerine para yardımı istediklerini açıklamışlardır. Bu iki askeri güç arasındaki sürtüşmeye somut bir örnek olarak Dukagjini bölgesinde yaşananlar gösterilebilir. Bu olayda bölgenin UÇK Komutanı Ramush Haradinaj, bölgenin FARK Komutanı Tahir Zemaj lehine komutanlıktan çekilebileceğini açıklamıştır. Bu teklif önce kabul edilmesine karşın sonrasında FARK Genelkurmay Başkanlığı tarafından reddedilmiş buna gerekçe olarak kendi güçlerinin UÇK'nin tecrübesiz ve iyi komuta edilmemiş askerleriyle karıştırmamak istenmemesi gösterilmiştir. Ancak Sırp güçleriyle yaşanan çatışmalar sonrasında Zemaj, savaşın kazanılmasının imkânsız olduğunu açıklayarak komutası altındaki askerler ve silahlar ile birlikte Arnavutluk'a kaçmıştır (Perritt JR., 2008, s. 86).

22 Eylül 1998 günü FARK'ın kurucusu ve sürgün hükümetinin Savunma Bakanı Ahmet Krasniqi Tiran'da faili meçhul bir suikastla öldürülmüştür. Bu cinayetin ardından Arnavutluk devlet başkanı Fatos Nano'nun başlattığı ve Pandelj Majko hükümetinin tamamladığı bir operasyonla farklı politik gruplara mensup silahlı güçler Tiran'da yaşanan silahlı çatışmalar sonucunda FARK ve Bukoshi'nin savunma bakanlığı personelini ortadan kaldırmıştır. Bu olaylardan sonra FARK etkinliğini kaybederek Tropoja'daki varlığını ancak bir süre daha zorlukla devam ettirebilmiştir (Pettifer, 2013, s. 157). Ahmet Krasniqi'nin öldürülmesi ile ilgili çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Bunlardan biri, Krasniqi'nin bir yardım konvoyunun paralarına el koyması diğeri de Saraybosna'daki Bosnalı Müslümanlarla olan güçlü ilişkisi nedeniyle Fatos Nano hükümetiyle ters düşmesi olarak gösterilmiştir. Cenazesine katılan tek diplomatın Arnavutluk'taki Bosna Hersek büyükelçisi olması da bu iddiayı desteklemek amacıyla kullanılmıştır (Pettifer, 2013, s. 323(51.dipnot)). Buna karşılık UÇK'nin bazı eski komutanları ve eski Arnavut resmi görevlilerine göre, Pec ve Decani'de FARK'a ait silahlara UÇK tarafından el konulmasının ardından artan tansiyon sonrası Hashim Thaçi ve Arnavutluk Devletinden bazı kişiler Krasniqi'yi ortadan kaldırmaya karar vermiş ve Krasniqi, Arnavut Polisi tarafından polis noktasında durdurulduktan sonra kafasına ateş edilmek suretiyle öldürülmüştür (Hadges, 1999).

UÇK'nin silahlı mücadeleyi yaygınlaştırma sürecine 1997'de Arnavutluk da meydana gelen geniş çaplı şiddet olayları ve kaos da büyük bir katkı sağlamıştır. Arnavutluk'ta uygulanan piramit yatırım planının çökmesi sonucu yüzbinlerce Arnavut'un birikimi heba olmuş ve çıkan büyük isyan sonucunda ordu silah depoları da dâhil birçok kamu kurumu yağmalanmıştır. Bu durumu fırsata çeviren UÇK, 5 dolar gibi bir ücret karşılığında elde ettiği AK-47 piyade tüfeklerini Arnavutluk sınırından Kosova'ya getirebilmiştir. Çok sayıda silahı bu şekilde elde edebilen UÇK'nin bir gerilla ordusu haline gelebilmesi süreci bu sayede tamamlanmıştır. O güne dek varlığı bilinen ancak kamuoyu önüne kendi kimliği ile çıkmamış olan UÇK, 15 Ekim 1997 yılında, UÇK üniformasıyla öldürülen ilk UÇK'lı olan Adrian Krasniqi'nin 13.000 kişinin katılımıyla gerçekleşen cenazesinde, hemen ardından da 20.000 kişinin katıldığı, UÇK aktivisti öğretmen Halit Geci'nin cenazesinde varlık göstermiştir. Geci'nin cenazesine UÇK

üniformasıyla katılan Muje Krasniqi, Daut Haradinaj ve Rexhep Selimi ilk kez UÇK üniformasıyla görüntülenen kişiler olmuşlardır. Kalabalığa hitaben yapılan konuşmada Kosova'nın özgürleşmesinin ancak silahlı direniş ile mümkün olabileceğini belirten UÇK'lılara cenazeye katılan binlerce Kosovalı Arnavut 'UÇK' tezahüratlarıyla karşılık vermiş ve tüm Kosovalı Arnavutlar UÇK'nın varlığına ilk kez canlı olarak şahit olmuşlardır (Mulaj, 2008, s. 1110).

Bu dönemde UÇK dış ülkeler tarafından '*terörist*' olarak kabul edilmiştir. 1998 yılının Şubat ayında ABD'nin bölgedeki özel temsilcisi Robert Gelbard, UÇK'nin "hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde" terörist bir grup olduğunu ifade etmiştir. BM Güvenlik Konseyi de UÇK tarafından gerçekleştirilen terör eylemlerini kınayarak silah ambargosu uygulamıştır (Mueller, 2011, s. 9-10).

1998 yılı itibariyle saldırılarını arttıran UÇK'ye karşı Yugoslav ordusu da harekete geçerek ilk olarak Adem Jashari'nin ailesini hedef almış, 5 Mart 1998 yılında Jashari'nin köyü Prekaz'a yapılan ve üç gün süren saldırılar sonucunda 10'u çocuk 18'i kadın toplamda 58 kişi katledilmiştir. Bunların 56'sı Jashari ailesindendir. Jashari ailesinin katledilmesi uluslararası toplumda büyük tepki çekmiş ve UÇK'ye olan sempatiyi arttırmıştır. Yerel düzeyde ise Kosovalı Arnavutlar bu olaya büyük tepki göstermiş ve 1998 yılının yaz aylarında UÇK'ye olağanüstü bir katılım olmuştur (Mulaj, 2008, s. 1110). Tam bu dönemde dikkat çekici bir gelişme yaşanmış ve Haziran ayında ABD'nin Bölge Özel Temsilcisi Richard Holbrooke UÇK'yı ziyaret eden ilk diplomat olmuştur (Mueller, 2011, s. 10) 1998 yılının Mayıs ayında UÇK'nin 1200 olan üye sayısı Temmuz ayında 25.000'e çıkmıştır. Aynı dönemde UÇK'nin yaptığı saldırıların sayısı bir önceki yıla göre 70'ten 1470'e çıkmıştır. Temmuz ayından itibaren Yugoslavya Ordusu polis kuvvetine ağır silah, top, tank desteği vermeye başlamış ve şiddetlenen çatışmalar sonrasında binlerce Arnavut evlerini terk etmiştir. Bu durum uluslararası medyanın da dikkatini çekmiş ve uluslararası kamuoyu Miloseviç'e operasyonları durdurması için baskı yapmaya başlamıştır. 23 Eylül 1998'de BM Güvenlik Konseyi 1199 no'lu kararı kabul ederek iki tarafın ateşkes yapmasını talep etmiştir. Aynı anda NATO hava üslerine Yugoslavya'ya karşı yapılacak hava saldırısı için hazır olma emri verilmiştir ABD'nin özel temsilcisi Richard Holbrooke da Belgrad'a giderek Miloseviç ile görüşmüş ve kendisini

NATO'nun hava saldırısı yapacağı konusunda tehdit etmiştir. Bunun üzerine Miloseviç 13 Ekim 1998'de Holbrooke ile bir anlaşmaya varmıştır. Buna göre 4000 kişilik Sırp Özel Polis kuvveti Kosova'dan çekilmiş ve anlaşmanın uygulamasını denetlemek üzere AGİT Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı mensubu 2000 kişilik bir gözlemci grubu Kosova'ya gelmiştir. Yaz boyunca oldukça ağır kayıplar veren UÇK bu ateşkesi kendisi için avantaja çevirmiş ve Sırpların çekildikleri yerlerde hâkimiyeti ele geçirirken askeri faaliyetlerine de devam etmiştir. NATO, BM ve OSCE provokatif eylemlerine son vermesi konusunda UÇK'yi uyarırken Sırplar da ateşkese uyulmadığını görünce bölgeye geri dönmeye başlamıştır (Kubo, 2010, s. 1147-1149).

UÇK'nin savaştaki stratejisi incelendiğinde başarıya ulaşmanın tek yolunu Kosova'ya uluslararası müdahalenin yapılmasını sağlamakta gördüğü anlaşılmaktadır. Hırvatistan ve Bosna'nın eski Yugoslavya'dan kopuşunun bu şekilde olduğunu gören UÇK aynı şeyi Kosova'da yapabilmek amacıyla uluslararası müdahaleyi teşvik etmeyi amaçlayan birbiriyle ilişkili bir dizi girişimi benimsemiş ve geliştirmiştir. Bunu yapabilmek amacıyla UÇK, dördüncü nesil savaş mantığının temel ilkesini uygulamıştır (Pettifer, 2013, s. 143). Amerikan Ordusu ve Amerikan Deniz Piyadelerine mensup askeri teorisyenler tarafından ortaya atılan ve düşman ordusunu yenmeye çalışmak yerine düşmanın siyasi iradesine saldırarak yok etmeyi amaçlayan bu ilke "mümkün olanın ve zamanlamanın sanatı" olarak nitelendirilmiştir (Perritt JR., 2008, s. 13-14).

UÇK'nin savaş stratejisinin ötesinde savaşın seyrini değiştirecek gelişme başta ABD, İngiltere ve Almanya olmak üzere büyük devletlerden alınan direkt ya da endirekt istihbari ve askeri yardımlardır. Bir LPK aktivisti ve UÇK üyesi olan, aynı zamanda 'İnsan Hak ve Özgürlüklerini Savunma Konseyi' nin yöneticilerinden olan Shaban Shala, 1996 yılında diğer bir UÇK yöneticisi ve Hashim Thaçi'nin amcası olan Azem Syla ile Arnavutluk'a gittiklerinde İngiltere, ABD ve İsviçre istihbarat yetkililerileriyle görüştüklerini ve bu istihbarat örgütlerinden bazılarıyla olan temaslarının 1991 yılından beri devam ettiğini açıklamıştır (Judah, 2000, s. 120). Bu ülkelerden İngiltere, *'Operation Horn'* (Boynuz Operasyonu) adında gizli bir operasyon ile UÇK'ya örtülü askeri destek vermiştir (Pettifer, 2013, s. 145). Almanya'nın UÇK ile ilişkisiyle ilgili bir makale yazan Fransız gazeteci – yazar Roger Faligot, UÇK'nin resmen faaliyete geçtiği 1996 yılının, Hansjoerg Geiger'in BND (*Bundesnachrichtendienst)* Almanya Federal Haber

Alma Servisi'nin başına geçmesiyle aynı döneme denk geldiğini ve Geiger'in ilk icraatlerinden birinin Tiran'a en büyük bölgesel BND istasyonlarından birini kurmak olduğunu, BND'nin de Arnavutluk İstihbarat Servisi SHIK(*Shërbimi Informativ Kombëtar)* Ulusal Haber Alma Servisi'nin üst düzey yetkilileri ile işbirliği içinde olduğunu ileri sürmüştür. Bu işbirliği çerçevesinde BND, Arnavutluk'ta yaşayan 500.000 Kosovalı içinden UÇK için acemi asker seçmekle yükümlüydü. Ayrıca MAD (*Militaerabschirmdienst*) Almanya Askeri İstihbaratı ve KSK (*Kommando Spezialkraefte*) Özel Kuvvetler Komutanlığı tarafından UÇK'ye elektronik teçhizat ve eğitim desteği verilmiştir. 1998 yılı içerisindeki bazı çatışmalarda bazı UÇK askerlerinin kameralar önünde dahi Almanya Silahlı Kuvvetleri üniforması giydikleri görülmüştür. Faligot, Alman istihbarat görevlisi Dr Erich Schmidt-Enboom'dan aktardığı bilgiler ışığında Alman İstihbaratı'nın eski Doğu Alman silahlarını Arnavutluk'a getirerek UÇK'ya verdiğini iddia etmiştir (Farigot, 1998). Amerikan İstihbaratı'nın UÇK ile olan ilişkisine gelindiğinde buna kanıt olarak, CIA tarafından 1998 yılında Arnavutluk devletine Kosova'ya silah geçiş yollarının açılması için izin verilmesinin talep edilmesi ve yine CIA tarafından direkt olarak UÇK'ye; örgüt içerisinde İslami etkilere izin verilmemesi, uyuşturucu parasının eylemlerin desteklenmesinde kullanılmaması ve Kosova sınırları dışında terörist saldırılar yapılamaması ile ilgili verdikleri talimatlar gösterilebilir (Perritt JR., 2008, s. 141).

Savaşın gidişatı 1999 yılı Ocak ayının ikinci haftasında meydana gelen Raçak katliamı ve sonrasında yaşanan gelişmeler sonucunda köklü bir biçimde değişmiştir. Raçak'tan gelen sivillere yönelik katliam haberi Kosova savaşını uluslararası bir sorun haline getirerek NATO müdahalesinin önünü açmıştır (Pettifer, 2013, s. 185).

15 Ocak 1999 tarihinde Raçak köyünde gerçekleşen katliamın öncesinde UÇK birlikleri Suvaj Reka ve Ferizaj'da Sırp polis birliklerine saldırmıştır. Bu saldırının Raçak yakınlarındaki Shtime'deki UÇK grubu tarafından yapıldığı iddiasıyla bu bölgede operasyon başlatan Sırp polis birlikleri Raçak köyünde UÇK üyesi ve sempatizanı olduğunu iddia ettikleri kişileri infaz etmişlerdir. Olay sonrasında birçok ceset ve olayda kullanıldığı düşünülen silahları da bırakarak çekilen Sırp birliklerinin hemen ardından AGİT (Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı) tarafından kurulmuş olan KVM (Kosova Denetim Misyonu) şefi William Walker olay yerine gelerek durumu bir vahşet olarak ilan etmiş ve olay hızlı bir şekilde uluslararası basındaki yerini

almıştır. 16 Ocak'ta bir basın toplantısı düzenleyen Walker, Raçak'ta ölenlerin infaz edildiğini ilan ederken Sırplar, Fransızların da iddia ettiği üzere ölenlerin UÇK militanları olduğunu iddia etmiştir. Ancak BBC muhabiri Jackie Rowland ölenlerin sıradan işçi, köylü ve çiftçiler olduğunu ve hepsinin kafalarından vurulduğunu belirtmiştir. Uluslararası kamuoyunda geniş yankı uyandıran bu olay sonrasında NATO generalleri Wesley Clark ve Klaus Neumann Miloseviç ile buluşarak kendisine NATO'nun müdahale hazırlığında olduğuna dair uyarıda bulunmuşlardır. (Pettifer, 2013, s. 189-190). Diğer yandan Raçak katliamının sahte olduğuna dair bazı iddialar da önce Fransız Le Monde, Liberation ve Le Figaro gazeteleri sonrasında da Amerikan Los Angeles Times tarafından dile getirilmiştir. Gazete'de yer alan'*Racak Massacre Questions: Were Atrocities Faked?*' (Raçak Katliamı Soruları: Zulümler Sahte miydi?) başlıklı haberde, çatışmada öldürülen UÇK'lıların üniformalarının çıkartılarak bir araya toplandığı ve olaya katliam görüntüsü verildiği iddiası gündeme getirilmiştir (Chossudovsky, 1999).

3.4 RAMBOUILLET GÖRÜŞMELERİ VE NATO MÜDAHALESİ

29 Ocak 1999 tarihinde ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya'dan oluşan 'Temas Grubu' ülkeleri, Kosova sorununa barışçıl bir çözüm bulabilmek amacıyla biraraya gelerek çatışan tarafların uluslararası arabuluculuk güvencesi altında acilen görüşmeleri gerektiği konusunda mutabık kalmışlardır. 30 Ocak 1999 tarihinde ise NATO, hava kuvvetlerini çatışmalar esnasında her iki tarafa karşı da uyarı amaçlı olarak kullanabileceğini açıklamıştır. Bu gelişmelerin ardından başlangıç görüşmeleri Paris yakınlarındaki Rambouillet'te 6 Şubat 1999 tarihinde başlamıştır (Chawla, 2000, s. 1146).

Görüşmelere katılan Kosova Arnavut delegasyonu incelendiğinde LDK'nın sadece 3 kişiyle temsil edildiği ve UÇK liderlerinden Hashim Thaçi'nin başkanlığını yaptığı heyette LBD '*Lëvizjes së Bashkuar Demokratike'* Birleşik Demokratik Hareket Parti'den Rexhep Qosja ve iki bağımsız delege ile biri Morton Abramowitz olmak üzere iki ABD Büyükelçisinin de olduğu görülmüştür. Sırp tarafında ise Başkan Yardımcısı Ratko Markoviç'in başkanlığındaki heyet çok uluslu bir yapıda görüşmelere katılmıştır. Heyet içerisinde iki Türk, iki Arnavut, bir Roman, bir Goralı bir de Mısırlı (Kosova'daki etnik azınlıktan) bulunmuştur. Görüşmeler esnasında iki

delegasyon yüz yüze görüşmemiş, toplantıya ilişkin herhangi bir kural ya da ajanda belirlenmemiştir. Bunun yerine 'Temas Grubu'nun temsilcileri delegasyonlar ile görüşerek kabul edilmesi gereken on maddelik bir anlaşma metni iletmişlerdir. Görüşmelerde Amerikan Planı'nın ne olduğunu Abramowitz daha sonra bir Danimarka gazetesi ile yaptığı röportajda anlatarak amaçlarının UÇK tarafının kabul edeceği bir anlaşma ile Miloseviç'i bir ültimatom ile karşı karşıya bırakmak olduğunu söylemiştir. Avrupa ve Rusya delegasyonu ise ABD tarafının tekrar eden askeri tehditleri altında anlaşma imzalanmasının zor olduğu kanısına varmıştır. Anlaşmanın imzalanması ile ilgili UÇK tarafı ilk turda isteksiz olmasına rağmen NATO Genel Komutanı ile Senatör Robert Dole tarafından verilen Sırplara bombardıman yapılacağı garantisi ile Paris'te yapılan ikinci tur görüşmelerinde anlaşmayı imzalamışlardır. Sırp tarafında ise heyet başkanı Markoviç anlaşma taslağının 'Temas Grubu'na ait olmadığını, Rusya delegasyonu'nun anlaşmanın askeri uygulamalar ile ilgili olan II. ve VII. bölümlerini hiç görmediğini, V. Bölümün ise tartışıldığını ancak kabul edilmediğini öne sürmüştür. Ayrıca anlaşmanın askeri ek kısmının kabul edilmesi için sadece dört saatlik bir sürenin verildiğini belirtmiştir (Sörensen, 2013, s. 48-49).

6-23 Şubat tarihleri arasındaki ilk tur görüşmelerden sonuç alınamayınca ikinci tur görüşmeler Paris'te 15-18 Mart tarihleri arasında yapılmış ancak Kosovalı Arnavutlar anlaşma metnini imzalarken Sırplar tam da UÇK'nin beklediği gibi anlaşmayı imzalamamışlardır (Chawla, 2000, s. 1146). Görüşmelerin Rambouillet ayağının sonunda ABD başkanı Bill Clinton Rambouillet'de anlaşmanın sağlanamaması durumunda Kosova'ya Amerikan askeri gönderebileceklerini açıklarken Sırbistan Cumhurbaşkanı Milan Milutinoviç bunun yaşanması durumunda Vietnam'a benzer bir savaş yaşanacağı uyarısında bulunmuştur. Sonuçsuz kalan Rambouillet görüşmelerinde Sırp tarafı, Kosova sorununun iç mesele olduğu ve UÇK'nin terör örgütü olması nedeniyle muhatap alınmayacağı konusunda ısrarcı olmuştur. Daha önce Dayton görüşmelerinde Bosna için de iç mesele tezini kullanmış olan Sırpların, 'Bağlantı Grubu' tarafından kaleme alınan 80 madde içerisinde NATO'nun Yugoslavya'da konuşlanması ve tüm ulaşım yollarının kontrolünü elinde bulundurması gibi maddeleri "iç mesele" tezine temelden karşı olmasından dolayı kabul etmesi mümkün olmamıştır. Sonuçta bu çözümsüzlük de NATO müdahalesinin yolunu açmıştır (Ercan & Pektaş, 2018, s. 127-128).

Sırpların anlaşmayı reddetme gerekçelerini özetlemek gerekirse anlaşmanın geçerli olacağı 3 yıl boyunca;

a-Kosova'nın statüsünün açıkça belirtilmemiş olması,

b-Anlaşmanın '1.bölüm,6.maddesi'ne göre Yugoslavya Kanunlarının Kosova'da geçerli olmayacak olması,

c-Kosova'nın statüsü belirtilmemesine rağmen anlaşmada oluşturulması öngörülen kurumların bağımsız bir devlettekine benzer yetkilere sahip olması,

d-Kosova'nın Merkez Bankası olmamasına rağmen uluslararası kredilere erişim hakkının bulunacak olması ve ayrıca federasyonun vergi toplama hakkının anlaşmada belirtilmemiş olması,

e-Anlaşmanın 3 yıllık geçici bir süre içinde olsa Kosova'daki tüm mülklerin ve dolayısıyla Sırp kilisesinin de Arnavut yönetimine bırakılacak olması, (4.bölüm, II. madde),

f-Anlaşmada vatandaşlığın tanımlanmamış olması,

g-Azınlıkların korunması ile ilgili maddenin zayıflığı ve dil konusunun belirtilmemiş olması,

h-Sırp kuvvetlerin geri çekilmesi içerikte yer alırken UÇK ile ilgili bu konuda bir hükmün yer almaması ayrıca UÇK'nin silahsızlandırılması ile ilgili bir hükmün anlaşmada yer almaması

ı-NATO'nun Yugoslavya'yı işgali anlamına gelecek şekilde, NATO'nun Kosova dışında tüm YFC(Yugoslavya Federal Cumhuriyeti) bölgelerine sınırsız erişim hakkının olması,

j- İzin almaksızın YFC'deki tüm binalara, havaalanlarına erişim hakkının olması ve altyapıyı değiştirebilme hakkının bulunması,

k-NATO askerlerinin ve temsilcilerinin YFC sınırları içerisinde bir suç işleseler bile dokunulmazlık hakkının bulunması ve bireyleri tutuklama hakkının bulunması (7.bölüm, ek B: 6 ve B: 21) sayılabilir. Bu temel itirazların dışında Arnavut delegasyonunun ABD Dışişleri

Bakanı Madeleine Albright'ın katkısıyla anlaşmaya eklettiği bir diğer maddeye göre ise 3 yıllık geçici yönetim sonucunda Kosova'da yaşayan halkın iradesi uyarınca bağımsızlık ilan etme hakkı bulunacaktır. Kosova'daki Arnavut nüfusun ezici çoğunluğuna bakıldığında bu maddenin bağımsızlık anlamına geldiği açıktır. Sırpların tüm bu konular ile ilgili yaptıkları itirazların bir kısmı (örneğin Kosova'da bulunacak askeri varlığın NATO dışında bir formatta olması gibi talepler) 'Temas Grubu' tarafından kabul edilmesine rağmen ABD tarafından reddedilmiştir (Sörensen, 2013, s. 49-51).

Sırp tarafı anlaşmayı imzalamayı reddettikten sonra Kosova'ya ekstra kuvvet sevk etmeye ve operasyonlarını arttırmaya başlamıştır. 20 Mart 1999'da KVM, görevlerini yaparken Sırp güçleri tarafından engellenmeye başlandığı için bölgeyi terk etmiştir. Bunun üzerine Holbrooke, Miloseviç ile görüşmek üzere Belgrad'a giderek Kosovalı Arnavutlara karşı düzenlenen saldırıların durdurulmaması halinde NATO'nun askeri müdahalede bulunacağını belirtmiş ancak Miloseviç kendilerine yapılacak herhangi bir telkine uymayacaklarını belirtince diplomatik ilişkiler kesilmiştir. Bunun üzerine NATO tarafından 24 Mart 1999'da hava saldırısı emri verilmiştir. NATO operasyon kodu '*Operation Allied Force*' (Müttefik Kuvvetler Operasyonu) olan sistemli hava saldırıları temel olarak Yugoslavya Ordusu ve MUP (Özel Polis Birlikleri)'u hedef almıştır. Ayrıca petrol dolum tesisleri, hava savunma sistemleri, yüksek komuta merkezleri de hava saldırıları ile vurulmuştur. Yugoslav ordusu, hava savunma sistemleri, erken uyarı radarları ve savaş uçaklarını kaybetmesiyle birlikte yavaş yavaş hava saldırılarına karşı askeri kabiliyetini de yitirmiştir. Ek olarak elektrik sistemlerinin ve petrol tesislerinin isabet alması ordunun tüm lojistik erişimini de ortadan kaldırmış olduğundan ordunun lojistik anlamda desteklenme ihtimali ortadan kalkmıştır. İki aydan fazla süren hava saldırıları sonucunda 9 Haziran 1999 akşamı Yugoslavya ile NATO arasında 'Askeri Teknik Anlaşma' imzalanmış ve 10 Haziran'da NATO komutanı General Clark hava saldırılarının durdurulduğunu ve Yugoslav kuvvetlerinin Kosova'dan çekilmeye başladığını duyurmuştur (Chawla, 2000, s. 1146-1147).

NATO'nun hava saldırıları sırasında UÇK'nin konumunu Amerikalı General Mike Short savaş sonrasında şu şekilde ifade etmiştir "*NATO ile UÇK resmen müttefik olmasalar da UÇK savaşa bazı başarılar kazanarak başladı ve savaşın sonunda Yugoslav ordusu UÇK saldırılarını*

sonlandırmak için harekete geçtiklerinde vurucu güçlerimiz yerlerini tespit ederek yok edebildi". UÇK bu açıdan bakıldığında bazı NATO kuvvetlerinin kara harekâtına katılarak katkı vermelerine yardımcı olmuştur. Örneğin hava herakatının sonlarına doğru İngiliz özel kuvvetleri olan SAS komandoları *'Operation Horn'* kapsamında UÇK birlikleri ile birlikte ortak operasyona katılmışlardır. Bu aşamada SAS komandoları ile UÇK'nin kara operasyonları Amerikan hava kuvvetleri ile birlikte eşgüdüm içerisinde yürütülmüştür.

Savaşın sonlanmasında Rusya'nın özel temsilcisi olan Viktor Chernomrydin'in Miloseviç'i askeri anlamda savaşmanın bir anlamı olmadığına ikna etmesi de çok önemli rol oynamıştır. Rusya'nın desteği olmadan savaşı devam ettiremeyeceğinin bilincinde olan Miloseviç Kosova'dan çekilmeyi bu şekilde kabul etmiştir. Yugoslavya ordusunun çekilmesinden sonra UÇK birlikleri Kosova şehirlerine girmiş ve halkın sevgi gösterileri ile karşılanmıştır (Pettifer, 2013, s. 220-221).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 1244 no'lu karar gereğince, son bulan NATO bombardımanın ardından Kosova'da güvenlik hizmetlerinin KFOR (Kosova Barış Gücü) tarafından verilmesine, tüm silahlı güçlerin Kosova'dan çekilmesine ve bölgenin UNMIK (Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu) tarafından yönetilmesine karar verilmiştir. Buna göre UNMIK'in Kosova'da normalleşme olana dek geçici hükümet görevinde bulunması ve Kosova'nın statüsünün bu süre içerisinde tüm tarafların katılımıyla yapılacak müzakereler sonucunda belirlenmesi öngörülmüştür (Ülger, 2016, s. 180).

NATO müdahalesi ile ilgili olarak değerlendirilen bir konu da müdahalenin meşruluğuna ilişkindir. Müdahalenin Rusya'nın da dâhil olduğu BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi)'nin 1244 no'lu kararı ile sona ermesi ancak müdahale emrinin herhangi bir BMGK kararına dayanmadan alınması, NATO'nun 50.yılında Devlet başkanları zirvesinde kabul edilmiş olan 'Yeni Stratejik Konsept'e dayandırılmaktadır. Bu konsepte göre NATO, insan haklarının ihlal edilmesi, etnik çatışma gibi istikrar bozucu durumlar söz konusu olduğunda askeri olarak müdahale edebileceğini ortaya koymuştur (Ercan & Pektaş, 2018, s. 132).

NATO müdahalesinin gerekçesi ve meşruiyeti ile ilgili olarak 23 Ekim 2000 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından kamuoyuna açıklanan 'Kosova Raporu'nda önemli bilgiler yer

almaktadır. İsveç Başbakanı Göran Persson'un girişimi ve İsveç hükümetinin de katılımıyla, Güney Afrika'dan Yargıç Richard Goldstone ve Stockholm'deki Olof Palme Uluslararası Merkezi Genel Sekreteri Carl Tham'ın eşbaşkan olarak bulunduğu 'Bağımsız Uluslararası Kosova Komisyonu'nun hazırladığı rapora göre NATO'nun Kosova müdahalesi *"illegal fakat meşru"* olarak nitelendirilmiştir. Bu kavramın açılımında, müdahalenin illegal olmasının nedeni "*BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan gerçekleştirilmiş olması*", meşru olmasının nedeni de "*tüm diplomatik yolların tüketilmiş olması nedeniyle Kosova'daki cinayet ve vahşeti durdurmanın başka bir yolu olmaması*" olarak gösterilmiştir. Raporda müdahalenin şekli; ağırlıklı olarak NATO'nun, bombardımanın kısa sürede tamamlanacağı öngörüsünün yanlış olması ve Sırp hükümetinin Kosovalı Arnavutlara saldırı riskinin dikkate alınmaması ile bombardıman sırasında sivil kayıpların meydana gelmesi açısından eleştirilmiştir. Ancak "*yapılan ciddi hatalara rağmen NATO'nun sivil kayıpları engellemek için önemli bir çaba sarf ettiğinin*" altı çizilmiştir. Komisyon, raporunda 'yasal bir müdahale şekli olarak insani müdahale operasyonu' kavramını ortaya atarak bu tip operasyonların kuvvet kullanımına mevcut savaş yasasında belirtilenden daha fazla kısıtlama getirmesi gerektiğini belirtmiştir. BMGK'nin 1244 no'lu kararı ile uyarınca kurulan KFOR ve UNMIK'in görevleriyle ilgili eksikliklerinden de bahseden rapor, "*NATO müdahalesinin, devletlerin hakları ile vatandaşların hakları arasındaki denge ile ilgili olarak mevcut uluslararası hukukun sınırlarını ortaya çıkardığını ve savaş sonrasında etnik savaşların parçaladığı toplumlarda çok etnikli bir yapı kurmanın ne kadar zor olduğunu gösterdiğini* " savunmuştur (The Kosovo Report, 23).

Kosova Raporunda "*NATO'nun Kosova'ya müdahalesinin, 21. yüzyılda insan haklarını ve insani değerleri savunmak için güç kullanımının meşruiyeti ve uygulanabilirliği hakkında önemli soru işaretleri ortaya çıkardığı için bir emsal teşkil edemeyeceği*" belirtilmiştir. Aynı şekilde 2003 yılında ICJ (International Court of Justice) Uluslararası Adalet Divanı'nı da BM ve Uluslararası Hukuk belgelerine göre 1992 ile 2000 yılları arasında Yugoslavya'nın durumunun '*Sui Generis*' yani 'kendine özgü' olduğunun altını çizmiştir. Bu durum hukuki olarak 'emsallik' ya da 'kendine özgü durum' tanımını yapmaya yetkili olan bir kurum olmaması nedeniyle tartışmalı olarak görülmüştür (Peters, 2014, s. 3-4).

Diğer yandan 1244 no'lu kararda, birleşik komuta zinciri içerisinde ve BM himayesi altında bir askeri uluslararası güvenlik varlığından söz edilmesine rağmen bu gücün NATO olduğunun belirtilmemiş olması tartışma konusu olmuştur. Ayrıca uluslararası güvenlik kuvvetlerinin tüm Yugoslavya'da değil sadece Kosova'da bulunacağının belirtilmiş olması ve bu kararın önsözünün Yugoslavya'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünün açıkça altını çizmiş olmasına karşın sonraki uygulamalar hukuki açıdan kararın sorgulanmasına neden olmuştur (Herring, 2000, s. 232).

3.5 TMK (KOSOVA KORUMA KOLORDUSU)

10 Haziran 1999'da alınan BMGK'nin 1244 nolu kararının 15.paragrafına göre UÇK ve diğer silahlı Arnavut gruplar silahlı eylemlerine son vermek ve silahsızlanmanın tüm gereklerini yerine getirmek ile yükümlü kılınmıştır. Bu kararın alınmasından 10 gün sonra da *'Undertaking of Demilitarisation and Transformation by the UCK'* (UÇK'nin Silahsızlanması ve Dönüşüm Taahütnamesi) belgesi KFOR ve UÇK arasında imzalanmıştır. İmzalanan bu belge UÇK'nin çatışma alanlarından çekilmesi, silahsızlandırılması ve sivil topluma entegrasyonu, düşmanlıkların durdurulması, sınır ötesi faaliyetlerin ve düşmanlıkların sona ermesinin izlenmesi konularını içerirken silahsızlanma ve dönüşüm süreci için bir zaman planı verilmesini de taahhüt etmiştir. Belgeye göre UÇK mensupları TMK ve Kosova Polis Gücü'ne tercihli olarak geçiş yapabileceklerdir (Özerdem, 2003, s. 81).

Bu süreçte, UÇK'nin eski TMK'nin yeni komutanı olarak geçiş sürecinde bulunan Korgeneral Agim Çeku yazmış olduğu bir makalede UÇK ile gurur duyduklarını ve UÇK'nin savaşın kazanılmasına yardımcı olduğunu ancak barışı kazanabilmek için yeni bir yapıya ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. İmzalamış oldukları taahhüt belgesinin eski UÇK savaşçılarının sivil hayata dönüşünü ve yeniden eğitilmelerini sağlayacağını belirten Çeku, gelecek vizyonlarının tüm Kosova'ya hizmet verecek çok uluslu, profesyonel, disiplinli ve parti kontrolünden bağımsız bir güvenlik gücü oluşturmak olduğunu belirtmiştir. Çeku, TMK'nin kurumsal yapısını oluştururken 'Fransız Acil Durum Organizasyonu'nu örnek aldıklarını, geçmişteki

düşmanlıkları ve komünist yönetim dönemini bir yana bırakarak Batı değerlerini kucaklamak istediklerini ifade etmiştir (Çeku A. , 2001, s. 25).

21 Eylül 1999 tarihinde UÇK tasfiye edilerek TMK kurulmuştur. Doğal afetler için silahsız sivil savunma örgütü olarak 4500 Kosovalı Arnavut ve 500 azınlık mensubu kontenjanı bulunan TMK'ya azınlık kontenjanından katılan olmamıştır. Faaliyet alanı 5 KFOR bölgesine ayrılan TMK'nin bir KFOR gücü ve bir acil müdahale birimi ile görev yapması kararlaştırılmıştır. 26 Ekim 1999 tarihinde de BM, 4500 personelin görev yaptığı UNMIK polis gücünü, ikincil polis teşkilatı olarak kurarken 2004 yılında kurulan Kosova Polis Gücü 7000 personeli ile 5 KFOR bölgesine dağılarak görev yapmaya başlamıştır. Personelinin 5950'si Kosovalı Arnavut 1050'si Kosovalı Sırp olması öngörülen bu polis gücünün, askeri hiyerarşi içerisinde mavi üniformalı olarak görev yapması kararlaştırılmıştır (Thomas & Mikulan, 2006, s. 51).

Bu geçiş döneminde eski UÇK savaşçıları ile yapılan görüşmelere ilişkin saha bulguları, bu kişilerin en büyük amaçlarının Kosova'nın bağımsız olması olduğunu ve TMK'nin kaçınılmaz olarak Kosova'nın gelecekteki ordusu olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. O döneme hakim olan görüş, Kosova'nın bağımsızlığı meselesinin uluslararası toplum tarafından er ya da geç ele alınacağı için UÇK'den TMK'ye geçiş sürecinin de bağımsızlık ortamında gerçekleşeceğidir (Özerdem, 2003, s. 95).

3.6 UÇPMB (PREŞOVA, MEDVEÇE, BUYENOFÇA KURTULUŞ ORDUSU)

Şekil 3.1: Preşova Vadisi Haritası

UÇK'nin siyasi kolu olan LPK, 2000 yılının Ocak ayında çatışma hazırlığı kapsamında Preşova Vadisi'ne silah sevk etmeye başlamıştır. Hemen ardından aktif bir LPK üyesi olan Jonuz Musliu Mart ayında UÇPMB'nin siyasi örgütünü kurmuştur (Pettifer, 2013, s. 264). Kosova'nın doğusunda Arnavutların nüfus olarak çoğunlukta olduğu bir bölge olan Preşova vadisi, konum olarak Sırp milliyetçiliğinin yoğun olduğu bir şehir olan Vranje'nin hemen güneyinde, Belgrad, Niş ve Akdeniz bölgesine giden yolların ortasında yer almaktadır. İslami kültür mirasının her zaman daha baskın olduğu bölgede, 1998 yazından 1999 yılının Haziran ayına kadar geçen süre içerisinde tüm Kosova'da olduğu gibi ciddi insan hakları ihlalleri meydana gelmiş ve ayrıca birçok cami ateşe verilmiştir. Camilere ve savunmasız köylere saldırılar ağırlıklı olarak 1999

Nisan'ında meydana gelirken UÇK'nin ağır silahlı Yugoslav ordusuna karşı bölgede camileri ve köyleri savunma imkânı bulunamamıştır. Sırplar Kosova'yı kaybettikten sonra bölgede daha saldırgan ve intikamcı bir yaklaşım sergilerken önce Zeljko Raznatoviç Arkan'ın liderliğindeki Sırp paramiliter güçleri Preşova'nın kuzeyindeki Vranje'de konuşlanmış, sonrasında da Miloseviç ordu güçlerini Preşova vadisine göndermiştir. Bunun üzerine daha önceden UÇK bünyesinde Kosova'da savaşmış ve uzun zamandır LPK üyesi olan Jonuz ve Shafket Musliu'nun liderliğinde UÇPMB Sırp güvenlik güçlerine karşı saldırılara başlamıştır (Pettifer, 2013, s. 230-231).

UÇPMB bu dönemde UÇK ile bağlantılı olarak tedarik ettiği 120 mm'lik havan topları ile geri tepmesiz anti tankı silahlarına sahip olmanın ve kullanabilmenin verdiği avantajın yanı sıra mayınlamalar gerçekleştirerek Yugoslav ordusunun araçlarına karşı üstünlük sağlamış ve sınıra giden yolların erişimini engelleyebilmiştir. Ancak çatışmaların yoğunlaştığı 2000 yılının yaz aylarında Kosova savaşında UÇK'nin operasyon birimi olan *'Karadakut'* un Gjilan ile Preşova'daki birimleri arasında birtakım anlaşmazlıklar baş göstermiştir. Bunun yanı sıra Preşova vadisinin coğrafi yapısının Drenica'daki gibi kurtarılmış bölgeler oluşturmaya müsait olmaması nedeniyle 2000 yılının sonbaharında askeri anlamda dengeyi değiştirebilecek bir gelişme olmamıştır. ABD tarafından eğitilmiş, çok genç ve deneyimsiz bir gerilla grubuna kumanda eden UÇPMB'nin komutanları beklenenin üzerinde başarı sağlamalarına ve savaşın başında KFOR içerisindeki Avrupalı ve Amerikalı askeri unsurlar tarafından desteklenmelerine rağmen Miloseviç'in devrilmesi sonrasında aldıkları destek bir süreliğine duraklamış ve Belgrad'daki gelişmelerin gözlenmek istendiği bir safhaya evrilmiştir. Ayrıca UÇPMB'nin içerisindeki gerillaların birçoğu 'Kosova Koruma Kolordusu'ndan gelmiş ve beklentileri de Kosova'da olduğu gibi NATO müdahalesini sağlamak olmuştur. Bu durum sağlanamayınca Preşova'daki rollerini sorgulamaya başlayan militanlar ağırlıklarını 2001'de çatışmaya doğru evrilen Makedonya sorununa vermişlerdir. NATO, savaşın bu aşamasında Yugoslav ordusuna bölgeye girme ve güvenli bölgeyi işgal etme izni vermiştir. 24 Mart 2001 tarihinde de resmi ateşkes ilan edilerek ve UÇPMB üyelerinin teslim olması sağlanmıştır. UÇPMB'nin kapatılması ve silahsızlandırılmasını, Miloseviç sonrasının önemli politik figürlerinden Sırp lider Zoran Djindjiç on yılın ardından gelen ilk zafer olarak görmüştür (Pettifer, 2013, s. 233-235).

3.7 UÇK (MAKEDONYA)

Orijinal adının Türkçe kısaltması olan UÇK, Kosova Kurtuluş Ordusu (*Ushtria Çlirimtare e Kosoves*) ile aynı olan Ulusal Kurtuluş Ordusu (*Ushtria Çlirimtare e Kombetar*) Makedonya'da faaliyet gösteren Arnavut silahlı örgütüdür. 'Kosova Kurtuluş Ordusu'nun da siyasi anlamda temelini oluşturan LPK'nın en önemli liderlerinden Fazlı Veliu ve Ali Ahmeti'nin Makedonya Arnavutlarından oluşu, örgütün kuruluşu açısından en önemli etkenlerden biri olmuştur. Arnavutluk'ta ikamet eden Ali Ahmeti'nin Kosova Savaşında, Kosova UÇK'nin mühimmat ve asker tedariğinde oynadığı kilit rol ve 1999 yılının yazından önce top gibi ağır silahların Kosova üzerinden Tetovo'ya taşınması Makedonya'daki çatışmaların başlamasından önce burada askeri bir yapı kurmak açısından büyük bir avantaj sağlamıştır. Bunların yanında Makedonya'daki genç Arnavutların Kosova'da sağlanan başarının askeri yöntemler ile elde edildiğini görmeleri ve bunun Makedonya'da da tekrarlanacağına olan inançları 2001 yılının Mart ayında başlayan silahlı kalkışmada etkisi olan unsurlardan diğeridir. Aslında Makedonya'da çatışmalara giden süreç bir ay öncesinde Şubat ayında LPK'nın yayınladığı ve içeriğinde Makedonya'daki Arnavutların özgürleştirilmesini hedefleyen programla başlamıştır. Ayrıca Kosova'daki Arnavut liderler Hashim Thaçi, Ramush Haradinaj ve Xhevat Haliti ile çevresindekiler, Rambouillet'i imzalamalarına rağmen bağımsızlık referandumunun sürekli ertelenmesi ve Kosova'nın statüsü ile ilgili olarak uluslararası toplumun bakış açısının Yugoslavist bir çözüme doğru evrilmesi nedeniyle Makedonya'daki çatışmalara NATO'ya Arnavutların taleplerinin göz ardı edilemeyeceğini gösterecek ve düğümü çözecek kilit bir gelişme olarak bakmaktaydılar. Son olarak Yugoslavya sonrası Makedonya ordusunun 18.000 kişiden oluşan çok yetersiz eğitim ve teçhizata sahip bir ordu olması Arnavutları bu savaş için cesaretlendirmiştir. İlk etapta 250 militana sahip olan Makedonya UÇK, savaşın bittiği 2001 yılının Ağustos ayında Kosova ve Preşova'dan gelenlerin de katılımıyla savaşçı sayısını 3000'e çıkarmıştır. Coğrafi şartlar incelendiğinde Preşova vadisinin aksine Shipkovica dağları gerilla savaşı için çok müsait bir ortam yaratmıştır. Çatışmalar, 2001 yılının 23 Ocak tarihinde Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun Tearce polis karakoluna yapılan saldırısıyla başlamış, 26 Şubat tarihinde bu defa Makedon anti-terör timlerinin Tanusche köyüne yaptıkları saldırıda bir Arnavut köylü öldürülmüştür. Bu arada ABD'deki Arnavut diasporası da seferber olarak yeni kurulan orduya Teksaslı bir Arnavut

restoran sahibi aracılığıyla 500 bin dolarlık yardım göndermiştir (Pettifer, 2013, s. 238-241). Mart ayının ortalarına kadar durağan bir seyir izleyen çatışmalar, 17 Mart'ta bir Makedon askeri helikopterinin Tetovo yakınlarında düşürülmesi ile hız kazanmış 22 Mart'ta bu defa Tetovo şehir merkezinde gündüz başlayan çatışmalar Arnavutların üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. Bu sırada NATO genel sekreteri George Robertson ve Amerikan Büyükelçisi Christopher Hill, Makedon hükümetinin aldığı güvenlik önlemlerini desteklediklerini açıklamışlardır. Nisan ayında 'Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun militanları Struga çevresindeki tepelerde ve Kumanova çevresindeki köylerde ve Üsküp'ün kuzeyinde kontrolü ele almıştır. Ancak NATO bu aşamada devreye girerek Üsküp'ün kuzeyinde kontrolü Arnavut militanlardan almış ayrıca uluslararası toplum da çatışmayı bitirmek amacıyla görüşmelere başlamıştır. Bu amaçla Ohri'de göl kenarında bir otelde Arnavut lider Arben Xhaferi ile savaşı bitirmek amacıyla yapılan görüşmeler sahadaki Arnavut askeri güçlerini memnun etmemiştir. Bunun nedeni Makedon ordusunun ateş gücünün düşük olması ve Arnavutların çoğunlukta oldukları yerlerde kontrolü sağlamış olmalarıdır. Bu aşamada Ali Ahmeti, Ohri görüşmelerinin Arnavutlara Makedonya toplumunda adil bir rol teklif ettiğine ikna olmuştur. Ağustos ayında 5 Arnavut militanın ve 10 Makedon askerinin öldürüldüğü çatışmalara rağmen barış görüşmeleri anlaşmayla sonuçlanmış ve Ohri anlaşmasının imzalanmasının ardından önce İngiliz ve Fransız askerleri, 22 Ağustos'ta da 3500 NATO askeri bölgeye gelip isyancıların silahlarını toplayarak isyana son vermiştir (Pettifer, 2013, s. 242-246).

4.BAĞIMSIZLIK VE DEVLET İNŞASI

4.1 ULUS VE DEVLET İNŞASI BAĞLAMINDA UNMIK YONETIMI

2004 yılında yazmış olduğu 'Devlet İnşası' adlı kitabında ulus inşası kavramını ele alan Francis Fukuyama, zayıf devletlerin gelişimlerini desteklemek, demokratik meşruiyetini geliştirmek ve kendini idare edebilen kurumların güçlendirilmesini sağlamak olarak nitelendirilen konuların uluslararası politikanın merkez projesi haline geldiğini ileri sürmüştür. Savaş mağduru toplumların yeniden yapılandırılma isteğini de bu kapsamda ele alan Fukuyama, devlet inşasının düşünce ve tasarım ile mümkün olabileceğini ancak ulus inşasının tasarım yoluyla sağlanamayacağını savunmuştur (Fukuyama, 2005, s. 118-119).

Ulus inşasının üç aşaması olduğunu belirten Fukuyama, çatışma sonrası yeniden yapılandırma olarak nitelediği ilk aşamada dış güçlerin güvenlik gücü, insani yardımlar ve polis hizmetini de dahil ederek elektrik, su, bankacılık ve ödeme sistemleri gibi konuların teknik yardım alınmak suretiyle düzenlenmesi ve kısa sürede istikrarın sağlanmasının esas olduğunu belirtmiştir. İkinci aşama dış müdahalenin sona ermesinin ardından da kendini idare edebilecek kurumların oluşturulması ve bunların ayakta kalmasını sağlamaktır. Üçüncü aşama ise var olan devlet yetkisini kullanamayan devletlerin zayıf devlet yapısının desteklenmesidir (Fukuyama, 2005, s. 120).

Bu açıdan değerlendirildiğinde, NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik hava saldırılarını sona erdiren BMGK'nin 1244 no'lu kararına istinaden UNMIK'in (Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu) Kosova'da hayat normale dönene kadar geçici hükümet olarak görev yapması , KFOR'un da güvenlikten sorumlu olması kararlaştırılmıştır. UNMIK'ın temel yetki sorumlulukları 1244 nolu kararın 11.paragrafında şu şekilde belirtilmiştir:

a)*Ek2 ve Rambouillet mutabakatı tam olarak dikkate alınarak, nihai çözüme varıncaya dek, Kosova'daki kapsamlı özerklik (Substantial Autonomy) ve özyönetimin kurulmasını teşvik etmek;*

b)*Gerekli olduğu durumlarda ve sürece, temel sivil yönetim işlevlerinin yerine getirilmesi;*

c)*Siyasi bir çözüme varıncaya dek, seçimlerin yapılması dahil, demokratik ve özerk öz-yönetim için geçici kurumların örgütlenmesi ve gelişiminin denetimi;*

d)*Kosova'nın yerel geçici kurumlarının ve diğer barışın inşası faaliyetlerinin birleştirilmesini desteklerken ve denetlerken, bu kurumlar kurulduğunda yönetim sorumlulukların devri;*

e)*Rambouillet uzlaşılarını dikkate alarak, Kosova'nın gelecekteki statüsünü belirlemek için tasarlanmış bir siyasi sürecin kolaylaştırılması;*

f)*Son aşamada bir siyasi çözüm çerçevesinde kurulacak kurumlara Kosova'nın geçici kurumlarından yetki devrinin denetimi;*

g)*Kritik öneme haiz altyapının yeniden yapılandırılması ve diğer ekonomik yeniden yapılandırmaların desteklenmesi*

h)*Uluslararası insani yardım kuruluşları ile iş birliği içerisinde insani yardımın ve afet yardımının desteklenmesi;*

i)*Yerel polis gücü kurulmasını içerecek şekilde ve aynı anda Kosova'da hizmet vermek üzere uluslararası polis personelinin konuşlandırılması aracılığıyla sivil hukuk ve düzenin korunması;*

j)*İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi*

k)*Tüm mültecilerin ve yerlerinden edilmiş kişilerin Kosova'daki evlerine güvenli ve engelsiz bir biçimde dönüşünün güvence altına alınması*

UNMIK, bu kapsam dâhilinde 1999-2004 yılları arasında Kosova'da idari, ekonomik yapılanma ve demokratikleşme konularında destek vermiştir. Bu dönemde BM içerisindeki görüş Kosova'ya Sırbistan içerisinde kapsamlı bir özerklik verileceği iken ABD buna şiddetle karşı çıkmıştır (Ülger, 2016, s. 180-182).

UNMIK yönetimi altında Kosova'daki siyasi hayat incelendiğinde savaş öncesinde kurulan LDK (Kosova Demokratik Birliği) ile savaş sonrasında kurulan ve eski UÇK lideri Hashim Thaçi'nin genel başkanlığını yaptığı PDK(Kosova Demokratik Partisi) ve yine eski UÇK komutanlarından Ramush Haradinaj'ın genel başkanlığındaki AAK (Kosova'nın Geleceği için İttifak) göze çarpmaktadır. UNMIK gözetiminde ilk demokratik seçimler 17 Kasım 2001 tarihinde yapılırken seçimin galibi yüzde 46 oy alan İbrahim Rugova'nın liderliğindeki LDK olmuştur. Bu seçimde PDK yüzde 25.54 ile ikinci parti olmuştur. Seçimin ardından 4 Mart 2002'de Rugova Cumhurbaşkanı olurken Başbakan, PDK üyesi Bayram Recepi olarak ilan edilmiştir. 2004 yılında yapılan genel seçimlerde ise LDK birinci parti olmasına rağmen hükümeti kuracak yeterli çoğunluğa ulaşamamış ve AAK ile koalisyon kurulmuştur. AAK lideri Ramush Haradinaj Başbakan olmasına rağmen 2005-2008 yılları arasında Lahey'de Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nde Kosova'da savaş sırasında işlenen suçlar ile ilgili olarak yargılanmıştır. Bunun üzerine Başbakanlığa önce AAK üyesi Bajram Kosumi sonrasında ise ordudan ayrılan Agim Çeku getirilmiştir. Bu arada 2006 yılında Rugova'nın ölümü üzerine ikinci Cumhurbaşkanı LDK Genel Başkanı Fatmir Seydiu olmuştur (Ercan & Pektaş, 2018, s. 140-141). Bu arada Haradinaj da 2008 yılının Mart ayında delil yetersizliğinden beraat etmiş ancak mahkeme kararında, şahitler bulmada sorunlar yaşandığı belirtilmiştir. Davanın hâkimleri Kosova'daki güvensiz ortama atıfta bulunarak duruşmaların tanıkların kendilerini güvensiz hissettiği bir atmosferde gerçekleştirildiğini açıklamışlardır (Tansey O. , 2009, s. 161).

Bütüne bakıldığında UNMIK yönetimindeki Kosova'da demokrasi ve sosyal yaşam Arnavut ve Sırp toplumları arasında tamamen ayrılmış durumdaydı. Bağımsızlık öncesi Kosova Sırp toplumu 2001 seçimleri haricinde tüm seçimleri boykot etmiştir. Bu dönemde Kosovalı Sırplar için demokrasinin en temel birleşeni olan 'Hükümetin meşruluğu' kavramının oluşmadığı görülmektedir. Bunun sonucu olarak boykot döneminde Kosovalı Sırplar paralel politik yapılar oluşturmuştur. Sırbistan hükümeti tarafından da maddi olarak desteklenen bu yapılar; Kosova'nın kuzeyindeki Sırp polis güçleri, mahkemeler, sağlık kurumları ve eğitim kurumları olmuştur.

Bağımsızlık ilanından sonra Kosova hükümeti özellikle Mitroviça'da kendi hükümet sisteminin uygulanmasını sağlamaya çalışmış ve sonucunda şehir ikiye bölünmüştür (Tansey O. , 2009, s. 161-162). Sırpların katılmış olduğu tek seçim olan 2001 seçimlerinde Sırp toplumu *'Povratak'* (Dönüş) adını verdikleri çatı organizasyonu altında seçimlere girmişler ve oyların yüzde 11.3 ünü alarak parlamentoda 12 sandalye kazanmışlardır (Tansey O. , 2007, s. 139).

Bağımsızlık öncesi dönemde Kosova'da faaliyet gösteren Arnavut partileri incelendiğinde PDK ve AAK'ın UÇK kökenli partiler, LDK'nın da pasif direniş yanlısı parti olarak tanımlandığı söylenebilir. İdeolojik açıdan ise AAK ve PDK'nın Kosova'nın statüsüne odaklanmış ve ideolojik açıdan birbirinden farklı olmayan partiler olduğu gözlemlenmiştir. Bu dönem için bu iki parti arasında gözlemlenen tek fark iki partinin etkili olduğu bölgelerdir. PDK, Hashim Taçi'nin memleketi Drenica'da daha popüler bir parti iken AAK da lideri Ramush Haradinaj'ın memleketi Dukagijn'de daha hakim bir görüntü çizmiştir (Bekaj, 2010, s. 31).

4.2 ICTY (ESKI YUGOSLAVYA ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ)

Savaşın sonra ermesininin ardından Kosova'da siyasi ve hukuki işlevi olan kurumlar arasında ICTY'den de bahsedilmesi gereklidir. Uluslararası hukuk çerçevesinde Bosna-Hersek, Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ ve Kosova'da insanlığa karşı işlenen suçların tespiti ve yargılanması hususunda önemli görevler ifa eden ICTY, 22 Şubat 1993 tarihinde BMGK'nin 808 no'lu kararı uyarınca 1991 yılından itibaren eski Yugoslavya topraklarında gerçekleşen insan hakları ihlallerini incelemek ve yargılamak amacıyla kurulmuştur (ICTY, 2009, s. 14-15).

ICTY'nin Kosova'da yargılama yapabilme yetkisi ile ilgili olarak hukuki dayanağı mahkemenin temyiz dairesi tarafından 8 Haziran 2004 tarihinde verilen karar olmuştur. Bu karara göre mahkemenin 1991 yılından itibaren eski Yugoslavya'da işlenen insanlığa karşı suçların yargılanmasında yetkili olması nedeniyle o tarihte Kosova'nın eski Yugoslavya topraklarında bulunması, mahkemeyi Kosova'da bu bakımdan yetkili kılmıştır. Ayrıca ICTY'nin statüsünün 9.maddesi uyarınca hem ICTY hem de ulusal mahkemelere eski Yugoslavya topraklarında

işlenen insancıl hukukun ağır ihlalleri konusunda yargılama yetkisi verilmiştir (Bayıllıoğlu, 2013, s. 430-431).

ICITY, yargılamalar esnasında Kosova'da Sırplara ve Arnavutlara karşı işlenen suçları tarafsız bir biçimde ele almıştır. Örnek vermek gerekirse UÇK'nın eski komutanları Fatmir Limaj, Isak Musliu ve Haradin Bala UÇK'ya ait Llapushnik kampında Sırp ve Arnavut sivillere karşı işlenen suçlar kapsamında yargılanmış ve bu kişilerden Haradin Bala işkence suçundan 2005 yılında 13 yıllık hapis cezasına çarptırılmıştır (ICTY, 2007). Aynı şekilde Kosovalı Arnavutlara yönelik cinayet, zorla nakil ve işkence suçlamasıyla Yugoslavya Başbakan Yardımcısı Nikola Sainovic, Yugoslavya Ordusu'ndan General Nebojsa Pavkovic, Emniyet Müdürü Sreten Lukic 22 yıl hapis cezasına çarptırılmışlardır (ICTY, 2009).

ICTY 24 yıllık faaliyet sürecinin ardından 2017 yılında faaliyetlerini sonlandırmıştır. Faaliyet sürecinde sadece Sırpları değil savaş suçu işlediğine hükmedilen Boşnak, Kosovalı Arnavut ve Hırvatları da cezalandırmıştır. Mahkemenin verdiği önemli kararlar arasında Bosna Srebrenica'da 'Savaş Suçu' işlendiğine dair verilen karar yer almaktadır. Mahkeme toplamda 161 kişi hakkında iddianame hazırlamış ve toplamda 90 kişi 1 yıldan müebbete kadar çeşitli cezalara çarptırılmıştır (Euronews, 2017).

4.3 AHTISAARI PLANI VE BAĞIMSIZLIK İLANI

2004 yılına gelindiğinde, nihai statü görüşmelerinin beş yıl sonunda halen sonuçlanmamasının da etkisiyle Kosovalı Arnavut toplumunda huzursuzluklar baş göstermiştir. 2004 yılında bazı UNMIK araçlarının Arnavut gençler tarafından taşlanması ve Sırplara yönelik saldırıların artmasıyla BM'nin Kosova'da sağladığı güvenin azaldığı görülmüştür. Bu süreç içerisinde 2006 yılının Şubat ayında Viyana'da Kosova'nın geleceğine ilişkin görüşmeler, Sırp ve Arnavut temsilcilerin katılımıyla başlamıştır. BM Genel Sekreteri tarafından Finlandiya başbakanı Marti Ahtisaari bu görüşmelere özel arabulucu olarak atanmıştır. Görüşmeler 14 ay sürmüş ancak bir mutabakat sağlanamadığı için özel temsilci Ahtisaari tarafından bir çözüm planı hazırlanması talep edilmiştir. 26 Mart 2007 tarihinde BMGK'ye sunulan plana göre Kosova'nın bağımsız bir

cumhuriyet olması öngörülürken Kosova'nın başka bir devletle birleşmesi, Sırbistan içerisinde özerk olması ve Kosova topraklarının bölünmesi seçeneklerinin kabul edilemez olduğu belirtilmiştir. Sebepleri incelendiğinde 'Büyük Arnavutluk' idealine ve Sırpların Kosova'ya özerklik adı altında da olsa hakim olmasına kesin bir dille set çeken bu madde ayrıca Kosova'ya ait herhangi bir bölgenin de Arnavut veya Sırp devletine eklemlenemeyeceğinin güvencesi olarak plana dahil edilmiştir. Planda ayrıca adem-i merkeziyetçi yapılanma, dini ve kültürel mirasın korunması gibi hususlar da yer alırken Rusya plana karşı çıkmıştır. Kosova'nın Sırbistan'a bağlı kalmasını savunan Rusya, 1244 no'lu kararın kendi kaderini tayin anlamında kullanılamayacağını, Kosova'nın da Yugoslavya döneminde Federe Cumhuriyet olmaması nedeniyle kendi kaderini tayin hakkının hukuki dayanağı bulunmadığını ileri sürmüştür (Ülger, 2016, s. 182-185).

10 Ocak 2008 tarihinde, 2007 yılının Kasım ayında yapılan seçimlerin galibi olan PDK'nın genel başkanı Hashim Thaçi Başbakan olarak seçilmiştir. Ardından Fatmir Sejdiu 5 yıllığına yeniden Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 17 Şubat 2008'de, yeni seçilen meclis Sırbistan ve Rusya'nın şiddetli itirazlarına rağmen AB ve ABD'nin de desteği ile Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova Devleti'nin hukuki alt yapısını oluşturmak amacıyla hazırlanan Anayasa 9 Nisan 2008 tarihinde kabul edilerek BM'nin resmi olarak hükümete yetkilerini devrettiği tarih olan 15 Haziran'dan itibaren yürürlüğe girmiştir (Ercan & Pektaş, 2018, s. 144).

Bağımsızlık ilanında parlamentoda yer alan 120 milletvekilinin 109'u bağımsızlık yönünde oy kullanırken 10 Sırp milletvekili ret oyu kullanmış 1 Goralı milletvekili ise oylamaya katılmamıştır (International Court of Justice, 2010, s. 29). Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ilk sonucu olarak UNMIK idari alandaki görevlerinin bir kısmını artık Avrupa Birliği'ni temsil eden AB dış misyonu olarak EULEX (European Union Rule of Law Mission in Kosovo)'e devretmiştir. AB'nin Kosova'daki varlığını temsil eden EULEX; emniyet, yargı ve gümrük alanlarında Kosova Devletine destek olunması amacıyla 2008 yılının Şubat ayında kurulmuştur (Terzioğlu, 2018, s. 155).

Bağımsızlık ilanına en sert tepki Sırbistan'dan gelmiştir. Devlet Başkanı Boris Tadiç kararı yasa dışı olarak nitelendirmiş ve Sırbistan'ın hiçbir zaman Kosova'yı tanımayacağını belirtmiştir.

Bağımsızlık kararının çıkmasından iki ay önce NATO ile ilişkilerini askıya alan Sırbistan Meclisi, Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti'ne, Bosna Hersek'ten ayrılması için referandum yetkisi vereceğini açıklamıştır (Ercan & Pektaş, 2018, s. 145-147).

Sırbistan'dan sonra Kosova'nın bağımsızlık ilanına en sert tepkiyi gösteren ülke olan Rusya, BM Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırmış ancak yapılan toplantıdan bir sonuç alınamamıştır. Hemen ardından Rusya bir bildiri yayınlayarak Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıma niyetinde olduğunu açıklamıştır. Bu süreçte Fransa, Almanya, İngiltere, ABD gibi önde gelen ülkeler Kosova'yı kısa süre içerisinde tanırken İspanya, Kıbrıs Rum Kesimi gibi ülkeler Kosova'nın kendi ülkelerinde var olan benzer durumlara emsal teşkil etme ihtimali nedeniyle tanımayı reddetmişlerdir (New York Times, 2008).

4.4 EULEX (AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ MİSYONU)

EULEX, Kosova'da polis kapasitesi, yargı sistemi ve gümrük hizmetlerini desteklemek amacıyla BMGK'nin 1244 no'lu kararı ve AB Ortak Güvenlik ve Savunma politikası çerçevesince 2008 yılının Şubat ayında kurulmuştur. EULEX'in Kosova'daki faaliyetlerini düzenleyen hukuki unsur 13 Mart 2008 yılında Kosova Meclisi'nce kabul edilen ' Kosova'daki EULEX Yargıç ve Savcıları'nın Yargı Yetkileri, Dava Seçimleri ve Dava Paylaşımları Hakkındaki Kanun' dur. Bu kanun ile Avrupalı yargıçlar Kosova Hukuku'nun bir parçası haline gelmişlerdir (Terzioğlu, 2018, s. 154). Böylelikle EULEX 2008 yılından itibaren UNMIK'in adalet sorumluluğunu devralmıştır (Bayıllıoğlu, 2013, s. 417). Gümrükler, Adalet ve Emniyet Hizmetleri ile ilgili olarak işlevsel gücüne Nisan 2009 tarihinde tam olarak ulaşan EULEX'e bağlı yargıç ve savcılar etnik şiddet ve savaş suçlarının yanı sıra bazı suç tipleri ile ilgili olarak görev almaya başlamışlardır (Bayıllıoğlu, 2013, s. 424).

Adaletin yanısıra Kosova'da emniyet hizmetine de katkı sağlayan EULEX'in bu alanda verdiği somut desteğe 25 Temmuz 2011 tarihinde Mitrovica'nın kuzeyinde yer alan Brnjak ve Yerince sınır kapılarında meydana gelen olaylar örnek olarak gösterilebilir. Bu tarihte sözkonusu iki

sınır kapısına Sırbistan üzerinden gümrüksüz mal girişi yapıldığı iddiası üzerine Kosova Polisi tarafından kapsamlı bir operasyon düzenlenmiş bunun üzerine Sırplar sınıra giden yolları barikatlar kurarak kapatmışlardır. Sırpların çoğunlukta olduğu Mitrovica'ya da sıçrayan olaylar KFOR, Kosova polisi ve EULEX'in işbirliği sonucunda bölgede güvenlik tedbirleri arttırılmıştır. EULEX'in etkin rol aldığı ve Sırplar'ın çoğunluğu oluşturduğu Kosova'nın kuzeyinde Kosova hükümeti kontrolü EULEX ve yerel Sırp polisine bırakmış ve bu durum Sırp kesimine özgü mahkemeler, idari ve eğitim kurumlarının kurulmasına olanak vermiştir. Bölgede Kosova otoritesini tanımayan ve kamu organizasyonunda Belgrad'a bağlı olmak isteyen Sırplara karşı Kosova Hükümeti, Kosova'nın toprak bütünlüğünün vazgeçilmez olduğunu ve Kosova'nın herhangi bir bölgesinde ayrılıkçı isteklerin kabul görmeyeceğini açıkça belirtmiştir (Akgün, 2012, s. 257-259).

EULEX, Kosova'daki çalışmalarını Ağustos 2022 tarihi itibariyle halen devam ettirmektedir. 2022 yılı Ağustos ayında Kosova'nın kuzeyindeki sınır bölgesinde artan gerginlik sonrasında EULEX Kosova misyonu KFOR ile birlikte sınır devriye çalışmalarını organize etmekte ve Kosova'daki genel güvenlik ile ilgili takip görevi icrasını yürütmektedir (EULEX-KOSOVO, 2022).

4.5 KOSOVA CUMHURİYETİ YÖNETİM SİSTEMİ VE SİYASİ PARTİLER

Kosova Anayasası'na göre Kosova Cumhuriyeti bağımsız, egemen, demokratik, üniter ve bölünmezdir. Kosova Cumhuriyeti kuvvetler ayrılığı ilkesine göre yönetilmektedir. Yasama yetkisi Kosova Meclisi'ndedir. Kosova Cumhurbaşkanı toplumun birliğini temsil eder ve ülkenin hem içerde hem dışarıda meşru temsilcisidir. Kosova Cumhurbaşkanı aynı zamanda anayasa ile belirlenen demokratik işleyişin garantörüdür. Kosova Hükûmeti ise ülkenin yürütme erkini oluşturur. Kosova Cumhurbaşkanı, Kosova Meclisi tarafından seçilir. Kapalı oylama ile seçilen cumhurbaşkanının seçimi için milletvekili oylarının 2/3 çoğunluğu şarttır. Eğer iki oylamanın ardından bu çoğunluk elde edilemezse, oy çokluğu ile Cumhurbaşkanı seçilir' (Emin, 2014, s. 21). Kosova Anayasası, Arnavut milliyetçiliği ideolojisi açısından incelendiğinde milliyetçi talep ve beklentilere set çekildiği değerlendirilebilir. Anayasa'nın 3.maddesi

1.fırkasının: "*Kosova Cumhuriyeti, hukukun üstünlüğü ilkesine tam uyarak kendi yasama, yürütme ve yargı kurumlarıyla demokratik şekilde yönetilen, Arnavutlar ve diğer toplulukların oluşturduğu çok etnikli bir toplumdur*" ifadesiyle milliyetçilik yerine 'çok etnikli' kavramına vurgu yaptığı görülecektir. Ayrıca resmi dil ile ilgili olarak 5.maddenin 1. ve 2. fırkasında şu ifadeler kullanılmıştır *:*

"1. Kosova Cumhuriyeti resmi dilleri Arnavutça ve Sırpçadır.

2. Türkçe, Boşnakça ve Romca belediyeler seviyesinde resmi statüye sahiptir veya yasaya uygun şekilde herhangi bir seviyede resmi kullanımda olacaklardır" (Kosova Cumhuriyeti Anayasası).

Bağımsızlık sonrası Kosova'daki siyasi partilere göz atıldığında eski UÇK'lileri siyasetin içerisinde aktif olarak görmek mümkündür. Kosova'nın en büyük partilerinden biri olan PDK'nin kurucularının siyasi kökenleri itibariyle LPK ve UÇK'nin etkisiyle Arnavut milliyetçiliği çizgisinde olduğu söylenebilir. Kosova Arnavutları'nın diğer ülkelerdeki Arnavutlar ile iyi ilişkiler kurmasını destekleyen PDK, 'Büyük Arnavutluk' fikrine ise mesafeli yaklaşmıştır. 2012 yılında başlatılan Sırbistan ile müzakere süreçlerinin Kosova tarafındaki ana aktörü olan PDK, Kosova kamuoyu tarafından ağır eleştirilere uğramıştır. Özellikle diyaloğa en çok karşı çıkan partilerden olan '*Vetevendosje'* (Kendi Kaderini Tayin) Hareketi, PDK'yı Kosova'nın egemenliğini pazarlık konularına dâhil etmekle suçlamıştır. PDK'nin en önemli ismi LPK ve UÇK'de olduğu gibi PDK'nin de liderliğini yapmış olan Hashim Thaçi olmuştur. UÇK'nin lider kadrosu içerisinde yer alan Jakup Krasniqi ve Fatmir Limaj da uzun süre PDK'da siyaset yaptıktan sonra Hashim Thaçi'nin liderliğine karşı çıkarak PDK'den ayrılmış ve NISMA (Kosova için Sivil Girişim) partisini kurmuşlardır. Partinin başkanlığını Fatmir Limaj yapmaktadır. Yine Kosova Savaşı sırasında UÇK'nin komutanlarından olan Ramush Haradinaj ise 2001 yılında AAK (Kosova'nın Geleceği İttifakı) partisini kurarak genel başkan olmuştur. Siyasi anlamda merkez sağ çizgide yer alan AAK güçlü bir şekilde AB ve ABD ile iş birliğini savunurken milliyetçi çizgide PDK ile rekabet halindedir (Emin, 2014, s. 43-52).

2022 yılı Ağustos ayı itibariyle Kosova başbakanlığı görevini yürüten Albin Kurti ve partisi Vetevendosje'nin ideolojik yaklaşımı ise temel olarak radikal Arnavut illiyetçiliği çizgisidir. Kosova'daki uluslararası kuruluşların Kosova'nın karar alma süreçlerine karışmasına şiddetle

karşı çıkan parti aynı zamanda Kosova dışındaki Arnavutların self-determinasyon hakkını ve nihayetinde tüm Arnavutların birleşmesi fikrini savunmaktadır. Partinin isminin açılımı olan 'Kendin Karar Al'dan anlaşılacağı üzere Kurti, uluslararası kuruluşlarla geçmişten bu yana büyük sürtüşmeler yaşamıştır. 2007 yılında Ahtisaari Planı tanıtıldıktan sonra Priştine'de düzenlenen ve 60 bin kişinin katıldığı miting sonrasında 2 kişinin ölmesinden EULEX'i sorumlu tutan parti Kosova'daki uluslararası kuruluşların tepkisini çekmiştir. Bunun yanısıra Sırbistan ile yürütülen diyalog süreçlerine karşı sert tutumuyla tanınan Kurti, Sırbistan anayasasında Kosova'yı Sırbistan'ın parçası sayan maddenin kaldırılmasını ve Kosova'da yaşayan Sırpların azınlık statüsünü kabul etmeleri gerektiğini savunmuştur (Emin, 2014, s. 55-57).

Vetevendosje, 2013'te AB gözetiminde Sırbistan ile imzalanan Brüksel Antlaşması ile Sırpların çoğunluğu oluşturduğu ya da önemli bir nüfusa sahip olduğu kasabalarda kurulacak 'Sırp Belediyeler Birliği'ne karşı çıkmıştır. Kurti, bu organizasyonun ülkenin toprak bütünlüğünü ortadan kaldıracağını düşünmektedir. Kurti ve partisi, ayrıca, Karadağ ile üzerinde uzlaşılan sınır düzenlemesine de şiddetle karşı çıkmış ve dönemin hükümetini ihanet ile suçlamıştır (Tüysüzoğlu, 2022, p. 103).

2022 yılı Ağustos ayı itibariyle halen Kosova başbakanlığı görevini yürüten Kurti'nin iktidara gelmesinin ardından Sırbistan ile Kosova arasındaki gerginliğin arttığı söylenebilir. Diğer partilerin aksine Sırbistan ile müzakerelerde daha sert bir tutuma sahip olan Kurti'nin başbakanlık dönemine dair en kritik gelişmelerden biri de Kosova'nın kuzeyinde meydana gelen plaka krizidir.

AB'nin arabulucuğuyla 2011'de iki devlet arasında başlayan görüşmeler sonucunda Kosovalı Sırpların RKS (Kosova Cumhuriyeti) plakalı araçlar ile seyahat etmesi kararlaştırılırken uygulamada Kosovalı Sırplar KS(Kosova) plakalı araçlar ile seyahat etmeye devam etmiş hatta Sırbistan Devleti tarafından verilen PR(Priştina), GL(Gjilan), KM(Mitroviça) gibi şehir plakalarının kullanımına da Kosova Devleti tarafından göz yumulmuştur. 1999 yılında Kosova BM yönetimindeyken kullanımına izin verilen ve 5 yılda bir yenilenen KS plakaların Kosova'da kullanılabilmesine karşılık RKS plakaların Sırbistan'da kullanımına Sırbistan Devleti tarafından izin verilmemiştir. Ekim 2021'e kadar bu şekilde devam eden uygulama o tarihte başlayan ve

13 gün süren kriz sonrasında 2011 anlaşmasında da yer alan şekliyle sorun çıkaran plaka işaretlerinin beyaz yapışkanlar yapıştırılarak kapatılması ile seyahati mümkün kılan geçici bir çözümle sona ermiştir. 2022 yılında Kosova Hükümeti 2011'deki anlaşmada yer alan uygulamaların süresinin sona erdiğini ve 1 Ağustos 2022 tarihi itibariyle Kosovalı Sırpların araç plakalarının Kosova Hükümeti'nin öngördüğü şekilde düzenlenmesi gerektiğini ilan etmiş ancak bu tarihten hemen önce Sırplar yine Jarinje ve Bernjak sınır kapılarına giden yolları iş makinaları ve kamyonlarla kapatarak protesto başlatmıştır. Yaşanan gerginlik sonrası karar 1 ay ertelenmiştir. Kosova hükümeti, bundan sonraki süreçte mütekabiliyet esasını uygulayarak Kosova'nın Sırbistan tarafından tanınmasını amaçlarken Sırbistan ise Kosova'nın tanınmasına katkı sağlayacak herhangi bir sürece dahil olmaktan kaçınmaktadır (Kütük, 2022).

4.6 UÇK İLE İLGİLİ SAVAŞ SUÇU İDDİALARI

2020 yılında Kasım ayının ilk haftasında aralarında UÇK'nin eski üst düzey yöneticileri ve komutanlarından olan, daha önce başbakanlık yapmış ve Cumhurbaşkanlığından bu yargılama nedeniyle istifa eden Hashim Thaçi, PDK Genel Başkanı ve eski istihbarat şefi Kadri Veseli, eski meclis başkanı Jakup Krasniqi ve aktif milletvekili olan Rexhep Selimi savaş suçu işledikleri iddiasıyla tutuklanarak Lahey'e getirilmişlerdir. Dış baskılar sonucu Kosova Meclisi tarafından kurulan Lahey'deki özel mahkemenin hakim ve savcıları uluslararası şahsiyetlerden seçilirken yargılama Kosova kanunlarına göre yapılmaktadır. Yargı bağımsızlığı, delillerin ve şahitlerin güvenliği için mahkeme yeri Lahey olarak belirlenmiştir. Eski UÇK üyelerinin yargılanma süreci eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi başsavcısı Carla Del Ponte'nin 2004 yılında Arnavutluk'ta yaptığı incelemelere dayanmaktadır. Ponte, 2008 yılında yazdığı kitabında bazı üst düzey UÇK komutanlarının Sırp esirlere kötü muamelede bulunduğunu ve organ kaçakçılığı yaptıklarını iddia etmiştir. Bunun üzerine Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi (*Committee on Legal Affairs and Human Rights*) raportor sıfatıyla iddiaları araştırması için İsviçreli senatör Dick Marty'yi atamıştır. Soruşturma için Arnavutluk, Kosova ve Sırbistan'da çalışma yürüten Marty, bunun yanı sıra o dönemde bölgede görev yapan uluslararası kuruluşların temsilcileriyle de görüşerek raporunu hazırlamıştır. Raporunu ikiye ayıran Marty, Sırp güçlerinin çekildiği 12 Haziran 1999 öncesi Arnavutluk ve bu tarihten sonrasında Kosova'da olanlarla ilgili bilgilere raporunda yer vermiştir. Raporda yer alan en

temel suçlama UÇK'nin merkezi Paştrik dağı olmak üzere, Durres yakınlarında, Cahan, Kukes, Bicaj, Burell, Fushe Kruja'da gözaltı merkezleri oluştumasıdır. Bu gözaltı merkezlerinde aralarında LDK'ya yakın olan FARK üyelerinin de bulunduğu kişilerin tutulduğunu belirten Marty, Kosova'daki merkezlerde ise daha önce hazırladıkları listelerde hain olarak işaretledikleri kişilerin bazılarına işkence edildiğini, bazılarının ise öldürüldüğünü ileri sürmüştür. Rapor, iddialar hakkında yeterince bulguya sahip olunduğunu belirterek bu iddialara ilişkin yargılama yapılabilmesi için bir mahkeme kurulmasını önermiştir. Rapor, 16 Aralık 2010 yılında 'Hukuki İşler ve İnsan Hakları Komitesi'inde ve hemen ardından 25 Ocak 2011 'Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde de onaylanmıştır (Pomak, 2020).

'Kosova Özel Odaları ve Özel Savcılığı' olarak da bilinen özel mahkeme ve mahkeme bünyesinde bulunan özel savcılık, 2011 yılında kurulmuştur. 1998-2000 yıllarında bölgede işlendiği iddia edilen savaş suçlarını araştırmak ve yargılamak amacıyla oluşturulan bu yargı organı, uluslararası hâkim ve savcılardan oluşmaktadır. Hollanda'nın Lahey kentindeki özel savcılık, 2019'un başından itibaren birçok eski UÇK mensubunu ifade vermek üzere mahkemeye davet etmiştir. Mahkeme, 2019'da 'şüpheli' sıfatıyla ifade vermeye Kosova'nın eski başbakanlarından Ramush Haradinaj'ı da çağırmış, Haradinaj bunun ardından görevinden istifa etmiştir (Euronews, İstifa eden Kosova Cumhurbaşkanı Thaçi, Lahey'de gözaltına alındı, 2020).

Kosova devleti sürecin başında böyle bir mahkemenin kurulamayacağını ve Kosova savaşının yargılanamayacağını ilan etse de özellikle ABD ve AB'nin bu mahkemenin kurulmaması durumunda konunun BM gündemine taşınacağı ve o aşamada Rusya'nın sürece dâhil olmasıyla yargılamanın boyutunun Kosova için çok daha ağırlaşacağına dair telkinde bulunmuştur (Pomak, 2020).

5.SONUÇ

Kosova özelinde Arnavut milliyetçiliğinin 19.yy'dan günümüze kadar izlediği seyir incelendiğinde; Arnavut milliyetçiliğinin Hroch'un 'Küçük Milletlerin Canlanış Modeli'ne uygun bir şekilde, modernite kapsamında ve entelektüel küçük bir aydın grubu tarafından tanımlandığı görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin uygulamaya başladığı idari sistemde bir vilayet olan Kosova, Arnavut milliyetçiliğinin kitleselleşmeye başladığı 1876 'Doğu Krizi' sonrasında Prizren Birliği ve Peja Birliği organizasyonlarına ev sahipliği yaparak kitleselleşme sürecinde önemli rol oynamıştır. İTC'nin, iktidara gelişi sonrası Arnavutların siyasi taleplerine karşılık Osmanlıcılık politikası gütmesi ve özellikle Kosova vilayetinde uygulanan sert tedbirler sonucu Kosovalı yerel liderlerin öncülüğünde arka arkaya meydana gelen isyanlar 1912 yılında Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmesine kadar devam etmiştir. Arnavutluk, bağımsızlığını ilan etmesine karşılık Düvel-i Muazzama olarak anılan devletler (Avusturya-Macaristan, Britanya, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya) tarafından kendisine verilen topraklar, Arnavut milliyetçiliğinin hedeflediği ve Arnavutların yoğun olarak bulunduğu toprakların oldukça küçük bir kısmına tekabül etmiş ve bir Alman prensin idaresinde küçük ve güçsüz bir devlet olarak kurulmuştur.

Bağımsızlık ilanı sonrasında Arnavutluk toprakları dışında kalan Kosova, bu defa Sırp işgaline uğramış ve Kosova üzerinde yaklaşık 100 yıl sürecek olan Arnavut-Sırp mücadelesi fiili olarak başlamıştır. Kosova üzerinde hak iddia eden ve bu iddiasını 1389 Kosova Savaşı ile sembolleştiren Sırplar açısından Kosova milli ve dini köklerinin bulunduğu kutsal bir yer olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan Kosova'daki Arnavut milliyetçiliğinin seyrinde Sırp milliyetçiliği de etkin bir faktör olarak yer almıştır.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde, içerisinde ağırlıklı olarak yer aldıkları 'Cemiyet Hareketi' vasıtasıyla siyasi taleplerini dile getiren ancak karşılığını alamayan Arnavutlar, ' Kosova Komitesi' bünyesinde tüm Arnavutların Arnavutluk çatısı altında birleşmesini amaçlarken İtalya'nın da Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ile olan toprak rekabeti çerçevesinde desteğini almıştır. Kosovalı Arnavutların bu dönemde Azem Bejta ve eşi Şota Bejta

öncülüğünde başlattıkları isyan hareketi kitlesel bir boyut kazanmasına rağmen başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Krallığın isminin Yugoslavya Krallığı olarak değiştirilmesinin ardından devlet içerisinde Sırp etkisi giderek artmış, II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Yugoslavya'nın Almanlar tarafından işgaline kadar geçen süre içerisinde Türkiye ile yapılan göçmen anlaşması vasıtasıyla Kosovalı Arnavutların göç ettirilmesi amaçlanmış ve Sırplar bu hedeflerine kısmen ulaşabilmişlerdir.

II. Dünya Savaşı sırasında bir grup Kosovalı Arnavut, komünist partizanlar ile birlikte hareket ederken önemli bir kısmı da milliyetçi Arnavut Örgütü 'Balli Kombetar' içerisinde faaliyet göstermiş ve hatta Almanlar tarafından kurulan 'SS Iskender Bey' tümenine katılmıştır. Kosova'daki milliyetçi Arnavutlar savaş sırasında Almanlar ve İtalyanlar ile fiili iş birliği yaparken Kosova'nın Arnavutluk'un bir parçası olmasını amaçlamış ve bu talepleri iki devlet tarafından da kabul görmüş ancak bilindiği üzere bu iki devlet savaşı kaybedip Kosova'dan çekilmiştir. Aynı süreç içerisinde Arnavut ve Yugoslav komünistler tarafından Kosova'nın statüsünün savaş sonrasında belirlenmesi kararlaştırılmışsa da 1945'te sosyalist Yugoslavya kurulduğunda Kosova, Sırbistan'a bağlı bir bölge olarak tanımlanmıştır. Yugoslavya'nın resmi politikası olarak ilan edilen 'Birlik ve Kardeşlik' çerçevesinde Tito'nun her türlü milliyetçiliğe karşı Yugoslav kimliği oluşturma çabası ve Tito ile Arnavutların komünist lideri Enver Hoxha arasındaki işbirliğinin bozulması ile 1960'lara kadar Kosovalı Arnavutlar üzerinde Sırp içişleri bakanı Aleksandar Rankoviç'in yürüttüğü baskı dönemi olarak nitelendirilebilir. 1960'lardan itibaren bu politikanın terkedilmesi ve etnik unsurların kendini ifade etmesine yönelik atılan adımlar ile birlikte baskı dönemi yerini Kosovalı Arnavutların milli ve siyasi taleplerini yeniden dile getirmeye başladığı nisbi bir özgürlük sürecine bırakmıştır. Bu dönem içerisinde Kosova'nın cumhuriyet olarak kabul edilmesine yönelik talepler, 1974 anayasasında Kosova ve Vojvodina'ya tanınan kapsamlı özerklik hakkı ile önemli bir oranda karşılanmıştır. Buna karşılık Sırplar içerisinde de milliyetçilik giderek tırmanmaya başlamış ve bu süreçte özellikle Kosovalı Arnavutlar tarafından cumhuriyet olma hedefini merkezine alan birçok örgüt kurulmuştur. 1980'de Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya'nın yönetiminde meydana gelen boşluk ve milliyetçilik düşüncesinin tüm etnik unsurlar için güç kazanmaya başlamasının ardından 1981 yılından itibaren Kosovalı Arnavutlar kitlesel olarak cumhuriyet talebiyle

sokaklara dökülmüştür. Kosova'da yükselen Arnavut milliyetçiliğinin de etkisinin olduğu ancak daha genel anlamda Yugoslavya'da yaşayan Sırpların sosyalist Yugoslavya devletinin kuurluşundan beri mağdur edildiğine ve haklarının yenildiğine dair bir fikri merkezine alan memorandum 1986'da Sırbistan Bilimler Akademi tarafından yayınlanmış ve Sırp milliyetçiliğinin artan etkisinin somut göstergesi olmuştur. Sonrasında Sırbistan Komünist Partisi ve YKP içerisinde milliyetçi bir görüşe sahip olan Slobodan Miloseviç'in söz sahibi olmaya başlamasıyla Yugoslavya'nın dağılma süreci hızlanmıştır. Bu süreçte Kosova'yı öncelikli hedef olarak belirleyen Miloseviç, 1989 yılında 1974 anayasasında tanınmış olan özerklik hakkını kaldırmayı başarmıştır. Bu döneme Kosovalı Arnavutlar açısından damga vuran gelişmeler, özellikle Tito'nun ölümünden sonra Kosova'da Arnavut milliyetçiliğinin odağında olduğu kitlesel protesto hareketlerinin artması ve Almanya ile İsviçre'de Kosovalı Arnavut milliyetçisi ve marksist yeraltı örgütlerinin kurulmaya başlamasıdır.

Kosovalı Arnavutlar, özerkliğin kaldırılmasının ardından İbrahim Rugova liderliğindeki LDK öncülüğünde pasif direniş metoduyla mücadele ve Kosova dışında kurulmuş olan sürgün hükümeti vasıtasıyla da devlet hizmetini paralel bir biçimde yürütme yolunu seçmişlerdir. Rugova, pasif direniş yöntemiyle Batı'nın ve büyük devletlerin desteğini almayı, buna bağlı olarak da daha sonra Bosna Hersek örneğinde gerçekleştiği gibi uluslararası toplumun desteğiyle bağımsız Kosova devletini kurmayı amaçlamıştır. Ancak Dayton'da ve sonraki süreçte Kosova için Bosna'daki gibi bir sürecin yürütülmeyeceğinin anlaşılması Rugova'nın metodunun ve siyasi hareketinin etkisini hızla yitirmesine neden olmuştur. Tam da bu dönemde, 1980'lerin başında kurulmuş ve silahlı mücadele taraftarı olan LPK'nın 1993 yılında askeri bir birim olarak oluşturduğu UÇK, Rugova'nın pasif direniş anlayışının Kosovalı Arnavutlar içerisinde popularitesini kaybetmesinin de etkisiyle halk içerisindeki desteğini arttırarak silahlı mücadelenin dozunu arttırmıştır. İlk başlarda Batılı devletler tarafından terör örgütü olarak görülen UÇK, stratejisini Sırp güvenlik güçlerini askeri olarak yenmekten çok NATO'nun Bosna'daki gibi fiili müdahalesini sağlamak amacıyla silahlı mücadeleyi yaygınlaştırmak üzerine kurmuştur. Batılı devletler ile bu süreçte ilişkilerini derinleştirmiş olan UÇK, amacına 1999 yılı başında yaşanan Raçak katliamı sonrasında NATO'nun Yugoslavya ile yapılan Rambouilet görüşmeleri sonrasında Yugoslavya'ya askeri bir müdahale gerçekleştirmesiyle

ulaşmıştır. Gerçekleştirilen askeri harekâtlar sonucu Yugoslavya ile NATO arasında sağlanan anlaşma sonrasında Yugoslavya fiilen Kosova'dan çekilmiş, UÇK'da faaliyetlerine son vermiştir.

Yugoslavya'nın Kosova'dan çekilmesi Kosova'nın bağımsızlığına giden en önemli gelişmedir ve kuşkusuz UÇK bu mücadeleyi yürüten örgüt olarak bu başarının temel aktörüdür. Ancak tarihsel anlamda Osmanlı döneminden itibaren amaçlarına ulaşmak için dönemin büyük devletlerinden destek almaya çalışan Kosovalı Arnavut hareketlerinin bu desteği sağlamakta başarısız olmalarının aksine UÇK bu desteği tam anlamıyla sağlamayı hatta bir bütünleşme gerçekleştirmeyi başarmıştır. Burada bir önemli faktör de Rusya'nın konumudur. Tarihi süreçte her zaman bölge sözü geçen büyük güçlerden biri olan ve Sırpların hamisi konumunda bulunan Rusya, NATO'nun Yugoslavya'ya müdahalesi sürecinde güçsüz bir dönemde olmasının da etkisiyle müdahaleyi engelleyememiş hatta Sırplara direnmelerinin anlamsız olacağını belirterek teslim olmalarında önemli bir etken olmuştur. NATO'nun BM kararı olmadan askeri bir müdahale gerçekleştirmesinde o dönemde esas aldığı 'Yeni Stratejik Konsept'in etkisi de önem arzetmiştir. Daha önce Bosna Hersek'te olduğu gibi insan hakları ihlalleri ve etnik temizlik tehlikesi olan durumlarda askeri olarak müdahale edilmesi kararlığını göstermiş olan NATO, Kosova müdahalesini bu konsepte dayanarak gerçekleştirmiştir.

Savaş sonrası BM öncülüğünde kurulan UNMIK yönetimi altında Kosova'da siyasi partiler ve demokratik sistem ile devlet kurumları inşa edilmeye başlanmıştır. 2008'e kadar devam eden bu durum o yıl Kosova'nın bağımsız bir devlet olarak ilan edilmesi ve sonrasında Kosova Anayasası'nın kabulüyle sona ermiştir. Bağımsızlık sonrası Kosova'da yargı, emniyet ve gümrük alanlarında yeni kurulan devlete katkı sağlayan ise AB'nin en büyük misyonu olan EULEX'tir. Önce UNMIK sonrasında EULEX ve askeri anlamda KFOR Kosova Devleti içerisinde uluslarası toplum adına faaliyet gösteren önemli unsurlar olmuştur. Bu dönemde, yeni kurulan Kosova siyasal sistemi içerisinde UÇK örgütünün eski mensupları devlette ve siyasi partiler içerisinde yerlerini almışlar ve Kosova siyasetinin en önemli aktörleri haline gelmişlerdir.

Çalışmanın önemli sonuçlarından biri de 19.yy'dan itibaren Arnavut milliyetçiliği temelinde yürütülen Kosova Arnavut mücadelesinin, bağımsız Kosova Devleti'nin kurulması ile amacına ulaşmış gibi görünmesine rağmen yeni kurulan devletin dayandığı siyasi ve hukuki temeller incelendiğinde Arnavut milliyetçi etkisinin oldukça az olmasıdır. Anayasada, Arnavut milliyetçiliği veya tüm Arnavutların tek bir devlet içerisinde birleşmesi hedefini güden ' Büyük Arnavutluk' engellemek adına 'Çoklu Etnik' yapının vurgulanması ve başka bir devletle birleşmenin yasal olarak engellenmesi bu durumun en önemli kanıtları olarak gösterilebilir. Ayrıca her ne kadar Kosova Devleti'ni tanımayan ve Kosova ile ilgili tarihi hedeflerinden vazgeçmemiş Sırbistan'ın Kosova'nın varlığı açısından yarattığı tehdit karşısında NATO ve AB, Kosova Devleti için vazgeçilmez müttefikler olsa da hukuk, milli savunma ve dış ilişkilerde bu unsurlara olan bağımlılık, Kosova'da Arnavut milliyetçilerinin hedeflerine ulaşmasına engel teşkil etmektedir. Somut olarak bu durum Vetevendosje Partisi lideri ve 2022 yılı Ağustos ayı itibariyle Kosova'da başbakanlık görevini yürüten Albin Kurti tarafından da birçok kez dile getirilmiştir. Arnavutluk ile birleşme amacında olan ve Kosova'da etkili olan uluslararası kuruluşların Kosova'nın bağımsızlığına zaman zaman müdahale ettiği görüşünü savunan Kurti, buna karşılık özellikle Sırbistan ile yaşanan sorunlarda AB ve NATO'nun desteğine ihtiyaç duymaktadır.

REFERANSLAR

Acar, H. (2021). *Milliyetçilik Tipolojileri.* Ankara: NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK.

Akgün, S. (2012). Kosova'da Yeniden Yapılandırma Çalışmaları. *Gazi Akademik Bakış*, s. 249-268.

Alpan, N. P. (1982). *Arnavutluğun Bağımsızlığı ve Avlonyalı İsmail Kemal.* Ankara: Ulucan Matbaası.

Banac, I. (tarih yok). The National Question in Yugoslavia: Origins,History,Politics. İthaca and London, Cornell University Press .

Bartl, P. (1998). *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912).* İstanbul: Bedir Yayınevi.

Bayıllıoğlu, U. (2013). ULUSLARARASILAŞMIŞ KOSOVA MAHKEME SİSTEMİ. *AÜHFD*, s. 407-440.

Bekaj, A. R. (2010). *The KLA and the Kosovo War:From Intra State Conflict to Independent Country.* Berlin: Berghof Conflict Research.

Bora, T. (1991). *Milliyetçiliğin Provokasyonu Yugoslavya.* İstanbul: Birikim Yayınları.

Bozbora, N. (1997). *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi.* İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Castellan, G. (1993). *Balkanların Tarihi.* İstanbul: Milliyet Yayınları.

Chawla, S. (2000, 6 24). NATO's response to the Kosovo crisis. *Strategic Analysis*, s. 1143-1153.

Chossudovsky, M. (1999). *Twenty-two Years Ago: NATO's War of Aggression against Yugoslavia: Who are the War Criminals?* GlobalResearch.

Clayer, N. (2013). *ARNAVUT MİLLİYETÇİLİĞİNİN KÖKENLERİ Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çeku, A. (2001). The Kosova protection corps. *The RUSI Journal*, s. 25-27.

Çeku, E. (2016). *KOSOVO AND DIPLOMACY SINCE WORLD WAR II.* London • New York: I.B.Tauris & Co. Ltd.

Elsie, R. (tarih yok). Historical Dictionary of Kosovo- Second Edition.

Emin, N. (2014). *Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu.* Seta Yayınları.

Ercan, M., & Pektaş, Z. (2018). *Balkan Siyasetinde Kosova'nın Bağımsızlık ve Egemenlik Sorunu.* Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Erdem, T. (2020). *MİLLİYETÇİLİK.* İstanbul: Otorite Kitap.

EULEX-KOSOVO. (2022, August 30). *https://www.eulex-kosovo.eu/*. https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,11,2635 adresinden alındı

Euronews. (2017, Aralık 21). tr.euronews.com: https://tr.euronews.com/2017/12/21/eski-yugoslavya-uluslararasi-ceza-mahkemesi-nin-son-gunu adresinden alındı

Euronews. (2020, 11 5). *İstifa eden Kosova Cumhurbaşkanı Thaçi, Lahey'de gözaltına alındı*. tr.euronews.com: https://tr.euronews.com/2020/11/05/istifa-eden-kosova-cumhurbaskan-thaci-lahey-de-gozalt-na-al-nd adresinden alındı

Farigot, R. (1998, 21 Eylül). Kosovo: how Germany backed KLA. *The European*.

Fukuyama, F. (2005). *DEVLET İNŞASI : 21.Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gat, A., & Alexander, Y. (2019). *ULUSLAR Siyasi Etnisite ve Milliyetçiliğin Uzun Tarihi ve Derin Kökleri.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Gellner, E. (1992). *Uluslar ve Ulusculuk.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Hadges, C. (1999, Haziran 29). *KLA chiefs 'assassinated rivals within their ranks*. ttps://www.theguardian.com: https://www.theguardian.com/world/1999/jun/29/balkans1 adresinden alındı

Herring, E. (2000). From Rambouillet to the Kosova accords: NATO's war against Serbia and its aftermath. *The International Journal of Human Rights*, s. 224-245.

Hobsbawm, E. J. (2017). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik PROGRAM,MİT,GERÇEKLİK.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hroch, M. (2011). *Avrupa'da Milli Uyanış.* İstanbul: İletişim Yayıncılık A. Ş.

ICTY. (2007, Eylül 27). *The Tribunal's Appeals Chamber today upheld the Trial Chamber judgement in the case against former Kosovo Liberation Army (KLA) members Fatmir Limaj, Isak Musliu and Haradin Bala.* https://www.icty.org/en/press/tribunals-appeals-chamber-today-upheld-trial-chamber-judgement-case-against-former-kosovo adresinden alındı

ICTY. (2009, February 26). *Five Senior Serb Officials Convicted of Kosovo Crimes, One Acquitted*. https://www.icty.org/en/press/five-senior-serb-officials-convicted-kosovo-crimes-one-acquitted adresinden alındı

ICTY. (2009, September). *UPDATED STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR THE FORMER YUGOSLAVIA*. https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf adresinden alındı

İdrizi, M. (2018, Bahar/2018). "Cemiyet" Hareketinin Kuruluşu ve Siyasi Faaliyetlerine İlişkin Bazı Arşiv Kaynakları Değerlendirilmesi. *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical*.

International Court of Justice. (2010, Temmuz 22). *ACCORDANCE WITH INTERNATIONAL LAW OF THE UNILATERAL DECLARATION OF INDEPENDENCE IN RESPECT OF KOSOVO.* INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE: https://web.archive.org/web/20100821055950/http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf adresinden alındı

Jakupi, A. (2017, Temmuz Sayı:1). YUGOSLAVYA SOSYALİST FEDERAL CUMHURİYETİ . *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, s. 189-215.

Jelavich, B. (2009). *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar 1.Cilt.* İstanbul: Küre Yayınları.

Jelavich, B. (2009). *Balkan Tarihi 20.Yüzyıl 2.Cilt.* İstanbul: Küre Yayınları.

Judah, T. (2000). *Kosovo: War and Revenge.* New Haven and London: Yale University Press.

Judah, T. (tarih yok). Kosovo, What Everyone Needs to Know.

Karal, E. Z. (2011). *OSMANLI TARİHİ:8.cilt Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kemal, İ. (2007). *İSMAİL KEMAL BEY'İN HATIRATI.* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kosova Cumhuriyeti Anayasası. (tarih yok). https://gjk-ks.org/tr/: https://gjk-ks.org/wp-content/uploads/2017/11/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasasi.pdf adresinden alındı

Kubo, K. (2010). Why Kosovar Albanians Took Up Arms against the Serbian Regime. *Europe-Asia Studies*, s. 1135-1152.

Kütük, D. (2022, Ağustos 4). *Kosova ve Sırbistan istikrarsızlığın eşiğinde mi?* Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kosova-ve-sirbistan-istikrarsizligin-esiginde-mi/2653178 adresinden alındı

Lampe, J. R. (1996). *Yugoslavia as History.* Cambridge University Press.

Malcolm, N. (1999). *Bosna.* İstanbul: Om Yayınevi.

Malcolm, N. (1999). *KOSOVA Balkanları Anlamak İçin.* İstanbul: Sabah Kitapları.

Mertus, J. A. (1999). *Kosovo:how myths and truths started a war*. University of California Press.

Mueller, J. (2011, August). International Norms as Weapons of War: The Kosovo Liberation Army, 1996- 1999. *APSA 2011 Annual Meeting Paper*. New York: American Political Science Association.

Mulaj, K. (2008). Resisting an Oppressive Regime: The Case of Kosovo Liberation Army. *Studies in Conflict & Terrorism*, 1103-1119.

New York Times. (2008, Şubat 19). New York Times: https://www.nytimes.com/2008/02/19/world/europe/19iht-19kosovo.10165584.html adresinden alındı

Özerdem, A. (2003, 10 3). From a ‘Terrorist’ Group to a 'Civil Defence Corps': The'Transformation' of the Kosovo Liberation Army . *International Peacekeeping*, s. 79-101.

Özkırımlı, U. (1999). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış.* İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Perritt JR., H. H. (2008). *Kosovo Liberation Army :the inside story of an insurgency.* University of Illinois press.

Peters, A. (2014). Has the Advisory Opinion’s finding that Kosovo’s Declaration of Independence was not Contrary to International Law Set an Unfortunate Precedent? *The Law and Politics of the Kosovo Advisory Opinion*.

Pettifer, J. (2013). *The Kosovo Liberation Army.* Hurst&Company.

Phillips, D. L. (tarih yok). Liberating Kosovo Coercive Diplomacy and U.S. Intervention. London, England.

Pomak, B. (2020, 11 24). *KOSOVA'DA YARGI SÜRECİ VE SİYASİ TASFİYE..DİCK MARTY RAPORU NELERİ İÇERİYOR VE SÜREÇ NASIL GELİŞTİ?* haberdurus.com: http://www.haberdurus.com/haber/kosovada_yargi_sureci_ve_siyasi_tasfiyedick_marty_raporu_neleri_iceriyor_ve_surec_nasil_gelisti-53387.html adresinden alındı

Renan, E. (2016). *Ulus Nedir.* İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Sinno, A. (2011). *OSMANLI'NIN SANCILI YILLARINDA ARAPLAR-KÜRTLER-ARNAVUTLAR 1877-1881*. İstanbul: Selenge Yayınları.

Smith, A. D. (1999). *Milli Kimlik.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Sörensen, S. J. (2013). Reconstituting crisis: Revisiting the Dayton and Rambouillet Agreements and their impact in Kosovo. R. K. Mikael Eriksson içinde, *Mediation and Liberal Peacebuilding* (s. 40-56). Londra: Routledge.

Spencer, P., & Wollman, H. (2020). *Milliyetçilik.* İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Stojarova, V. (2006). *Albanian national armies – terrorists, guerrillas or national liberation movements.* Institute for Comparative Political Research Masaryk University.

Tansey, O. (2007). Democratization without a State: Democratic Regime-building in Kosovo. *Democratization*, 129-150.

Tansey, O. (2009). Kosovo: Independence and Tutelage. *Journal of Democracy* , 153-166.

Taşar, M. M. (Ocak 1999). Kosova Arnavutlarının Bağımsızlık mücadelesi. *Ülke Dergisi*, Sayı 33.

TDV İslam Ansiklopedisi. (2008). İstanbul. https://islamansiklopedisi.org.tr/: https://islamansiklopedisi.org.tr/saffet-mehmed-esad-pasa adresinden alındı

Terzioğlu, S. (2018). Uluslararası Hukuk Açısından Kosova Uzman Daireleri. 149-189.

The Kosovo Report. (23, Ekim 2000). reliefweb.int: https://reliefweb.int/report/albania/kosovo-report adresinden alındı

Thiesse, A.-M. (2021). *Ulusal Kimliklerin İnşası XVIII.Yüzyıldan XX.Yüzyıla Avrupa.* İstanbul: Babil Kitap.

Thomas, N., & Mikulan, K. (2006). *The Yugoslav Wars(2) Bosnia,Kosovo,Macedonia 1992-2001*. Oxford: Osprey Publishing.

Troçki, L. (2013). *Balkan Savaşları.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tüysüzoğlu, G. (2022). Neoklasik Realizm ve Küçük Devlet Yaklaşımı. *Akademik Bakış*, s. 87-113.

Ülger, İ. K. (2016). *Yugoslavya Neden Parçalandı?* Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Vickers, M. (1998). Between Serb and Albanians : A History of Kosovo.